

**Avdeling for helse- og sosialfag
Institutt for vernepleie og sosialt arbeid**

HØGSKOLEN I BERGEN

GITTER, GRUS OG GLITTER

Å følge de fotspor og stier som barn av innsatte går.

Åpent terreng.

Av Linda Cathrine Markussen Nordgreen

Kandidatnr: 630

Mastergradsoppgave i Samfunnsarbeid

Høgskolen i Bergen

Våren 2011

FORORD

En lærerik, utviklende og krevende periode er over, og jeg skal bevege meg videre til nye utfordringer. Det er litt vemodig og litt godt.

Tusen takk til alle deltakerne, barn og voksne, som har gitt meg sine tanker og erfaringer gjennom fokusgrupper og intervju. Dere har dermed gjort det mulig for meg å skrive denne oppgaven. En ekstra takk til alle på Kalfarhuset Oppfølgingssenter som tok godt imot meg og gav meg mulighet til å delta på aktiviteter der. Og en stor takk til ansatte i Kriminalomsorgen region vest, i Bergen fengsel, på Ulvsnesøy og hos Aurora som alle gav av sin tid til meg.

En varm takk til den gode gruppen, dere vet hvem dere er, for gjennomtenkte innspill og bidrag. Tusen takk til Nina Annemieke Nijs for dine kloke ord, din forståelse og oppmuntring på veien. Du har vært en uvurderlig støtte gjennom studietiden.

En spesiell takk til Tobba Therkildsen Sudmann, min veileder. Du er en kunnskapsrik, dyktig og engasjert kvinne som har så mye å gi, til enhver tid. Det er godt å ha deg å stole på og som vil meg vel, i en sånn prosess. Takk for at du har vært der hele veien!

Takk til min familie som har hjulpet til på ulike måter gjennom studiet, og har vist stor forståelse for det jeg ville gjøre. Og tilslutt en stor takk til min mann Peter Nordgreen som gir meg 100 % støtte i alt jeg finner på.

Linda Cathrine

SAMMENDRAG

I Norge blir det estimert at mellom 6000 og 9000 barn har en mor eller far i fengsel. Denne gruppen vet vi lite om grunnet lite forskning. Formålet med studiet var å få økt innsikt om hvordan barn av innsatte kan oppleve det å ha en forelder i fengsel. Min teoretiske forankring er lagt i en hermeneutisk tilnærming. Her har også den sosiologiske tenkning hjulpet meg til å forstå sosiale relasjoner og det samfunnet vi lever i.

For å få økt kunnskap om barn av innsatte har jeg foretatt fokusgrupper, intervju og deltakende observasjon. Det var fokusgrupper med elleve barn, en gruppe var barn på fjerde trinn og en på niende trinn. Jeg intervjuet fem ansatte som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med barn av innsatte. Jeg besøkte flere steder i arbeidet med studiet, og gjennomførte deltakende observasjoner i Bergen fengsel og Kalfarhuset Oppfølgingssenter.

Studiets fokus har et samfunnsarbeidsperspektiv som er basert på en forståelse av at samfunnet og de sosiale strukturene skapes og endres gjennom våre handlinger. I mitt bidrag vil sted, tid og åpenhet være sentrale begreper. Stedet er preget av tabu og tiden er av betydning fordi opplevelser ofte blir knyttet til tid og sted. Sårbarhet kan være en utfordring i forhold til hvordan barn blir betraktet. Å plassere barn i en kategori som sårbar og kun det, vil gi dem reduserte mulighetsbetingelser. Jeg viser at det er flere måter å tenke om barn og barndom på, og barn av innsatte vet vi for lite om.

ABSTRACT

It's estimated that between 6000 and 9000 children in Norway have a mother or father in prison. We know little about this group due to little research. The aim of this study was to increase knowledge about how children with incarcerated parents can experience having a parent in prison. My theoretical underpinning is based on a hermeneutic approach. The sociological thinking has helped me understand social relationships and the society we live in.

To increase knowledge about children with incarcerated parents, I have conducted focus groups, interview and participant observation. It was focus groups with eleven children, one group with children in the fourth grade and one in the ninth grade. I interviewed five employees who through their work come in contact with children with incarcerated parents. I visited several places during this study, and I conducted participant observations in Bergen prison and Kalfarhuset Oppfølgingssenter.

The focus of the study has a community work perspective based on an understanding that society and the social structures changes through our actions. In my contribution place, time and openness are central concepts. Place is characterized by taboo and time is meaningful because experiences often are related to time and place. Vulnerability can be a challenge to conditions to how children are viewed. To place children in one category as vulnerable and that only, will give them reduced conditions of possibilities. I will show that it's several ways to think about children and childhood, and that we know little about children with incarcerated parents.

Innholdsfortegnelse

DEL 1.....	8
INNLEDENDE TANKER.....	8
PROBLEMSTILLING	9
OPPBYGNING AV OPPGAVEN.....	11
DEL 2.....	12
BARN AV INNSATTE.....	12
ULIKE SYN PÅ BARN.....	13
BARNES HANDLEKRAFT	15
BARN MED EN FORELDER I FENGSEL.....	18
HVOR MANGE BARN I NORGE HAR EN FORELDER I FENGSEL?.....	20
LITTERATUR OG KUNNSKAP OM BARN AV INNSATTE.....	22
EUROPEISK NETTVERK FOR BARN AV INNSATTE	24
DEL 3.....	27
STUDIENS FELT - DE KONKRETE STEDENE.....	27
KRIMINALOMSORGEN REGION VEST.....	28
BERGEN FENGSEL.....	30
<i>Mitt møte med Bergen fengsel</i>	<i>31</i>
ULVSNESØY.....	33
<i>Mitt møte med Ulvsnesøy.....</i>	<i>34</i>
<i>Mitt møte med Tangen.....</i>	<i>35</i>
KALFARHUSET OPPFØLGINGSSENTER.....	37
<i>Mitt møte med Kalfarhuset Oppfølgingssenter</i>	<i>38</i>
AURORA.....	39
<i>Mitt møte med Aurora</i>	<i>39</i>
WAYBACK.....	40
DEL 4.....	41
METODISK TILNÆRMING TIL BARN AV INNSATTE.....	41
<i>Å undersøke feltet.....</i>	<i>43</i>
FOKUSGRUPPENE	44
<i>Å velge deltakere</i>	<i>46</i>
Informasjon.....	48

<i>Gjennomføring av fokusgruppe A</i>	49
<i>Gjennomføring av fokusgruppe B</i>	51
<i>Likheter og ulikheter i fokusgruppene</i>	51
<i>Mitt møte med fokusgruppene</i>	53
INTERVJU	57
<i>Å velge deltakere</i>	58
<i>Informasjon</i>	59
<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	59
<i>Likheter og ulikheter i intervjuene</i>	60
<i>Mitt møte med deltakerne</i>	61
DELTAKENDE OBSERVASJONER	63
<i>Gjennomføring av deltakende observasjoner</i>	64
METODISKE REFLEKSJONER	64
<i>Etiske betraktninger</i>	66
<i>Analyseprosessen</i>	67
<i>Nye forståelser</i>	69
DEL 5	72
BARNET SETT I LYS AV EN FORELDERS SONING	72
FENGSEL ER STED	73
<i>Besøksrommet</i>	74
ENDRING I TID	79
<i>Soning er tid</i>	80
<i>Noen forbrytelser er verre enn andre</i>	82
ÅPENHET	84
<i>Taushet eller tale</i>	85
<i>Å holde på en hemmelighet</i>	87
<i>Sårbar og kompetent</i>	89
<i>Sårbar gruppe</i>	92
<i>Åpenhet og fellesskap</i>	94
<i>Samhandling og samarbeid</i>	97
DEL 6	102
AVSLUTTENDE TANKER	102
VEIEN VIDERE	105
EPILOG	107

LITTERATURLISTE.....	108
VEDLEGG.....	114
VEDLEGG 1: PROSJEKTVURDERING FRA NSD.....	114
VEDLEGG 2: PROSJEKTENDRING FRA NSD.....	116
VEDLEGG 3: INFORMASJONSSKRIV TIL FOKUSGRUPPE 4. TRINN	117
VEDLEGG 4: INFORMASJONSSKRIV TIL FOKUSGRUPPE 9. TRINN	122
VEDLEGG 5: INFORMASJONSSKRIV TIL ANSATTE.....	126
VEDLEGG 6: LÅN AV KLASSEROM 4. TRINN	128
VEDLEGG 7: LÅN AV KLASSEROM 9. TRINN	129
VEDLEGG 8: TEMAGUIDE FOKUSGRUPPE	130
VEDLEGG 9: TEMAGUIDE DYBDEINTERVJU.....	131
VEDLEGG 10: FRA NSD OM SÅRBARE GRUPPER.....	133
VEDLEGG 11: SAMMENDRAG AV KORRESPONDANSEN MED NSD	135

DEL 1

INNLEDENDE TANKER

Da jeg fikk høre at Kriminalomsorgen region vest hadde vært i kontakt med Høgskolen i Bergen fordi de ønsket mer kunnskap om barn av innsatte, slo det meg at jeg visste svært lite om disse barna. I årene på skole og i yrkeslivet har jeg aldri søkt eller mottatt informasjon om barn av innsatte. Jeg ville vite mer om denne gruppen barn, og jeg undret meg over hvorfor jeg visste så lite om barns forhold til det å ha en mor eller far i fengsel. Jeg har gjennom tilsynsføreroppdragene møtt flere barn som har hatt en forelder i fengsel, men jeg snakket aldri med dem om det. Nå i ettertid lurer jeg på om det var jeg eller barna som unngikk dette temaet. Var det jeg som ikke snakket om det fordi barna ikke tok det opp eller var det begge parter som unngikk tema? Eller var det andre ting som opptok oss mer og dermed ble det mindre viktig å snakke om mors eller fars fengselsopphold?

Jeg er utdannet førskolelærer og har arbeidet i barnehage i mange år. De siste ti årene har jeg også tatt oppdrag som tilsynsfører i barnevernet. Jeg har møtt mange barn i ulike aldre med ulike utfordringer, på ulike steder og til ulike tider. Denne erfaringen har gitt meg nye perspektiver, kunnskap og økt innsikt i det å forholde meg til barn. Jeg har to sønner som har den største plassen i mitt liv. De utfordrer meg og gir meg verdifulle erfaringer som bidrar til min personlige og faglige utvikling. Som mange andre barn, så stiller også mine barn mange spørsmål om det som skjer både i verden, i lokalsamfunnet og i nærere relasjoner. På ungdomstrinnet har elevene blant annet undervisning om årsaker og følger av kriminalitet, menneskerettigheter, etikk og menneskeverd på pensum.

Jeg har også jobbet som prosjektkoordinator i Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH). Gjennom dette arbeidet kom jeg i kontakt med mennesker som fortalte om reaksjoner de har fått på å være åpen om sin seksuelle legning. Det å fortelle om noe, som for omgivelsene kan være vanskelig å forholde seg til, kan gi ulike utslag for enkeltmennesket. Enten man er barn, ungdom eller voksen. Hvordan en blir møtt av de rundt som familie, venner, naboer, idrettslag og lokalmiljø har en innvirkning. Noen frykter disse møtene, og av den grunn velger de å skjule sin seksuelle legning.

Jeg bestemte meg derfor for å gå i de fotspor og på de stier som barn av innsatte kan gjøre. I den alminnelige offentlighet, både når det gjelder rettsliggjøring av barns posisjon i samfunnet og i vitenskapelig kunnskapsproduksjon, etterlyses perspektiver i saker som angår dem. Det å ha en mor eller far i fengsel kan endre noe i et barns liv. Det blir erfaringer i et liv som er viktig for den det gjelder. Stedet er preget av tabu, og tiden blir et signifikant element. Opplevelser og erfaringer som er viktige for et menneske er vanskelig å holde skjult over lengre tid. Samtidig kan det å kunne dele noe med et annet menneske være et gode.

Problemstilling

Det finnes ikke sikre tall på hvor mange barn av innsatte som finnes i Norge. Når far eller mor er i fengsel, så har stedet i seg selv en betydning. Barn av innsatte er i en spesiell situasjon fordi stedet der mor eller far oppholder seg er preget av tabu og skam. Det å delta og bli inkludert i det sosiale fellesskap som i familieliv, vennskap og lokalmiljø, er av stor betydning i alle barns liv. Ivar Frønes¹ skriver at samværet med kamerater og jevnaldrende representerer sentrale deler av barnets utvikling. Det er her en utvikler bildet av hva og hvem en er. Tiden er også en faktor, det er lettere å holde noe skjult over kort tid enn lengre tid. Hvor ofte samværene er og hvor lenge de varer, kan ha en stor betydning for hvordan barna opplever mors eller fars soning. For mange barn kan det være viktig å opprettholde hemmeligheten om at far eller mor sitter i fengsel, i frykt for hvordan omgivelsene rundt vil reagere og for å bli utestengt fra andres fellesskap. Steinsholt og Sagberg² mener at barn er sosiale aktører som (ikke ulikt oss voksne) aktivt går inn og preger denne verden gjennom sine handlinger. Mitt forskningsspørsmål blir derfor;

Hvordan møtes barn av innsatte i og utenfor Kriminalomsorgen?

Gjennom å ta i bruk perspektiver innen samfunnsarbeid vil jeg rette blikket mot forhold som kan fremme eller hemme sosial deltakelse for barn av innsatte, og hvordan vi i fellesskap kan handle for å påvirke disse prosessene. I fagplanen³ til masterstudiet i samfunnsarbeid står det at samfunnsarbeid bygger på en forståelse av at samfunn og sosiale strukturer skapes og endres gjennom menneskers handlinger. I denne oppgaven legger jeg også til grunn at

¹ (Frønes 2007:116)

² (Steinsholt and Sagberg 2003:11)

³ (Sudmann 2010:4)

samfunnsarbeid bygger på at alle har kunnskap og kompetanse, vilje og evne til å påvirke sine omgivelser og bedre sine livsbetingelser, også barn.⁴ Hart⁵ sier at det finnes ulike grader av deltakelse, og her er barn i en annen situasjon enn de over myndighetsalder. Som Sudmann og Henriksbø⁶ sier så dreier det seg også om at *sosiale fellesskap bygger på at hvert enkelt individ er i stand til å vurdere sin egen situasjon, orientere seg mot andre mennesker og sine omgivelser, og være i stand til å handle og samhandle på bakgrunn av dette*. Å ha et samfunnsarbeidsperspektiv på barn av innsatte gjennom oppgaven, har derfor vært viktig. Det er nyttig fordi det løfter individuelle utfordringer opp til et kollektivt nivå. Dermed kan samfunnsarbeid i dette tilfelle ta utgangspunkt i det barn setter fingeren på som hindrer andre barns livsutfoldelse.⁷

Det er flere måter å få tilgang til en gruppe barn sine muligheter og utfordringer. Jeg valgte å gå stier som barn av innsatte går og møte de menneskene som de kan støte på både i og utenfor Kriminalomsorgen. Jeg har snakket med elleve barn som *ikke* har den erfaringen med at mor eller far er i fengsel, og snakket med fem voksne som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med innsatte og deres barn. For dette skal handle om å finne ut noe om hva barn av innsatte kan møte på i sin hverdag. De menneskene de treffer og de holdningene de møter fordi de har en mor eller far i fengsel.

Som tilsynsfører har jeg møtt barn som ikke ville fortelle at de var fosterbarn eller som hadde opplevd noe fra sin barndom som de ikke ville at alle skulle vite. De ville ikke skille seg ut eller være annerledes enn andre barn. Samtidig så var det dem som ikke la skjul på hvem de var eller hvor de kom fra, men de holdt likevel ofte noe tilbake. Erving Goffman⁸ er opptatt av hvordan vi opptrer overfor hverandre og samarbeider om å vise oss fra vår beste side. I denne sammenheng er forlegenhet og skam viktige begrep fordi vi mennesker er sensitive for de nyanser av tilbakemeldinger som vi mottar. Vi samarbeider for å ikke tape ansikt og for å opprettholde moralsk orden i møte med andre mennesker på ulike steder. Sentrale begreper som jeg vil se nærmere på i oppgaven vil derfor være sosiale fellesskap og utfordringer

⁴ (Sudmann 2010:4-5)

⁵ (Hart 1992)

⁶ (Sudmann and Henriksbø 2009:2)

⁷ (Sudmann and Henriksbø 2009:2)

⁸ (Scheff 2006:55)

knyttet til åpenhet påvirket av tid og sted. På de stiene som barn av innsatte befinner seg på, kan være preget av tabu og skam. Det de møter på sin vei, vil jeg se nærmere på.

Oppbygning av oppgaven

Videre i oppgaven, under del 2, forteller jeg først om barn i Norge generelt. Jeg viser så til ulike syn og oppfatninger som er om barn og barndom. Deretter skriver jeg om barn av innsatte spesielt, basert på det vi vet i dag. Her viser jeg til litteratur som finnes på feltet. Jeg viser også til litteratur som ikke helt dekker det jeg ønsker å se nærmere på, men som likevel er viktig å ta med. Under del 3 forteller jeg om stedene jeg har besøkt i forbindelse med dette prosjektet. Her formidler jeg både faktainformasjon og mine tanker i møte med disse stedene.

I del 4, metodedelen, jeg viser jeg frem de metodene jeg har tatt i bruk som fokusgruppe, intervju og deltakende observasjon. Jeg beskriver gjennomføringen, min rolle og mine møter. Deretter har jeg foretatt metodiske refleksjoner der jeg har gjort meg tanker om hva jeg kunne gjort av endringer dersom jeg skulle gjort studiet på nytt, med de erfaringene jeg nå har. Under punktet om etiske betraktninger har jeg lagt frem forskningsetiske utfordringer. I analyseprosessen viser jeg til hvordan denne delen av studiet ble til. Mine funn kommer frem under del 5 som jeg beskriver under hovedtittelen barnet sett i lys av en forelders soning. Her presenterer jeg funn fra dataproduksjonen og diskuterer disse opp mot relevant litteratur. Helt til sist, i del 6, har jeg med en oppsummering og mine avsluttende tanker. Litteraturlisten og vedleggene kommer bakerst i oppgaven.

DEL 2

BARN AV INNSATTE

I dette kapittelet vil jeg først se på den generelle samfunnsutviklingen knyttet til barn her i Norge. Etter det drøfter jeg ulike syn på barn generelt. Deretter ser jeg nærmere på barn av innsatte spesielt og hva som finnes av kunnskap og litteratur på feltet.

Familie- og samfunnssituasjoner har vært og er hele tiden i endring. Thuen⁹ beskriver historiske epoker i barndommen der man beveger seg fra det underdanige barnet, det formbare barnet, det beskyttede barnet, det sårbare barnet og til slutt det medvirkende barnet som er fra 1975 fram til i dag. Det medvirkende barnet handler *om det enkeltes barns muligheter til å delta i utformingen av sitt eget liv, samtidig ligger det i begrepet "medvirkning" en forutsetning om deltakelse i et fellesskap*.¹⁰ Familien er og har vært barns oppvekstarena enten det har vært i storfamilien eller kjernefamilien. Å være en del av en familie er barns første fellesskap.

De siste 30 - 40 årene har nye samlivsformer utviklet seg. Thuen og Frønes¹¹ viser at familien på flere områder har vært i endring. Søskenflokkene var større før enn de er i dag, og antall skilsmisser har økt. Færre inngår ekteskap i dagens samfunn og vi har nye samlivsformer. Barn har fått flere hjem å forholde seg til og flytting skjer hyppigere enn tidligere. Både mødre og besteforeldre er i dag i mye større grad yrkesaktiv, som igjen viser seg i at antall barnehager har økt fra 400 i 1970 til over 6000 i dag.¹² Gjennom tv, internett og aviser så får vi informasjon om en verden langt borte rett inn i stuen. Vi reiser mer og lengre i forbindelse med ferier og jobb enn tidligere. Å ha en forelder som er på reise med jobben i et annet land er ikke uvanlig. Denne utviklingen viser at barn i dag møter en annen verden og andre utfordringer enn det jeg gjorde da jeg var barn på 1970-tallet.

I 1981 ble Norge det første land i verden som etablerte et barneombud. Dette var et resultat av at det var en økende bevissthet om barn som en svak gruppe i samfunnet uten stemmerett og

⁹ (Thuen 2008)

¹⁰ (Thuen 2008:216)

¹¹ (Frønes 2007)

¹² (Thuen 2008:216-228)

færre påvirkningsmuligheter. Barna trengte en talsperson.¹³ Barneombudets rolle har siden den gang vært å fungere som talerør for barn og deres behov gjennom å følge med på det som skjer her i Norge. Det samme året fikk Norge en ny barnelov som blant annet innebar en juridisk likestilling av alle barn, enten de var født utenfor eller i ekteskap, samt likestilling mellom mor og far i forhold til barnet. Barn er juridisk sett barn frem til de er 18 år. Dette er forankret i norsk lov og er definert i FNs barnekonvensjon som Norge har forpliktet seg til å etterleve.¹⁴ I 1989 kom FNs konvensjon om barns rettigheter. Denne konvensjonen ble godkjent av Norge i 1991. Den inneholder 41 artikler og erkjenner at barn har grunnleggende politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle og medborgerlige rettigheter. De fire prinsippene som konvensjonen bygger på er:

1. Alle barn har rett på de samme godene.
2. Barnets beste skal alltid tas hensyn til.
3. Barn har rett til et godt liv der de kan utvikle seg.
4. Barn har rett til å si sin mening og kreve å bli hørt og respektert.

Endring i lover og det at Norge fikk barneombud, har gjort barns rettigheter mer synlige. Jeg vil i oppgaven ta for meg dagens barn som er det medvirkende barnet med rettigheter. Om alle barn i Norge har de samme rettighetene er en interessant og omfattende diskusjon som jeg ikke beveger meg inn på i denne oppgaven.

Ulike syn på barn

Det finnes flere måter å tenke om barn og barndom på. Ved å se på barndom i et historisk perspektiv så har synet på barn endret seg gjennom måten barn har blitt behandlet på, barns rolle og forventinger til barn.¹⁵ Bare ved å se på min egen barndom og mine barns barndom, så ser jeg blant annet at der har skjedd endringer i at mine barn deltar mer og er mer inkludert i avgjørelser enn jeg var på samme alder. Roger A. Hart¹⁶ er utdannet professor innen miljøpsykologi og har gjennom sitt arbeid fokusert mye på barns utvikling i forhold til det fysiske miljøet. Hart mener at deltakelse er en fundamental rettighet som samfunnsmedlem.¹⁷

¹³ (Haanes and Hjermann 2009:15)

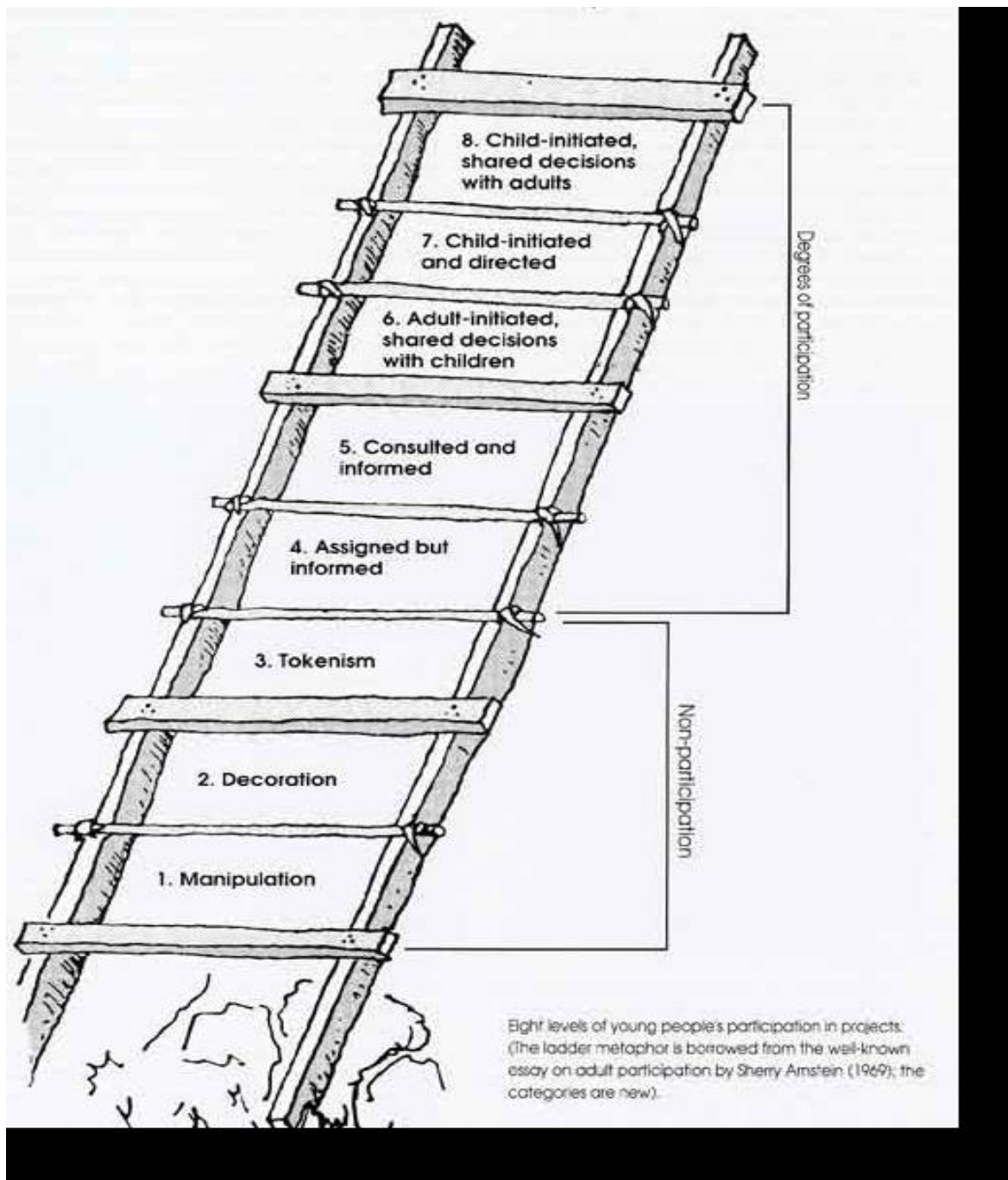
¹⁴ (FN 1989:9)

¹⁵ (Aries 1962; Steinsholt and Sagberg 2003; Frønes 2007)

¹⁶ (Hart 1992:39)

¹⁷ (Hart 1992:5)

Med dette som utgangspunkt, i tillegg til Forente nasjoners barnekonvensjon artikkel tolv, har Hart formet en barneutgave av Sherry Arnsteins *Ladder of participation*.¹⁸

Denne stigen har flere likhetstrekk med Arnstein sin stige med åtte trinn og grader av deltakelse, men er tilpasset barn. Stigen er først og fremst delt i to der den nederste delen er ikke-deltakelse og den øverste delen er ulike grader av deltakelse. Den består av totalt åtte

¹⁸ (Arnstein 1969; Hart 1992)

trinn der det nederste trinnet er manipulasjon og det øverste er barneinitiert deltakelse sammen med voksne. Jeg har tatt i bruk fokusgrupper for å få tak i barns stemmer. Dette vil jeg komme mer inn på i metoddelen. Fordi jeg har gjennomført fokusgrupper, så vil jeg plassere mitt prosjekt på det femte trinnet som er beskrevet som konsultert og informert. Initiativet til deltakelse er kommet fra meg og barna ble informert og konsultert. Samtidig hadde barna stor innflytelse på dialogen og hva de ville snakke om, men innenfor dette forhåndsbestemte tema.

Glenda MacNaughton har en doktorgrad i filosofi og har i mange år vært opptatt av barndom og barns stemmer. Førstelektor Patrick Hughes er stipendiat innen *Equity and innovation in early childhood*. Førstelektor Kylie Smith har en forskerutdanning innen kultur og samfunnsfag. Disse tre australienerne MacNaughton, Hughes og Smith¹⁹ beskriver i sin artikkel fire ulike måter å forholde seg til barn på som dominerer den vestlige tankemåten. Den første handler om å se på barn som den voksnes eiendeler. Barn blir her avhengig av de voksne fordi barn ikke kan ta avgjørelser på egne vegne, og det er kun den voksne som vet hva som er til det beste for barna. Det andre handler om å se på barnet som underlagt de voksne. I dette tilfellet så ser de voksne på barn som uskyldige vesener og at barn trenger beskyttelse som de voksne kan gi dem. Ved at den voksne legger til rette forholdene, så kan barna utvikle seg på sikt, til ansvarsfulle voksne. Den tredje måten å forholde seg til barn på, er å se på barn som mer aktive deltakere slik at de kan være med på å ta avgjørelser i sitt eget liv. Men dette er kun når de voksne ser på og definerer barnet som kompetent. Det blir dermed opp til den voksne å vurdere når, hvor og i hvilke tilfeller barnet kan være deltakende, og ikke barnet selv. Den fjerde måten å forholde seg til barn på, er å se på barn som sosiale aktører som er med på å skape sin egen identitet. Barna har rett til å delta og deres innspill er viktige bidrag.

Barns handlekraft

At barns bidrag og innspill er viktig, kommer frem i artikkelen til assisterende professor innen humaniora Natasha Blanchet-Cohen.²⁰ Hun er opptatt av hvordan barn og unge involverer seg i samfunnet. I sin artikkel beskriver hun hvordan barn mellom ti og tretten år tar i bruk deres

¹⁹ (MacNaughton, Hughes, and Smith 2007:41-42)

²⁰ (Blanchet-Cohen 2008)

handlekraft for å involvere seg i miljøvern. Gjennom barns ulike fremgangsmåter og ulike grader av deltakelse viser hun til barns miljøvernengasjement. Fokuset på barns handlekraft inneholder et paradigmeskifte i hvordan vi ser på barn, fordi det handler om å se på barn som sosiale aktører som påvirker og som blir påvirket av sine omgivelser eller sosiale strukturer.²¹ Handlekraft eller agency betyr å utøve handling, ha forståelse for det som foregår og være kompetent. I dette tilfelle handler det om å se på barn som sosiale aktører som er med på å skape og som er formet av sine omgivelser og sosiale relasjoner. Men selv om barn blir sett på som handlekraftige, så har ikke dagens barn de samme rettigheter som voksne. I denne oppgaven vil jeg ta med meg tanker og innspill fra både barn og voksne. Disse bidragene er viktige fordi barn har unike perspektiver som eksperter på egen barndom.²² De lever sin barndom i dag. Samtidig er det jeg som gjennom denne oppgaven definerer barnet som kompetent og har tilrettelagt for deres deltakelse.

Steinsholt og Sagberg²³ fra Norge er henholdsvis professor i pedagogikk og førsteamanuensis i religion og etikk. De peker på at den barndommen vi som voksne har opplevd og bærer med oss, er gjennomlevd og erfart under andre sosiale og kulturelle vilkår enn det dagens barn har. I sin bok presenterer de en rekke artikler med fokus på voksnes barndomsforståelse og et flerfaglig blikk på barndomskonstruksjoner. Når det gjelder voksnes konstruksjon av barn og barndom, vil det bety å bli bevisst på hvilken rolle konstruksjonene spiller i vår forståelse og hva de gjør med barn. Å betrakte barn som sosialt konstruerte, handler om å studere barndom, barns sosiale relasjoner og barns kultur ut fra hvordan de selv fremstår som aktivt deltakende barn. Et slikt perspektiv sammenfaller med den tredje og fjerde måten MacNaughton, Hughes og Smith beskriver om hvordan man forholder seg til barn på, fordi barn i dette perspektivet betraktes som sosiale deltakende aktører. Det vil også være i dette perspektivet oppgaven er skrevet.

I artikkelen som professor i filosofi David William Archard²⁴ har skrevet for Stanford Encyclopedia of Philosophy, skiller Archard mellom en ekte liberalist og en retorisk liberalist. Han viser til at en *retorisk liberalist* mener at barn ikke skal være likestilt med voksne. Ved å ha ulike rettigheter vil de voksne ha større muligheter for å bedre barns interesser. Et slikt

²¹ (Blanchet-Cohen 2008:261)

²² (Blanchet-Cohen 2008:257)

²³ (Steinsholt and Sagberg 2003:9-16)

²⁴ (Archard 2010:9-10)

perspektiv sammenfaller med den andre måten som beskriver om hvordan man forholder seg til barn på, som står beskrevet i artikkelen til MacNaughton, Hughes og Smith. En *ekte liberalist* derimot, mener at barn skal ha de samme rettigheter som voksne fordi barn og voksne er likestilte som individer. Ved å hevde dette sammenfaller synspunktene til en ekte liberalist med det MacNaughton, Hughes og Smith beskriver som sosiale aktører og den fjerde måten å forholde seg til barn på. Dette viser også at det å være en retorisk liberalist og det å være en ekte liberalist står et godt stykke fra hverandre i hvordan man tenker om barn.

I tillegg til dette vil det også være dem som mener at barn skal ha noen, men ikke alle rettigheter som voksne har. Det finnes også dem som ikke ønsker at barn skal ha rettigheter i det hele tatt. Her trekker Archard²⁵ frem tre grunner som underbygger deres synspunkter. Det handler først og fremst om at de mener at barn ikke er kvalifiserte, på lik linje med voksne, til å ha rettigheter. Videre handler det også om at de mener rettigheter for barn er upassende fordi det bygger på en misforståelse om hva barndom er, hvordan barn er og hvordan forholdet mellom barn og voksne skal være. Det siste argumentet bygger på at uansett barns mangel på rettigheter, så kan barn være sikret beskyttelse gjennom andre fremgangsmåter. Men kan voksne verne om barn hvis vi ikke har tilstrekkelig med kunnskap om barn?

Medvirkning av dem som blir berørt er et viktig element innen samfunnsarbeid. Ved at jeg går på de stier barn av innsatte kan gå, så vil jeg sammenligne dette med barnetråkk.²⁶ Barnetråkk er en metode der de som skal ta avgjørelser på lokalt nivå, kan få mulighet til å ta kunnskapsbaserte valg. Valgene kan videreutvikles på barn og unges premisser ved å legge til rette for å motta mer kunnskap. Kommuner har tatt i bruk denne metoden ved å følge opp barnas innspill. Barnas innsats har bidratt til at lekeplasser og lekemiljøer ble ivaretatt. På den måten lærte barna noe om hvordan de kan påvirke systemer, beslutninger og at deres mening ble tatt hensyn til. *Slike erfaringer vil feste seg som en oppfatning av hvordan de blir betraktet av signifikante andre, og derved vil det også få betydning for hvordan de ser på seg selv.*²⁷ I denne prosessen fikk en gruppe med barn innflytelse på beslutningen som ble tatt på politisk nivå. Andre barn i nærområdet fikk gleden av å beholde lekeområdene sine og som Twelvetrees skriver *get a better deal.*²⁸

²⁵ (Archard 2010)

²⁶ (Norsk_form 2010)

²⁷ (Steinsholt and Sagberg 2003:257)

²⁸ (Twelvetrees 2002:1)

Barn med en forelder i fengsel

Foreningen for fangers pårørende (FFP)²⁹ er en organisasjon som ble startet i 1992. Den gir støtte og rådgivning til pårørende og er med på å synliggjøre deres situasjon overfor blant annet Kriminalomsorgen. FFP har foretatt undersøkelser blant de pårørende og har sett at fengsling kan påføre flere negative endringer i de pårørendes liv, deriblant for barna. Dette handler om at mange får dårligere økonomi, forverret helse fysisk og psykisk, isolerer seg mer og har en mindre sosial deltakelse. FFPung er en undergruppe til FFP og spesielt rettet mot barn og unge. De arrangerer treff der barn og unge i samme situasjon kan møtes, og kan svare på spørsmål og gi støtte og råd.³⁰

Gruppen barn av innsatte er ikke en ensartet gruppe. Men de har noe til felles og det er at de har en mor eller far som sitter i fengsel. FFP skriver at i løpet av et år opplever mellom 6000 og 9000 barn at en av deres foreldre fengsles. I tillegg til disse barna er det mange barn som opplever at søsken, besteforeldre eller andre nære familiemedlemmer kommer i fengsel.³¹ Det er ingen som kan fastslå et sikkert antall barn som blir berørt. Årsaken til dette er at det mangler sikre tall og det blir ikke registrert om den innsatte har barn, kun foreldreansvar. Det at det mangler sikre tall, gjør det vanskeligere å kartlegge hvem disse barna er og hvordan barn av innsatte blir møtt i og utenfor Kriminalomsorgen?

Med foreldreansvar menes at foreldrene har rett og plikt til å bestemme for barnet i personlige spørsmål frem til de er 18 år. Den som barnet bor fast hos, må alltid ha foreldreansvar.

Foreldre som er gift eller er samboer, har begge foreldreansvar for barna de har sammen.

Moren får automatisk foreldreansvaret dersom foreldrene ikke er gift.³² I denne oppgaven vil jeg forholde meg til soning etter domfellelse. Tallene nedenfor er hentet fra Statistisk sentralbyrå. I gjennomsnitt var det 3 403 innsatte menn og kvinner per dag i norske fengsler i 2009. Nedenfor er en oversikt over hvilke forbrytelser de innsatte er dømt for regnet i prosent.³³ Oversikten viser her at det er flest innsatte dømt for narkotikakriminalitet. Sammen

²⁹ (Foreningen_for_fangers_pårørende 2009:78-82)

³⁰ (Foreningen_for_fangers_pårørende_Ung 2011)

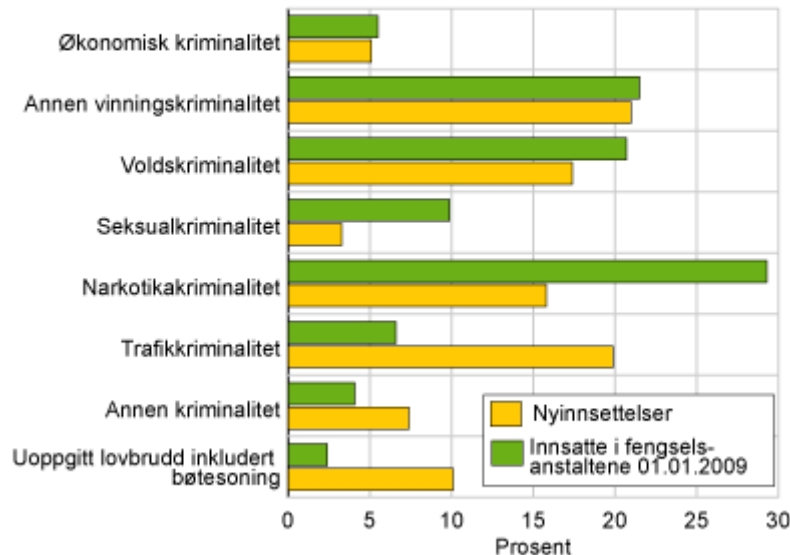
³¹ (Foreningen_for_fangers_pårørende 2009:55)

³² (Barne- 2011)

³³ (Statistisk_sentralbyrå 2009)

med annen vinningskriminalitet og voldskriminalitet så utgjør disse tre kategoriene til sammen over 70 % av lovbruddene.

Innsatte i fengselsanstaltene 1. januar og nyinnsettelse, etter hovedlovbruddsgruppe. 2009. Prosent

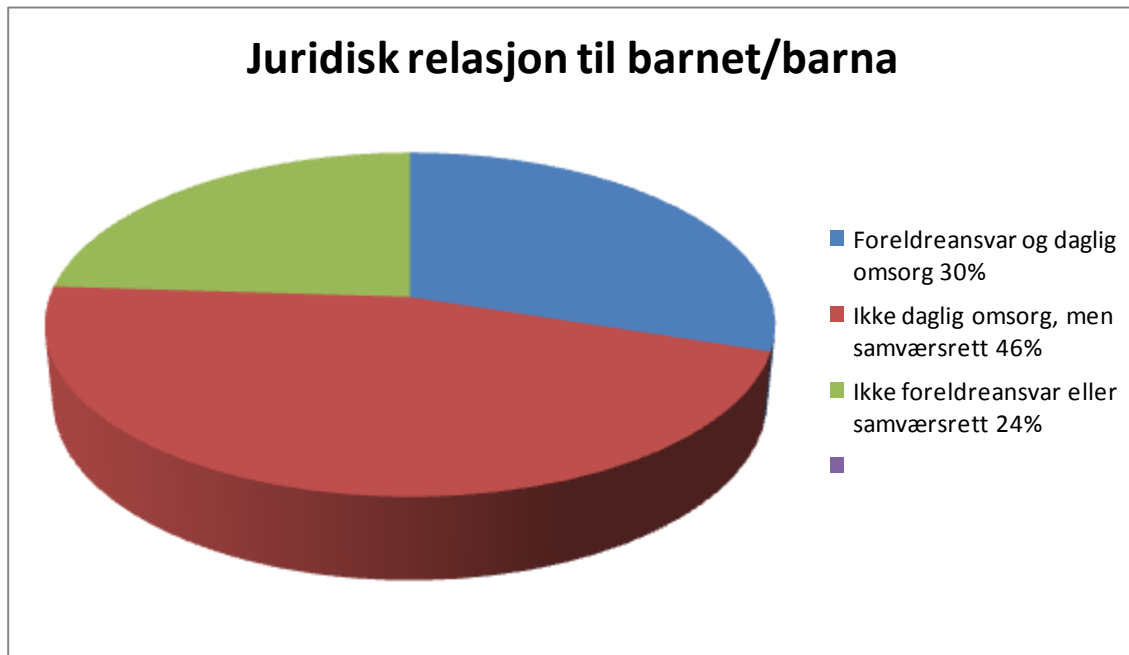

Nær 94 % av de innsatte i 2009 var menn, og nesten 65 % var 30 år eller eldre.³⁴

Årsmeldingen fra 2007 viser at 15 % av de innsatte har utenlandsk statsborgerskap, og denne andelen har økt siden den gang. Det vil også si at det er rimelig å tro at de fleste innsatte med utenlandsk statsborgerskap som har barn, har barn som ikke bor i Norge. Dette er antakelser da det ikke finnes en oversikt på dette området.

En Fafo undersøkelse fra 2004 viser den juridiske relasjonen som forelderen har til sitt barn. I denne undersøkelsen deltar 260 innsatte. Nedenfor er dette delt inn i tre kategorier. Det er de som har foreldrerett og daglig omsorg. De utgjør 30 % av de 260 deltakerne. Dem som ikke har den daglige omsorgen men har rett til samvær med barna utgjør 46 %. De foreldrene som verken har foreldreansvar eller samværsrett utgjør i denne undersøkelsen 24 %.

³⁴ (Statistisk_sentralbyrå 2008)

Hvor mange barn i Norge har en forelder i fengsel?

Per 1. januar 2011 hadde Norge 1 114 400 registrerte bosatte barn. Barn og unge utgjorde da 23 % av den totale befolkningen i Norge. I 2010 ble det født 61 400 barn, noe som ga et samlet fruktbarhetstall (SFT) på 1,95. SFT er et uttrykk for det gjennomsnittlige antall levendefødte barn som vil bli født av en kvinne som gjennomlever hele den fødedyktige perioden.³⁵ Det betyr at med FFP sine utregninger så vil de innsatte ha en SFT på ca 2,64 hvis det er 9000 barn som opplever at far eller mor fengsles. Likeledes en SFT på 1,76 hvis en tar utgangspunkt i at det er 6000 barn som berøres. Hvis en da trekker fra 15 % av de innsatte som har utenlands statsborgerskap, så vil SFT tallet stige til 3,11 med 9000 barn som utgangspunkt og til 2,07 med 6000 barn som utgangspunkt.

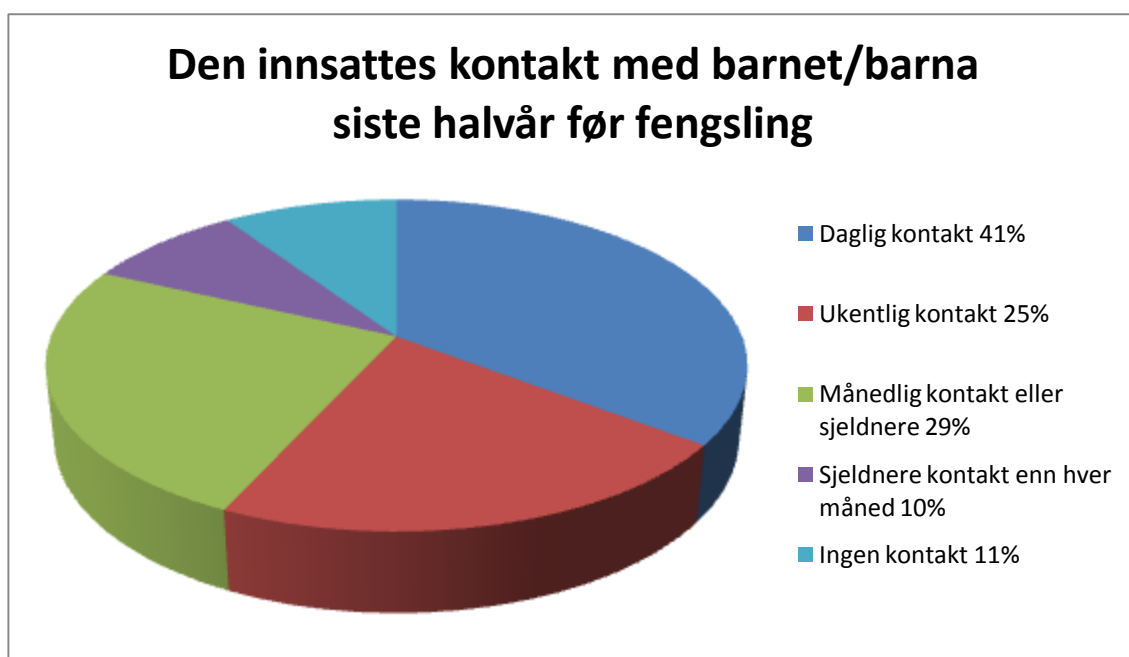
Det er interessant at de innsatte har en betraktelig høyere SFT enn den øvrige befolkningen. Hvis SFT tallet hadde vært like stort innenfor som utenfor murene altså 1,95, så hadde antall norske barn av innsatte blitt beregnet til å utgjøre omlag 5640 barn. Ved å bruke tall som jeg har hentet fra artikkelen *Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review*³⁶ som bygger på seksten studier som omhandler foreldre i fengsel og hvordan dette påvirker deres barn, så finner jeg noe mer. Her viser forfatterne til at

³⁵ (Statistisk sentralbyrå 2011)

³⁶ (Murray et al. 2009)

det er lite informasjon vedrørende antall barn som blir berørt av at foreldrene er i fengsel.³⁷ Men likevel baserer de sine tall på at hver enkelt innsatt har 1,3 barn. Dette vil utgjøre 4424 barn som årlig blir berørt i Norge. Det kan dermed virke som om FFP opererer med et noe høyere tall enn reelt.

Fafo undersøkelsen fra 2004 viser også at av de 260 innsatte deltakerne så hadde 55 % av dem barn. Nedenfor er en oversikt hentet fra denne undersøkelsen. Den viser at flertallet av de innsatte hadde ukentlig og daglig kontakt med sine før fengsling.³⁸

Det er viktig å presisere at det er ikke antall barn som avgjør om dette er et interessant felt, eller mindre viktig om det er færre barn som blir berørt. Men det handler om at dette også viser at vi vet lite når vi ikke engang vet omfanget av barn som blir berørt. Vi vet heller ikke noe om hvilket forhold barna hadde til sin forelder før soning. På den måten blir det å kartlegge om de innsatte har barn, og hvilken kontakt de har med sine barn før de skal sone i fengsel bli svært viktig. Barneombudet skriver i sin rapport at det ikke foreligger noen systematisk innhenting av data på hvor mange barn som opplever at far eller mor kommer i fengsel og hvilke utfordringer de står overfor. Barneombudets innstilling på området er derfor å forbedre og initiere innsamling av data på det som har med mer forskning og fakta om disse

³⁷ (Murray et al. 2009:9)

³⁸ (Friestad and Hansen 2004:69)

barna og deres behov.³⁹ Mange av tallene som Barneombudet opererer med har de fra FFP. Synet på de pårørende har endret seg svært mye gjennom de siste årene. Dette viser seg gjennom utvidete besøksordninger, permisjonsordninger, nye besøkshus og besøksrom tilrettelagt for familier og barn. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har på linje med barneombudet også satt fokus på barn rettigheter og på barn av innsatte og tatt denne gruppen med i sine rapporter og skriv.⁴⁰ I stortingsmelding nr. 37 fra 2007-2008, ble barn av innsatte første gang nevnt og anerkjent innenfor Kriminalomsorgen.⁴¹ Dette mener jeg viser at det er skjedd en endring, og at pårørende nå blir sett på som en viktig del av den innsattes rehabilitering.

Litteratur og kunnskap om barn av innsatte

Vi har lite forskningsbasert kunnskap om barn av innsatte i Norge.⁴² Jeg har sett i databaser, bøker, litteraturlister og snakket med fagfolk, og jeg finner mye skrevet om fengsel og foreldre som innsatte. Søkeordene jeg har brukt har hatt ulike kombinasjoner av ordene barn av innsatte, foreldre og fengsel, barn og fengsel, besøk og fengsel, innsatte og pårørende, mor eller far i fengsel, barn som pårørende. Engelske søkeord har blant andre vært children and prison, children with incarcerated parents, incarcerated parents and prison. Jeg har brukt søkemonitorer som Google Scholar og Bora og øvrige søkemonitorer tilgjengelige for høgskolen. Jeg har funnet lite om hvordan et fengselsopphold påvirker et barns liv og om hvordan det er å være et barn av en innsatt, ingenting om hvordan andre barn tenker om barn av innsatte.

Jeg har funnet master- og hovedfagsoppgaver som omhandler emnet. Mette Bøklepp Schevik sin masteroppgave i sosiologi fra 2007 *Far i fengsel – hva sier barn som sine opplevelser av å ha far i fengsel?*⁴³ Denne oppgaven er skrevet med utgangspunkt i det norske barn av innsatte selv forteller om sin situasjon. Det at barn forteller om sine tanker er relevant for det jeg skriver. I masteroppgaven i spesialpedagogikk fra 2005 *Når mor sitter i fengsel...* av Silje Nordby og Marianne Engh⁴⁴ er også barn av innsatte her i Norge sine stemmer kommet frem.

³⁹ (Barneombudet 2009:9)

⁴⁰ (Barneombudet 2009; Barne- og 2008)

⁴¹ (Det kongelige justis- og politidepartement 2007-2008)

⁴² (Barneombudet 2009:9)

⁴³ (Schevik 2007)

⁴⁴ (Nordby and Engh 2005)

De ønsket å finne ut noe om hva barn tenker om det å ha en mor i fengsel og har snakket med barn av innsatte og deres mødre. Det de har gjort er aktuelt for meg, men jeg ønsker også å vite mer om hvordan de menneskene rundt barn av innsatte forholder seg til barn av innsatte.

Barn av innsatte kan også bli møtt med fordommer på lik linje med andre barn som opplever andre tabubelagte utfordringer. Barn som har to mødre eller to fedre, barn som lever i fattige familieforhold, barn som har foreldre som er rusmisbrukere eller barn som har psykisk syke foreldre. I 2009 skrev Kjerstin Torsvik og Renate Westervik en mastergradsoppgave i samfunnsarbeid kalt *Det er kjekt å være sammen! Om samtalegrupper med barn*.⁴⁵ Hensikten med dette studiet var å få økt kunnskap om hvordan barn som har foreldre med psykiske helseproblemer har opplevd deltakelse i samtalegruppe. Dette er eksempler på barn som er i en situasjon som kan føre til stigmatisering. Her er viktige perspektiver på det barn kan møte på i sin sosiale deltakelse som jeg syntes er viktig å ta med. Det at dette handler om barn med foreldre i en spesiell situasjon skrevet med et samfunnsarbeidsperspektiv gjør den også relevant.

Om barn som deltakere har jeg lest boken *Barn som samfunnsborgere*⁴⁶ som viser nyere forskning om barns medvirkning og innflytelse fra ulike faglige ståsteder. Selv om ikke dette handler direkte om barn av innsatte, så viser den til kunnskap knyttet til barns deltakelse og medbestemmelse som er relevant for meg.

Av utenlandsk litteratur har jeg blant annet funnet boken *Når straffen rammer uskyldige – børn af fængslede i Danmark* fra 2010.⁴⁷ Boken er et produkt av et prosjekt i Danmark som ble påbegynt i 2007. Den belyser barn av innsatte i Danmark og forteller om deres situasjon og rettigheter, historisk bakgrunn, samfunnsmessig kontekst og den avslutter med å rette fokus på å foreslå tiltak og hvordan den rettspolitiske situasjon påvirker muligheten til å hjelpe barn av innsatte. Boken er relevant for mitt prosjekt fordi jeg også ønsker å få frem noe om barn av innsatte sin situasjon ut fra hva fagfolk de møter tenker om dem. Jeg vil se på dette i en norsk kontekst og med andre barn som informanter.

⁴⁵ (Torsvik and Westervik 2010)

⁴⁶ (Kjørholt 2010)

⁴⁷ (Smith and Jakobsen 2010)

Der er kommet en ny bok som heter *Does everyone here have a parent in prison?* Målet med denne boken er at barn skal vite at de ikke er alene om å ha en forelder i fengsel. Catrien Bijleveld fra Vrije Universitet i Nederland viste til en undersøkelse fra 2009 som heter *Children of Incarcerated Mothers*. Kvinnelige innsatte i Nederland har økt betraktelig de siste årene. Denne undersøkelsen konkluderer med at vi trenger mer forskning i en større skala. Et eksempel som ble gitt, handlet om å følge barn av innsatte i to og fem år frem i tid. Det å sammenligne disse barna og deres mødre med lignende grupper samt det å studere omsorgsrollen til mor. Skape nettverk for forskere som foretar komparative studier i andre europeiske land vil kunne gi utvidet forskning.

Davis William Archard⁴⁸ har skrevet artikkelen *Childrens rights*. Denne har vært nyttig for meg når jeg har sett nærmere på ulike syn på barn og deres rettigheter. Jeg har lest en rekke utenlandske artikler om barn og deltakelse og kategorisering av barn. Her vil jeg vise spesielt til Hart⁴⁹ sin stige med grader av deltakelse og MacNaughton, Hughes og Smith⁵⁰ sin artikkel om måter å forholde seg til barn på.

Min problemstilling er på hvilken måte kan foreldrenes fengselsopphold ha innvirkning på barnets liv. For å se på problemstilling i et samfunnsarbeidsperspektiv så har jeg benyttet bøker av Goffman, Freire, Ife og Tesoriero, Bauman og May, Minkler, Twelvetrees, Sagberg og Steinsholt⁵¹. Disse forfatterne har vært spesielt viktig fordi dette er litteratur som har relevans for samfunnsarbeid og tar utgangspunkt i menneskers muligheter. Spesielt Sagberg og Steinsholt har jeg tatt i bruk mye for å få frem barneperspektiv.

Europeisk nettverk for barn av innsatte

Jeg har meldt meg inn i FFP og får jevnlig tilsendt nyhetsbrev med informasjon om deres arbeid, tilbud til pårørende og annen nyttig informasjon. FFP har gitt ut en rekke artikler og informasjonshefter som for eksempel *Foreldre bak murene*⁵², *Informasjonshefte om barn som*

⁴⁸ (Archard 2010)

⁴⁹ (Hart 1992)

⁵⁰ (MacNaughton, Hughes, and Smith 2007)

⁵¹ (Steinsholt and Sagberg 2003; Goffman 1966, 1983, 1992, 2001; Scheff 2006; Freire and Nordland 1999; Ife and Tesoriero 2006; Bauman and May 2004; Minkler 2007; Twelvetrees 2002)

⁵² (Holden 2010)

har en mor eller far i fengsel⁵³, Lisa besøker pappa i fengsel.⁵⁴ Heftet *De skjulte straffede* er skrevet av Marit Egge.⁵⁵ Prosjektet til Egge med dette heftet ble initiert av Redd Barna som ønsket mer kunnskap på hvordan det er å være barn med en forelder i fengsel.

FFP er med i et europeisk nettverk som heter *The european network for children of imprisoned parents* (Eurochips). Dette nettverket har som mål å søke kunnskap og oppnå nye måter å tenke og handle på, knyttet til barn av innsatte.⁵⁶ I mai 2010 inviterte FFP land som er knyttet til Eurochips og tolv europeiske land deltok på et seminar i Oslo om barn med foreldre i fengsel. Seminaret hadde fokus på nyere forskning om situasjonene for innsattes barn. Målet med dette seminaret var å dele kunnskap, erfaringer og spre gode ideer.⁵⁷ Jeg har fått referat fra seminaret der de norske som holdt innlegg var statssekretær Terje Moland Pedersen, barneombud Reidar Hjermann samt Kjersti Holden og Mario López fra FFP. Tema for innleggene som deltakerne tok opp var ulike utfordringer knyttet til fysisk og psykisk helse. Det kan handle om det å lytte til barn, generell faktainformasjon, rammefaktorer som antall besøk med innsatte, familiens økonomi, flytting på grunn av økonomi eller besøksrommenes innredning. Temaene som deltakerne tar opp tyder på at her er mye man ikke vet og mye man ønsker mer informasjon om. Deltakerne viser til diskusjonsgrupper, arbeid med kommende bøker og om forskning som pågår.

Elizabeth Ayre er direktør i Eurochips. Hun viser til en treårig undersøkelse som skal foregå i fem land; England, Tyskland, Sverige, Romania og Frankrike. Prosjektet er drevet av University of Huddersfield. Målet er å utforske de mer subtile spørsmålene om hvordan barn opplever stigma eller å bli ekskludert sosialt, hvordan barn opplever å ha en forelder i fengsel, familien før, under og etter forelderens soning samt om noen av disse faktorene har innvirkning på barnas psykiske helse.

Da jeg leste i Bergens Tidende 23. desember 2010⁵⁸ at andelen kvinnelige innsatte i norske fengsler har doblet seg siden 1980 til over 6 %, så tenker jeg at flere barn enn tidligere opplever å ha en mor i fengsel og at mitt tema er dagsaktuelt. Mitt kunnskapsbidrag vil være å

⁵³ (Foreningen_for_fangers_pårørende)

⁵⁴ (Foreningen_for_fangers_pårørende)

⁵⁵ (Egge 2004)

⁵⁶ (European_Network_for_children_of_imprisoned_parents 2002/2011)

⁵⁷ (Lauritzen and Hamsund 2010)

⁵⁸ (Skjeggstad 2010:6)

sette fokus på hvordan omgivelsene, som barn av innsatte kan komme i kontakt med, tenker om det å være barn og ha en far eller mor i fengsel.

DEL 3

STUDIENS FELT - DE KONKRETE STEDENE

I denne delen viser jeg frem stedene jeg har tatt kontakt med i prosessen med min studie. Første gang jeg besøkte Bergen fengsel var høsten 2008 i forbindelse med en forestilling som de innsatte arrangerte. Masterstudenter ved Høgskolen i Bergen var noen av dem som var invitert. Da jeg bestemte meg for å skrive denne oppgaven formidlet min veileder Tobba Therkildsen Sudmann en kontaktperson som arbeider i Kriminalomsorgen region vest. En av de ansatte ved Kriminalomsorgen har skrevet boken *Hvordan har du det?*⁵⁹ Boken er beregnet på barn som opplever at en av sine nærmeste kommer i fengsel. Det var naturlig at jeg deretter tok kontakt med besøksavdelingen fordi det vil være her barna kan møte sine foreldre om de sitter i fengsel. Her fikk jeg vite om Tangen, som er et hus som ligger like utenfor Ulvsnesøy og brukes som besøkshus for de innsatte som bor på Ulvsnesøy. Av den grunn ville jeg vite mer om dette stedet, så jeg dro ut der. Gjennom veileder fikk jeg også vite om Kalfarhuset Oppfølgingssenter som er et sted mange innsatte og deres familier benytter seg av. Aurora, som bistår kvinner i forbindelse med soning, samarbeider med både Kriminalomsorgen og Kalfarhuset Oppfølgingssenter. Jeg har også vært i kontakt med WayBack som er i etableringsfasen her i Bergen.

Det å velge akkurat disse stedene er et bevisst valg fordi det er disse stedene barn av innsatte møter. Likevel kunne jeg valgt andre steder og snakket med andre mennesker, men dette er det pragmatiske valget jeg har tatt. Jeg er godt kjent med barn på andre arenaer, men da har jeg hatt en annen rolle enn jeg hadde i møte med disse stedene og menneskene.

Jeg har gjort feltarbeid og deltakende observasjoner i Bergen fengsel på Hylkje, besøkt Ulvsnesøy, Tangen og Aurora og gjennomført deltakende observasjoner på Kalfarhuset Oppfølgingssenter. Min presentasjon av disse stedene er basert på faktaopplysninger, min feltdagbok og notater om mine tanker og erfaringer fra stedene jeg besøkte. Det å oppleve et sted gjør noe med kroppen. Det at jeg har valgt å ta med bilder fra da jeg besøkte disse stedene, handler om at jeg mener bilder kan være med på å gjøre at leser lettere kan visualisere stedet og dermed forestille seg litt av min reise. Men selv om jeg viser stedene

⁵⁹ (Svendsen 2010)

med bilder så vil ikke lyden, lukten, lyset, temperaturen, følelsen, smaken eller stemningen kunne fanges opp med ord og forklaringer, fordi de rett og slett ikke vil være dekkende nok.⁶⁰

Kriminalomsorgen region vest

Kriminalomsorgen har på landsbasis seks regionadministrasjoner. En av disse er Kriminalomsorgens region vest som har ansvar for straffegjennomføringen innenfor sin region som innbefatter fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal. Bergen fengsel er altså underlagt region vest. På Kriminalomsorgens nettsider står det at Kriminalomsorgens oppgave er å sørge for at straffen gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen. Straffen skal motvirke nye straffbare handlinger. Dette skal være betryggende for samfunnet og det skal innenfor disse rammene sikre de innsatte tilfredsstillende forhold.⁶¹ Jeg har hatt flere møter med konsulenter ved Kriminalomsorgen region vest. Disse møtene har hjulpet meg til økt kunnskap, samt tanker og innspill som jeg har reflektert over og tatt med i mitt videre arbeid.

Under region vest er det ulike soningsmuligheter. Disse er Bergen fengsel (herunder Ulvsnesøy), Bjørgvin fengsel, Hustad fengsel, Vik fengsel og Ålesund fengsel. Disse fengslene har ulik størrelse og ulikt sikkerhetsnivå. De tre fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal har alle egne friomsorgskontorer. Friomsorgskontorene gjennomfører samfunnsstraff og ser til at prøveløslatte overholder fastsatte vilkår. Dette kan være å gjennomføre betinget dom med promilleprogram, følge opp personer som er prøveløslatt fra forvaring, underlagt sikring i frihet eller gjennomfører straffen i egen bolig. I tillegg til dette utføres personundersøkelser på oppdrag av påtalemyndigheten.⁶²

Å sitte i fengsel er ikke alltid det samme som å sone en dom. Varetekt er innsettelse i fengsel i forbindelse med etterforskning av straffbare forhold. Den som blir innsatt er enten mistenkt for alvorlige forhold eller det utgjør en fare for bevisforspillelse hvis vedkommende ikke blir fengslet. Ettersom den innsatte på tidspunktet for varetektsfengslingen ennå ikke er dømt, gjelder til dels spesielle regler for denne gruppen i straffegjennomføringsloven.⁶³

⁶⁰ (Gieryn 2000:483)

⁶¹ (Kriminalomsorgen 2011)

⁶² (Kriminalomsorgen 2011)

⁶³ (Kriminalomsorgen 2011)

Å sone en dom kan gjennomføres på ulike måter. Senter for narkotikaprogram med domstolskontroll i Bergen har siden 2006 vært en prøveordning for rusmisbrukere som tidligere ville blitt dømt til ubetinget fengselsstraff. Det er et rehabiliteringsprogram som rusmisbrukerne kan dømmes til å gjennomgå som vilkår for betinget dom. Dersom ordningen ikke hadde blitt igangsatt så ville de det gjelder fått ubetinget fengselsstraff.⁶⁴ Lyderhorn overgangsbolig er et sted der innsatte kan overføres til, fra fengsel med høyt eller lavere sikkerhetsnivå, når en del av straffen er gjennomført. Overføringen må være hensiktsmessig for å fremme en positiv utvikling og for å motvirke ny kriminalitet. Beboere ved Lyderhorn overgangsbolig må ha et arbeid utenfor boligen slik at de gradvis kan tilpasse seg samfunnet igjen.⁶⁵

Soning med fotlenke ble først prøvd ut i Norge i 2008. Hordaland er nå det syvende fylke som fra i år skal tilby denne ordningen. Målgruppen for denne straffegjennomføringsformen er domfelte med inntil fire måneder idømt fengselsstraff, eller domfelte med inntil fire måneder gjestående soningstid til forventet prøveløslatelse.⁶⁶

Samfunnsstraff kan idømmes i stedet for fengselsstraff når det ellers ikke ville ha blitt idømt strengere straff enn fengsel i ett år. Samfunnsstraff kan også brukes når den straff som ellers ville ha blitt idømt, helt eller delvis ville ha vært betinget. Timetallet skal være på mellom 30 og 420 timer, mens gjennomføringstiden normalt ikke skal være mer enn ett år.⁶⁷

⁶⁴ (Kriminalomsorgen 2011)

⁶⁵ (Bergen_fengsel 2010)

⁶⁶ (Kriminalomsorgen 2011)

⁶⁷ (Kriminalomsorgen 2011)

Bergen fengsel

Bergen fengsel sett fra fjellet Vetten. Da er de høye murene lettest å se.

I 1990 ble Bergen fengsel tatt i bruk og det er et av Norges største høyrisikofengsel med plass til 279 innsatte fordelt på seks avdelinger. På Hylkje er det fire lukkede avdelinger med høyt sikkerhetsnivå. De to andre avdelingene er åpne avdelinger med lavere sikkerhetsnivå der en er plassert på Ulvsnesøy og den andre, Bjørgvin fengsel, er like utenfor fengselsmurene på Hylkje. Mange av de innsatte tilbringer tid på Lyderhorn en stund før de skal tilbake til eget bosted.⁶⁸

Aldersgrensen for å komme på besøk i Bergen fengsel er 18 år, men innsattes barn eller søsken under 18 år kan komme på besøk dersom de har fullmakt fra foresatte og kommer på besøk sammen med en over 18 år. På forhånd må alle søke om besøkstillatelse. Denne tillatelsen sender den innsatte i posten til den eller de som de ønsker besøk av. Personene som søker besøkstillatelse blir sjekket ut av politiet og hvis alt er i orden, blir besøkstillatelsen sendt i posten.

⁶⁸ (Bergen_fengsel 2010)

Mitt møte med Bergen fengsel

Det første skiltet man ser når man kjører inn mot Bergen fengsel. Jeg lurer på hvem de uvedkommende er?

Leder ved besøksavdelingen i Bergen Fengsel har vist meg rundt og delt av sin mangeårige kunnskap. Jeg var der i flere dager og fulgte hennes arbeid. Jeg har fått se det nye besøkshuset som først ble tatt i bruk i januar i år. Alt i leiligheten er nytt. Den har tre soverom, der et av dem vil bli brukt som lekerom. Stor åpen stue og kjøkkenløsning og bad med badekar. Leiligheten er innredet med saccosekker, flatskjerm tv, maleri på veggen, skinnsøfa, hvite vegger med fargedetaljer med mer. Fra kjøkkenet er det utgang til uteplassen som er skjermet fra det øvrige området med vegg på ene siden og den høye grå muren på den andre siden. Her er gressplen, basketballstativ, utemøbler og utegrill/utepeis. Dette er laget for barna og det blir de innsatte med barn som får ta huset i bruk. Lederen forteller at intensjonen er at det skal bli mulighet for at familier kan få bruke huset i inntil to døgn sammen. De innsatte må søke om å få lov å benytte leiligheten.

Når barn blir med på besøk, er det familierommet i Bergen fengsel som benyttes, og besøksavdelingen har ett slikt rom. Der har de også tilgang på en luftegård slik at de kan være ute og sparke ball eller annet på den lille asfaltplassen med høy mur rundt. Når noen kommer til Bergen fengsel på besøk, må de ringe på utenfor muren. Der er et skjult kamera og en høyttaler som gjør at fengselsbetjenten kan se og snakke med de som står utenfor muren. Den som er med barnet må fortelle hvem de er og hvem de skal besøke. Det er kun de som har en

avtale som kan komme inn. Deretter åpnes den første døren automatisk. Jeg husker første gang jeg skulle inn i fengselet. Jeg syntes det var skummelt og spennende på en gang, og tankene svirret rundt i hodet. Hva er bak disse høye murene? Hvem og hva møter meg der? Når jeg som voksen har disse tankene, da lurte jeg på hvordan barn som skal inn her for første gang opplever dette?

Jeg gikk sammen med to andre studenter som jeg ikke kjente, men tok raskt kontakt med dem, slik at jeg ikke behøvde å gå alene inn. Det var den lille tryggheten jeg følte jeg manglet. Jeg var også tilstede da flere barn besøkte sin mor eller far i fengsel. Jeg ville se hvordan rutinene var, se på barna, hvordan de opptrådte og hva de måtte gjøre for å få gå inn til sine foreldre. Mange av barna holdt i en hånd, når de kom inn gjennom portene. Mange smilte og de virket ikke redde, kanskje det å holde i en hånd var den tryggheten de trengte. Alle må bevege seg igjennom en sluse med høye sprinkelgjerdar på begge sider og når vi nærmer oss den neste døren, så går denne opp av seg selv. Alle blir altså sett via videoovervåkning. Deretter er man kommet inn på selve fengselsområdet. Det er da ca 20 meter bort til besøksavdelingen som ligger til venstre. Når den døren åpnes, blir de besøkende bedt av fengselsbetjent på besøksavdelingen om å vise legitimasjon og besøksstillatelsen de har fått tilsendt. Hvis de ikke har dette, får de ikke besøke den innsatte. Alt som den besøkende ikke trenger eller får lov å ta inn på besøket, låses inn i et skap.

Å møte barna sammen med deres foresatte opplevde jeg som kjekt. Av barna jeg møtte var noen smilende og andre mer alvorlig, noen pratet og noen var stille. Jeg tror alle gledet seg til å treffe mor eller far, fordi jeg så ikke synlige tegn på at de ikke ville inn på besøk. Det som den besøkende vil ha med seg inn blir sett igjennom av en fengselsbetjent. Fengselsbetjenten har som jobb å se etter mobiltelefoner, narkotika, medisiner, våpen eller andre ulovlige ting ikke blir tatt med inn til den innsatte. Hvis besøket vil ta med drikke, må dette kjøpes fra automat på venterommet. Enkel mat er tillatt å ta med inn, og trenger man bestikk så er dette noe fengselet kan ordne, det er ikke lov å ha medbrakt. Noen hadde med seg tegninger eller mat som de ville spise sammen med mor eller far, og fortalte dette til fengselsbetjenten. Andre var stille og sa ingenting mens de holdt sin mor eller bestemor i hånden.

Etter dette må alle gå igjennom en metalldetektorportal, også små spedbarn. Maten og alt som blir tatt med skal også gjennom denne portalen. Hvis portalen gir utslag, så må besøket ta av

seg det som de tror kan være årsaken til utslaget og gå igjennom metalldetektoren til den ikke gir utslag lenger. Noen av barna husket hvilke rutiner som de skulle igjennom på vei inn til besøksavdelingen og gikk blant annet gjennom metalldetektoren før fengselsbetjenten ba om det. Jeg trodde disse rutinene ville være preget av en mer formell tone. Med det mener jeg at fengselsbetjenten gjorde sikkerhetsrutinene på en slik måte at det ble en fin tone med de besøkende, både store og små. Fengselsbetjenten kjente til de fleste som kom og praten gikk lett. Dette tror jeg var med på å gi barna en trygghet fordi det var en hyggelig person som de hadde sett før. Det at fengselsbetjentene går i uniform kan i noen tilfeller være negativt. For mange barn vil uniformen minne om en politiuniform. De barna som har vært tilstede når far eller mor ble arrestert, opplever gjerne at uniformen minner om en hendelse som ikke var god. Fengselsbetjenten Kim fortalte om hva de gjør når de vet om barn som er redd for politi eller uniformer.

Kim: Jeg tror i alle fall det er viktig at vi har faste folk som jobber med besøk, og at barn blir tatt godt imot. At du prøver å ufarliggjøre litt, selv om du har uniform. Nå fikk jeg faktisk en idé akkurat når jeg sa det, før du spurte, fordi vi har hatt et par tilfeller hvor kanskje barna har vært tilstede når politiet har kommet inn og tatt enten den ene eller begge foreldrene. Og da er det noen som har hatt traumatiske opplevelser til lyseblå skjorter. Jeg tror kanskje vi har hatt, ja jeg kommer kanskje på ett, to tre tilfeller hvor vi har tatt på oss sivil jakke på utsiden eller at vi har brukt en av dem som går i sivilt med å ta imot besøk.

Ulvsnæsøy

Ulvsnæsøy er et sted med mye historie. For hundre år siden var her *Ulvsnæsøens Opdragelsesanstalt i Nordhordland for vanartede og forvildede gutter*. I dag er det plass til 31 innsatte på øyen og her er et lavere sikkerhetsnivå enn i Bergen fengsel. I hovedbygget, som vises på bildet over, så er det kontorer, kjøkken, vaskekjeller og det er også her kvinnene som soner på øyen bor. Mennene bor i andre bygninger der de har egne rom, felles kjøkken og stue. De ansatte har et eget hus de bor i, når de er på jobb på øyen.

Hovedbygget på øyen.

Mitt møte med Ulvsnesøy

Jeg har besøkt Ulvsnesøy tre ganger og i tre årstider sommer, høst og vinter sammen med min studievenninne. Kanskje det er fordi jeg har vært så heldig med været disse gangene at det er derfor jeg har en opplevelse av en idyllisk øy? Her fikk jeg omvisning av en fengselsbetjent på selve øyen, fikk se inn i de fleste byggene, fikk se inne på rommene til de innsatte og spise lunsj i kantinen. Vi så etter spor på loft og i kjeller, i naturen og på trærne. Og vi fant flere inngraveringer etter barn som var det for mer en hundre år siden. Vi tok båten bort over til Osterøy der vi gikk i land på Tangen og fikk se huset der de innsatte som har barn kan overnatte og ha besøk. Samme fengselsbetjent har vist oss rundt hver gang, og da vi reiste ut der i januar så hadde jeg en annen følelse og andre tanker enn ved det første besøket. Det at dette stedet har mye historie å by på, oppdaget jeg da jeg gikk rundt på stier, klatret i trær og var inne i de fleste husene. Her har jeg sett spor i innrisninger på loftet og i trær, bilder av guttene og de ansatte som bodde her og vært inne i bygninger fra en fjern fortid da det var *Ulfsnesøens Opdragelsesanstalt*.

Da jeg reiste dit første gangen var jeg spent, kjente det i magen og syntes det var litt skummelt. Jeg var svært glad for at jeg ikke reiste alene. Det er noe spesielt med å komme til et ukjent sted, vise legitimasjon, dra ut med båt til en øy og være avhengig av andre for å kunne dra derfra igjen. Det gjorde at jeg var ekstra spent på hva jeg hadde i vente. Her går

ikke de ansatte med uniform, og hvem som var innsatt eller ansatt var ikke mulig å se på avstand. Fengselsbetjenten gjorde en fantastisk jobb med å vise oss rundt, fortelle om stedet og om menneskene og sin arbeidsplass. Måten han var på med alle vi møtte, både innsatte og ansatte, gjorde at jeg glemte de tankene jeg hadde på vei ut til øyen. Gjennom den han er og på den måten vi ble tatt i mot, så gjorde det til at besøket på øyen ble en positiv opplevelse. Det var som en ekskursjon der jeg fikk mange inntrykk og lærte mye. Ved siste besøk tenkte jeg ikke over på forhånd på hva som kom til å møte meg i det hele tatt. Men jeg tenkte på det jeg skulle huske å ta bilder av og om jeg hadde på meg nok klær med tanke på det kalde vinterværet. Jeg lurte på om det er slik barn opplever tilsvarende situasjoner, om det går så fort å bli trygg i møte med steder som man i utgangspunktet kan oppleve som utrygt. Barn kan besøke på Ulvsnesøy hver lørdag og hver søndag fra klokken halv ti til halv fem. Da blir familiene hentet på Vaksdal med båt og fraktet til øyen.

Mitt møte med Tangen

Første gang jeg var på Ulvsnesøy, så besøkte jeg også Tangen. Tangen er besøkshuset der de innsatte på Ulvsnesøy kan tilbringe tid og overnatte sammen med familien sin. Tangen ligger på Osterøy, på den siden som ligger svært nært Ulvsnesøy. Det er ca 500 meter fra Ulvsnesøy over til Tangen med båt. Noe av det første som møtte oss da vi gikk i land på Tangen var en vær. Den var litt innpåsletten og vi var ikke helt trygg på at den var snill. Vi gikk videre opp stien til huset og fjøset. Omgivelsene består av mange trær og et stort åpent område på fremsiden av huset med gress. Huset var stort med fire soverom, bad, gang og stue med åpen kjøkkenløsning. Selv om huset er slitt og hadde trengt oppussing, så er det rent og det gir meg minner om hytteturer på landet. Her kan familien være fra fredag til søndag. Det er annerledes å komme til øyen enn å komme på besøk i Bergen fengsel. Der er ingen murer eller videoovervåkning. Det blir som å dra til et landlig hus på hyttetur. Men det vil være elementer her som vil minne familiene om at dette ikke er den samme hytteturen som alle andre reiser til. Fengselsbetjenter vil sjekke innom for å se hvordan det går med dem som er i huset.

Her legger man til kai med båten og like bak trærne, til venstre for det lille uthuset, er huset der familier kan bo og ha helgeturer sammen.

Fengselsbetjenten fortalte at familien er en viktig del av de innsattes hverdag og derfor mener de at det er viktig at de legger til rette for samvær. Ved at familiene kan tilbringe tid sammen, så kan foreldrene få bedre kontakt med barna sine og være aktiv i daglige rutiner som blant annet legging og måltid. De innsatte på Ulvsnesøy kan benytte Tangen ca en gang i måneden. Likevel kan ikke alle få benytte seg av dette tilbudet, forteller fengselsbetjenten oss. Tilbudet er for dem som har barn og for dem som oppfyller visse kriterier. Når familiene er på Tangen så kommer en av de ansatte for å kontrollere at de er der, en gang om dagen. Og hvis de går på butikken, så skal de innsatte gi beskjed om det på forhånd.

Kalfarhuset Oppfølgingscenter

Kalfarhuset fra forsiden.

Bergen fengsel har et mangeårig samarbeid med Kalfarhuset Oppfølgingscenter som drives av Kirkens sosialtjeneste.⁶⁹ Dette er et sted for blant annet mennesker som soner eller som er ferdig å sone sin fengselsstraff, der også pårørende er velkommen. Huset er en gammel villa som ligger på Kalfaret. Sentralt i stuen står et piano og her er sofa og stoler til mange gjester. I et rom ved siden av stuen er to sofaer, tv, tv-spill, brettspill, leker og bøker. Et eget rom som brukes både til samtalerom og et rom hvor barna kan finne leker og aktiviteter.

De ansatte ved Kalfarhuset treffer folk som er ulike steder i soningskjeden. Ofte blir de kjent med familiene når de er i planleggingsfasen av en soning eller senere når de soner i fengsel. De henter og bringer innsatte til og fra Bergen fengsel sine ulike avdelinger, til dette huset hvor det er aktiviteter og ulike typer samvær. Ansatte på Kalfarhuset har jevnlig kontakt med innsatte og deres pårørende (også etter løslatelse), derav mange barn. Familiearbeid er sentralt, og gjennom deres familievennlige profil så arrangerer de blant annet utflukter, samtaler, arrangementer og ferier.

⁶⁹ (Kalfarhuset 2010)

Mitt møte med Kalfarhuset Oppfølgingssenter

Jeg har besøkt Kalfarhuset Oppfølgingssenter som Bergen fengsel har et samarbeid med og som drives av Kirkens sosialtjeneste.⁷⁰ Dette er et sted for blant annet mennesker som soner eller som er ferdig å sone sin fengselsstraff, der også pårørende er velkommen. Huset er en gammel villa som ligger på Kalfaret. De ansatte henter og bringer innsatte til og fra Bergen fengsels ulike avdelinger, til dette huset hvor det er aktiviteter og ulike typer samvær. Ansatte på Kalfarhuset har jevnlig kontakt med innsatte og deres pårørende, derav mange barn. De har en familievennlig profil som inkluderer utflukter, samtaler, arrangementer og ferier. Både Kalfarhuset Oppfølgingssenter og Bergen fengsel er relevante arenaer når jeg skal lytte til hva barn av innsatte her i Bergen har å si. De ansatte her har blant annet tidligere arbeidet i Bergen fengsel som fengselsbetjenter.

Det er umulig å beskrive dette stedet med ord. Møblene som er der er gamle, stilfulle møbler og det gir meg en følelse av å komme hjem til en gammel oldemor. Da jeg kom til dette stedet ble jeg rørt, og jeg har lurt på hvorfor jeg ble det. Jeg kan beskrive den mørke røde fargen på veggene, den gamle stilen og mennesker som hilser og prater og får meg til å føle meg hjemme og velkommen. Det å beskrive en stemning eller en følelse er ikke lett. Det er denne gode, trygge stemningen de ansatte har fått til å skape her på Kalfarhuset Oppfølgingssenter som gjør stedet så unikt. Det er bare noe som kan oppleves og kan vanskelig skildres. Der sitter noe positivt i veggene. Av den grunn har jeg valgt å bruke bilder til å visualisere stedene jeg har vært.

Å samles rundt et bord.

⁷⁰ (Kalfarhuset 2010)

Aurora

Aurora⁷¹ ble opprettet i 2009 og er en av flere underavdelinger i Senter for arbeidslivsforberedelse (ALF AS). Det som er spesielt med Aurora er at de arbeider tett med Bergen fengsel for å ivareta kvinners interesser og bidra til livskvalitet før, under og etter soning. Her kan det også handle om å styrke forholdet mellom mor og barn. Dette kan innebære at kvinnene skal delta på Aurora sine tiltak som en del av straffegjennomføringen. Aurora samarbeider også med Kalfarhuset.

Huset der Aurora holder til.

Mitt møte med Aurora

Den 1. oktober besøkte jeg Aurora. Aurora holder til i samme hus og samme inngang som Megafon. Da jeg kom dit var jeg usikker på om jeg var på rett sted fordi jeg trodde det kun var Megafon som holdt til i dette bygget. Jeg bevegde meg oppover de smale trappene og i øverste etasje, med skråtak, fant jeg lokalene til Aurora. Det var et nyoppusset lokale i lyse fine farger med takvinduer. Da jeg var der fikk jeg snakke med tre ansatte som fortalte om arbeidet som Aurora driver med. Vi satt rundt et langbord og pratet. Dialogen gikk lett og de ansatte hadde mye informasjon å komme med. Jeg hadde ikke tenkt for mye på mødrenes situasjon da jeg kom hit. De ansatte fortalte om sine erfaringer med barn av innsatte mødre. Det å se ulike utfordringer fra dette ståstedet var viktig. Det handler blant annet om det at kvinner møter andre forventninger fra samfunnets side, om å ta vare på sitt barn enn menn.

⁷¹ (Senter_for_arbeidslivsforberedelse)

WayBack

Videre har jeg gjennom denne prosessen vært i kontakt med WayBack⁷² som nylig har etablert seg i Bergen. WayBack har kontorer i Oslo, Kristiansand, Trondheim, Halden, Bergen og i skrivende stund skal det etableres en avdeling i Tromsø også. Dette er en organisasjon som består av tidligere straffedømte som gjennom en fadderordning hjelper og motiverer straffedømte til et liv uten kriminalitet og rus. Her ønsket jeg å snakke med frivillige som har tilbakelagt soning, men dette arbeidet er ikke kommet helt i gang her i Bergen og er i en oppstartsfase. Av den grunn lot dette ikke seg gjøre på nåværende tidspunkt. WayBack startet opp i Bergen høsten 2010, og da jeg tok kontakt med dem hadde de ikke fått rekruttert faddere. Av den grunn fortsatte jeg ikke videre her. WayBack skriver på sine nettsider at de har en visjon om å fungere som en bro tilbake til samfunnet. De skal også arbeide for at de som slipper ut etter endt soning ikke skal vende tilbake til fengselet. Det står ikke noe på nettsidene deres at WayBack er eksplisitt opptatt av barna som blir berørt. Jeg ser at arbeidet de gjør kan komme barn indirekte til gode.

⁷² (Way_back 2011)

DEL 4

METODISK TILNÆRMING TIL BARN AV INNSATTE

I dette kapittelet vil jeg legge frem min tilnærming til studien barn av innsatte gjennom de metodene jeg tok i bruk. Forskningsspørsmålet mitt handlet om at jeg ville vite mer om hvordan møtes barn av innsatte i og utenfor Kriminalomsorgen. Jeg valgte fokusgruppe, intervju og deltakende observasjon i min tilnærming av studien. Jeg gjennomførte fokusgruppe med barn som barn av innsatte kan møte på. Intervju var metoden jeg brukte da jeg snakket med ansatte som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med familier der en forelder soner. På besøksavdelingen i Bergen fengsel og på Kalfarhuset Oppfølgingscenter gjennomførte jeg deltakende observasjoner.

Gjennom at barn får mulighet til å delta, kan det gi dem mulighet til innflytelse. Og det er ikke tvil om at vi alle har en innflytelse på våre omgivelser ved bare å være til. Hart⁷³ sier at *it might be argued that 'participation' in society begins from the moment a child enters the world and discovers the extent to which she is able to influence events by cries or movements*. Barns muligheter for deltakelse er en rettighet barn har som norske samfunnsborgere. Barn kan og bør delta i diskusjoner og forskning som gjelder dem selv. FNs barnekonvensjon⁷⁴ artikkel 12 gir barn rett til å si sin mening i alt som vedrører dem, og at deres meninger skal tillegges vekt. Barn er sosiale aktører som påvirker og som blir påvirket av sine omgivelser slik Hart sier, noe som er utgangspunktet for metodologisk relasjonisme. Metodologisk relasjonisme er en spenning mellom enkeltindividet og strukturene, der de påvirker hverandre. Av den grunn må en se individet i forhold til strukturene i samfunnet og strukturperspektivet i forhold til individet. De to nivåene påvirker hverandre gjensidig.⁷⁵

Mitt studiefelt omfatter tabuiserte og stigmatiserte sosiale fenomener. Det å være på utsiden å ha en forelder på innsiden, betyr at barn både må forholde seg til utsidens reaksjoner og handlinger, og innsidens reaksjoner og handlinger. Innsidens reaksjoner og handlinger kan være forelderens reaksjoner, besøksrutiner, stedene eller andre ting som er nye ting å forholde seg til. Stigmatisering og tabu knyttet til fengsel er sosiale fenomener i denne studiens felt.

⁷³ (Hart 1992:4)

⁷⁴ (FN 1989)

⁷⁵ (Grønmo 2004:31; Sudmann and Henriksbø 2009:2)

Utsidens reaksjoner og handlinger kan være knyttet til stedet fengsel, det forelderen er dømt for eller vanskeligheter med å forholde seg til det som er realitetene. Å oppleve utfordringer knyttet til stigmatisering og tabu kan være utfordrende for alle, også barn.

*Barnperspektiv blir då något utöver att aterge barns perspektiv på olika fenomen.*⁷⁶

Barneperspektiv kan bety å se på hvordan de voksne ser på barn, men også se på hvordan verden kan sees ut fra et barns ståsted. I følge Sagberg så kan bare barn ha barnets perspektiv. Med det mener han at bare barn kan se tilværelsen slik barn ser den, uten mulighet til å foregripe den voksnes perspektiv.⁷⁷ I denne studien handler det om å knytte begrepene til barns opplevelser, erfaringer og perspektiver på at en av foreldrene er i fengsel. Av den grunn har jeg valgt fokusgruppe som metode. Bente Halkier⁷⁸ skriver at fokusgrupper først og fremst er egnet til å produsere data om sosiale gruppers fortolkninger, samhandling og normer. For meg er det viktig å få tak i barns stemmer og deretter tolke og formidle dette videre. Når jeg formidler barns perspektiv, så er jeg bevisst på at jeg gjør det gjennom et voksent perspektiv og ståsted.

Sosial orden handler om hvordan flere menneskers handlinger blir lenket sammen.⁷⁹

Handlinger og omgivelsenes reaksjon på handlinger er en viktig del av sosial orden. Sosiale fellesskap som familieliv, vennskap eller lokalmiljø er av stor betydning for barns helhetlige utvikling. Tiden har en betydning fordi det er lettere å skjule noe over kortere tid enn over lengre tid, men hyppighet av kontakt med mor/far er også relevant. Stedet har også en betydning fordi mor eller far er ikke på jobb langt borte over lengre tid, men på et sted som kan oppfattes som tabubelagt. Mitt studiefelt skal si noe om hvilken innvirking fengselsopphold kan ha for barn av innsatte. Å ha barns perspektiv handler om få tak i de erfaringsnære beskrivelsene. Geertz beskriver erfaringsnære begreper som et begrep som en deltaker kan bruke på en naturlig måte for å formidle hva han selv eller hans medaktører ser, hører, føler, tenker eller forestiller seg.⁸⁰ Disse begrepene kan deltakeren, og i dette tilfellet barna, også forstå når andre tar i bruk de samme begrepene.

⁷⁶ (Halldén 2003:12)

⁷⁷ (Steinsholt and Sagberg 2003:132)

⁷⁸ (Halkier and Gjerpe 2010:13)

⁷⁹ (Grimen 2004:82)

⁸⁰ (Gilje and Grimen 1993:146-147)

Min problemstilling og mitt studiefelt krever samhandling med de konkrete aktørene for å produsere data til min studie. Med det mener jeg at jeg må delta på de feltene som barna beveger seg på, så langt det vil la seg gjøre. Gjennom samhandling, dialog og observasjoner har jeg aktivt fått innblikk i en liten del av det alminnelige sosiale liv som forskningsmetode. Jeg skal nå videre beskrive de metodene jeg tok i bruk i mitt feltarbeid og vise til planleggingsarbeidet som jeg gjennomførte i forkant. Jeg har valgt å skrive kort om hvordan jeg fikk kontakt med feltet, gjennomføring av fokusgruppene, intervju og deltakende observasjon. Tilslutt i dette kapittelet vil jeg vise til metodiske refleksjoner, etiske betraktninger og det gjennomførte analysearbeidet.

Å undersøke feltet

De siste månedene før jeg begynte på prosjektet tilegnet jeg meg ny kunnskap om Kriminalomsorgen. Jeg gjorde litteratursøk, satte meg inn i status på feltet, så på tidligere forskning og var på besøk på mange av de stedene som domfelte kan møte i løpet av sin soning (se kapittelet Studiens felt – de konkrete stedene). Denne forhåndskunnskapen var nødvendig for meg å ha når jeg skulle ut å snakke med barn av innsatte og med ansatte som har erfaring fra arbeid med innsatte og deres familier. Det handlet om å ikke stå på bar bakke, men å tilegne meg kunnskap om feltet. Da jeg startet denne studien hadde jeg jevnlig hatt kontakt med flere av stedene, og jeg tilegnet meg kjennskap til stedene og stedenes funksjoner. Jeg har vært en nykommer på alle disse feltene både i forhold til stedene og i forhold til barn av innsatte. Jeg har stilt mange spørsmål underveis og undret meg over mye.

Forskningsprosjekter som omfattes av personopplysningsloven er meldepliktige. Dersom prosjektet blir vurdert som meldepliktig, sender personvernombudet skriftlig tilbakemelding til forsker/student.⁸¹ Studien min, barn av innsatte, omfattes av dette fordi jeg skulle behandle personopplysninger ved å ha et manuelt personregister med sensitive opplysninger. Dette innbefattet underskifter på informasjonsskjema og lydbåndopptak. Dermed hadde jeg meldeplikt til NSD.⁸²

Prosessen med NSD ble lang.⁸³ Årsaken til dette var utfordringer knyttet til at jeg i

⁸¹ (Personvernombudet_for_forskning 2011)

⁸² (Personvernombudet_for_forskning 2011)

⁸³ Vedlegg 11

utgangspunktet ønsket å intervju barn av innsatte. Jeg sendte søknad til NSD i juni. Etter mye korrespondanse frem og tilbake bestemte seg NSD 30. september å dele prosjektet i to deler. Den ene delen omhandlet fokusgrupper med barn som ikke har en forelder i fengsel, og denne delen ble godkjent. Den andre delen som omhandlet intervju av barn av innsatte var da fortsatt under behandling. I begynnelsen av november fikk jeg melding om at NSD ville sende søknaden min videre til Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), fordi NSD ville ha deres syn på søknaden. Neste møte til NESH var i desember og da ville dette innebære at jeg måtte vente enda lenger med å få godkjenning.

I samarbeid med min veileder, bestemte jeg meg for at jeg ikke lenger skulle intervju barn av innsatte på grunn av tiden dette ville ta. I begynnelsen av november fikk jeg skriftlig godkjenning på å intervju fem voksne personer som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med innsatte som har barn. Da jeg mottok denne godkjenningen fra NSD⁸⁴, tok jeg kontakt med stedene jeg tidligere hadde besøkt. Prosessen med NSD førte til at i stedet for å få direkte tilgang til barna, så forfulgte jeg samme problemstilling gjennom indirekte tilgang til barn av innsatte og deres erfaringer. Barn av innsatte fikk ikke mulighet til å delta i dette prosjektet, men barna som ble med i fokusgruppene fikk delta. I fokusgruppene inviterte jeg de barna som barn av innsatte kan møte i sitt hverdagsliv og ”fengselsliv” til å delta i min studie. I tillegg til dette inviterte jeg ansatte, som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med barn av innsatte, til intervju. Dette var en endring som gjorde at jeg fikk et rikt materiale fra barn av innsattes omgivelser, og det er derfor meget relevant for å forstå deres livssituasjon.

Fokusgruppene

Fokusgrupper er en sosial situasjon eller en gjensidig skapt situasjon der umiddelbar samhandling skjer og forskeren deltar i samtalen.⁸⁵ Å velge fokusgruppe som metode handlet om å føre mennesker sammen i en setting der deltakerne kan gi hverandre innspill og dermed øke produksjonen av kunnskap. Jeg ville samle flere barn til dialog om barn som har en mor eller far i fengsel. Freire⁸⁶ sier at det er når menneskene sier sin mening (...) at de forandrer den, dialogen tvinger seg frem som menneskers måte å nå betydning som mennesker på.

⁸⁴ Vedlegg 2

⁸⁵ (Sudmann 2009:72)

⁸⁶ (Freire and Nordland 1999:72)

Halkier⁸⁷ skriver at vanligvis vil de forskjellige deltakernes sammenligninger av erfaringer og forståelser i gruppeprosessene kunne produsere kunnskap om kompleksiteten i betydningsdannelsen og sosiale praksiser. Dermed ville denne metoden passe bra til min studie.

I forberedelsene i forbindelse med å forme spørsmålene jeg ville stille, tok jeg i bruk en prøvegruppe. Jeg snakket med mine to sønner på ni og fjorten år, og mine to nieser på seks og åtte år, om å være barn og ha en forelder i fengsel. Vi satt på gulvet og jeg fortalte at jeg holdt på med en oppgave om barn som har en far eller mor i fengsel. Jeg hadde på forhånd skrevet ned spørsmål som jeg tenkte ville være nyttig for å få i gang dialogen og som kunne bidra til kunnskapsproduksjonen. Vi pratet i rundt tyve minutter og etterpå reviderte jeg flere av spørsmålene mine. Noe kunne jeg bruke, noe slettet jeg og andre spørsmål ble omformulert. Samtidig fikk jeg flere overraskelser over hvilken kunnskap, erfaringer og tanker de hadde om tema. Dette inspirerte meg til å gjennomføre fokusgrupper med barn.

Den sosiale samhandlingen i fokusgruppene er et viktig element. Halkier⁸⁸ legger vekt på to momenter der viktigheten av samhandlingen kommer frem. Hun viser til at Goffmans teorier om hvordan mennesker i sosiale sammenhenger prøver å opprettholde sine fortellinger om seg selv. For det første mener Halkier at mennesker viser seg frem i alle typer samhandling gjennom å fortelle, forhandle, gjenfortelle og dermed presentere deres fortellinger om seg selv. Dette skjer hele tiden, i alle typer samhandling. For det andre trekker Halkier frem et annet poeng fra Goffman som handler om å se dialogen som sosiale ritualer hvor samhandlingen blir produsert og reprodusert underveis. I fokusgruppene med barna blir det synlig hvordan de samhandler og spiller videre på det som andre har sagt. Det vi samhandler, som barn eller voksne, så må vi forholde oss til hverandre. Vi sender ut og avgir signaler som vi igjen tolker. Goffman skriver følgende; *It is a fact of our human condition that, for most of us, our daily life is spent in the immediate presence of others; in other words, that whatever they are, our doings are likely to be, in the narrow sense, socially situated.*⁸⁹ Det sosiale samspillet innad i en fokusgruppe er også noe Hollander⁹⁰ viser til i sin artikkel om

⁸⁷ (Halkier and Gjerpe 2010:14)

⁸⁸ (Halkier 2010:76-77)

⁸⁹ (Goffman 1983:2)

⁹⁰ (Hollander 2004)

fokusgrupper. Hollander⁹¹ viser til at data fra en deltaker i en fokusgruppe må sees ut fra den sosiale konteksten som en fokusgruppe er.

Å velge deltakere

Halkier⁹² mener at utvelgelsen av deltakerne til prosjektets fokusgrupper er viktig uansett hvilken rolle fokusgruppen skal spille i studien. Jeg gjorde et gjennomtenkt, men pragmatisk utvalg, der jeg tok i bruk mitt kontaktnett og tok kontakt med barn som bodde i mitt nærmiljø og som jeg hadde noe kjennskap til fra før. Det er fordeler og ulemper knyttet til mine valg på dette området. Jeg valgte å ta kontakt med barn og foreldre som går på samme trinn som mine sønner på fjerde og niende trinn. Ved å ta kontakt med barn og foreldre som jeg mer eller mindre kjente fra før kan ha gjort det vanskeligere for deltakerne å takke nei til min forespørsel. Av dem som ble spurt var det kun en som ikke kunne delta. Samtidig kan det også være at de som ble spurt tok henvendelsen mer på alvor og satte seg grundigere inn i hva de ble spurt om. Fordi vi kjenner hverandre, så er det lettere for at folk sier ja, men de blir også ærligere på sitt nei. De tenker gjerne bedre igjennom det og vurderer det nøyere. Jeg har rekruttert gjennom det eksisterende sosiale fellesskapet som jeg er medlem av. En skoleklasse kan være et sosialt konstruert fellesskap, men det er ikke alltid slik. Noen finner hverandre, mens andre gjør det ikke. Å tilhøre et fellesskap er noe mer enn å tilhøre en gruppe som er satt sammen av tilfeldigheter og praktiske årsaker, slik som for eksempel en skoleklasse.⁹³

Jeg valgte å bruke barn fra samme trinn på grunn av en trygghet i det å kjenne sine medelever og det at de er lik i alder. Jeg har rekruttert egne barn. Guttene mine vet hva jeg er opptatt av. De er også opptatt av tematikken gjennom sin skolegang. I undervisningen lærer elevene blant annet om årsaker og følger av kriminalitet, menneskerettigheter, etikk og menneskeverd. Vi har snakket om temaet hjemme før, under og etter fokusgruppene ble gjennomført. De vet at jeg har vært på besøk i fengselet og på Ulvsnesøy flere ganger. De vet hva jeg skriver om og at jeg har vært tilsynsfører i barnevernet de siste elleve årene. De vet at jeg har jobbet i LLH og barnehage. Dette er de vant til og det er en del av min og min familie sin hverdag. Mine barn ble spurt om de ville delta. De hadde lyst til å være med og de mottok den samme informasjonen som de andre barna fikk. Min ektefelle og mine sønners far kunne sagt nei,

⁹¹ (Hollander 2004:631)

⁹² (Halkier and Gjerpe 2010:30)

⁹³ (Ife and Tesoriero 2006:97)

men samtykket til deltakelse på vegne av sine barn. Jeg var ikke alene med å bestemme dette, og det var han som signerte informasjonsskrivet.

Min rolle som mor til en av guttene i hver fokusgruppe hadde betydning. Jeg var et kjent ansikt for samtlige barn. Det kan være en fordel med trygghet til gruppen, og dette mener jeg er et viktig element. Samtidig kan det være en ulempe fordi barna kan ha vanskeligere med å takke nei fordi jeg vet hvem de er og de vet hvem jeg er. Siden dette er et tema som kan oppleves som sensitivt og vanskelig, gjorde også til at jeg ønsket at de skulle være flere som kunne gi hverandre innspill. De fleste barna kjente meg og det kan også være med på å trygge rammene rundt fokusgruppen.

Fordelen ved å rekruttere gjennom eget sosiale nettverk er at deltakerne dels føler seg litt tryggere på forhånd, dels føler seg forpliktet til å stille opp. (...) Hvis deltakerne ikke føler seg trygge, kan det være vanskelig å få samtalen til å fungere. Og man skal ikke tro at deltakerne nødvendigvis føler seg så forpliktet til å stille opp.⁹⁴

I følge Halkier⁹⁵ skal ikke fokusgrupper være verken altfor homogene eller altfor heterogene. Jeg valgte ut både gutter og jenter i fokusgruppene slik at de ikke skulle være homogene med tanke på kjønn. Ved å ha en homogen gruppe kan man risikere at det ikke bli nok sosial utveksling. Samtidig kan det å ha altfor heterogene grupper risikere at der oppstår konflikter og dermed kan innspill gå tapt. Ved at jeg tok med både gutter og jenter tenkte jeg at denne risikoen ble redusert.

Etter gjennomført fokusgruppe vil de også ha kjennskap til hverandre fordi de fortsatt skal gå i samme klasse. Dette mente jeg kunne være et viktig moment. Fordelen ved å velge deltakere som ikke kjenner hverandre er flere. Halkier⁹⁶ viser til mennesker som ikke kjenner hverandre har ikke sosiale relasjoner som kan forkludre deltakernes uttalelser og kan dermed ikke ta uttalelser for gitt. De må spørre for å få klarhet i utsagn. På den måten kan flere perspektiver komme frem. De som ikke kjenner hverandre trenger ikke oppføre seg etter etablerte dominansrelasjoner og føler derfor gjerne større frihet til å uttale seg. På den andre siden kan man også se fordeler ved at deltakerne kjenner hverandre fra før. Dette vil gjøre det lettere å delta fordi noen en kjenner skal være med. Deltakerne kan også utdype hverandres

⁹⁴ (Halkier and Gjerpe 2010:38)

⁹⁵ (Halkier and Gjerpe 2010:30-33)

⁹⁶ (Halkier and Gjerpe 2010:34-35)

perspektiver på bakgrunn av det de har opplevd og erfart sammen tidligere. Halkier⁹⁷ viser også til at siden deltakerne allerede er en del av det sosiale nettverket så skjer mye av det samme som ved deltakende observasjon. Nemlig at det sosiale rommet i fokusgruppen kan sammenlignes med folks hverdagsliv.

Barna var like på det at de var født samme år, gikk på samme skoletrinn og derfor kjente til hverandre fra før. Med tanke på alder var de en homogen gruppe. Hvis gruppen skulle bestå av barn i ulike aldre, hadde jeg fryktet at de yngste ikke ville være deltakende på samme måte som de eldste. Dette opplevde jeg i min prøvegruppe. Den yngste gjentok da stort sett det som de eldre sa. Her sier Halkier at deltakerne må helst oppleve at de har noe å komme med. *Hvis det er store forskjeller i folks erfaringsgrunnlag, kan det være vanskelig å kommunisere med hverandre.*⁹⁸ Likevel er det vanskelig å gardere seg mot dette, fordi jeg ikke visste hvilken kunnskap eller erfaring de ulike barna kunne ha om barn av innsatte.

Å bestemme antall deltakere i en fokusgruppe var også en evaluering. Jeg ville ikke invitere for få, med tanke på at noen kunne trekke seg. Jeg ville ha nok deltakere til å få tak i ulike perspektiver. Samtidig hadde jeg med en tanke på at dette kan oppfattes som et sensitivt tema og derfor ønsket jeg ikke for store grupper. *Fokusgruppelitteraturen rapporterer også om vellykkede grupper på så vel tre-fire deltakere som på ti-tolv.*⁹⁹ Jeg inviterte derfor med seks barn til hver fokusgruppe.

Informasjon

Da jeg fikk klarsignal om å starte med den første delen, altså fokusgruppene, gikk jeg rundt med informasjonsskriv samme dag til et forhåndsbestemt utvalg. Noen foreldre hadde jeg nevnt prosjektet til på forhånd og forespeilet dem at de ville bli spurt. Jeg visste derfor at de var positive i utgangspunktet. De som jeg ikke hadde snakket med på forhånd ringte jeg til, for å lodde stemningen, og spurte om det var greit at jeg kom med informasjonsskrivene¹⁰⁰ om studien og nevnte kort hva studiet gikk ut på. Da jeg leverte papirene til en av de foresatte, fortalte jeg muntlig til dem hva informasjonsskrivet inneholdt. Jeg presiserte frivilligheten og viktigheten av at foreldrene bestemte først om de syntes barna skulle bli spurt. Foreldrene

⁹⁷ (Halkier and Gjerpe 2010:35)

⁹⁸ (Halkier and Gjerpe 2010:32)

⁹⁹ (Halkier and Gjerpe 2010:39)

¹⁰⁰ Vedlegg 3 og 4

skulle deretter spørre barna og de skulle også bli fortalt muntlig av sine foreldre at de kunne trekke seg når som helst. Barna fikk et eget informasjonsskriv¹⁰¹ skrevet til dem. Samtlige jeg har vært i kontakt med av foreldre har vært svært positive. I informasjonsskrivet ble det informert om det som skulle skje, når og hvor. Barna skulle samtykke muntlig til deltakelse, mens en av foreldrene skriftlig samtykket på deres barns vegne. Det at det var frivillig å delta gjentok jeg også i innledningen da jeg gjennomførte fokusgruppene. Jeg endte opp med fem deltakere i den ene gruppen, der en deltaker ikke kom. Og seks deltakere i den andre gruppen, der alle inviterte kom. Jeg gjennomførte to fokusgruppeintervjuer, en gang med hver gruppe.

Det var til sammen seks barn på 4. trinn og seks barn på 9. trinn som fikk denne henvendelsen om deltakelse i fokusgruppe. Jeg har snakket med barn som bor i Bergen. Jeg omtaler barna i fokusgruppene for deltakere. For å gjøre det lettere for leser så har jeg benyttet navn som begynner på A på barna som var med i den yngste fokusgruppen, altså barn fra fjerde trinn. Disse navnene var Anders, Adrian, Amanda, Aksel, Arne og Anna. Deltakerne i den andre fokusgruppen, ungdom på niende trinn, fikk navn som begynner på B. Navnene jeg benyttet var Benjamin, Børge, Beate, Bjarte og Bjørnar. Andre navn som blir nevnt har jeg anonymisert og jeg har laget navn som ikke har den samme forbokstaven som brukt i fokusgruppene eller i intervjuene. Når det er jeg som stiller spørsmålene så er det mitt navn som blir brukt, altså Linda.

Gjennomføring av fokusgruppe A

Denne gruppen besto av to jenter og fire gutter. Samtlige av de forespurte stilte. De seks har gått i samme klasse siden første klasse og går nå i fjerde klasse. Samtlige gutter spiller fotball på samme lag, mens jentene spiller håndball på samme lag.

Diktafoninnspillingen varte i til sammen 55 minutter og 24 sekunder. Jeg skrev ned 7438 ord. Her gikk samtalen unna, det var barna som snakket og styrte store deler av det som ble sagt. Jeg måtte av og til bryte inn med spørsmålene mine der det passet og alle var aktive i samtalen, men noen mer enn andre. Adrian var den som sa minst. Men likevel var samtlige aktive med sitt kroppsspråk, og med mindre kommentarer som ja og nei eller hmm, men som ikke kommer med på transkriberingen. Så selv om Arne, Aksel og Amanda var dem som sa mest, så gjorde helheten i gruppen at det ble en gjeng som hadde mye å si og mange gode

¹⁰¹ Vedlegg 3 og 4

tanker å komme med. De tre som snakket mest var nok de som avbrøt mest også. Jeg tror nok at jeg gikk glipp av noen tanker fordi de andre da glemte det de skulle si, eller rett og slett ikke sa noe av det de hadde tenkt.

Jeg kunne ha fortsatt med gruppen over lengre tid for de virket utømmelig med det de kunne reflektere rundt og komme med av assosiasjoner og tanker. Dette er første gang jeg har gjennomført en slik gruppe og jeg var redd for å bruke for lang tid. Det tok litt lengre tid enn forventet å få barna med seg fra klasserommet (her var forsinkelser i klasserommet) og bort til kontoret vi hadde fått låne.¹⁰² Jeg ville ikke at barna skulle komme så altfor sent hjem etter skolen. Fra skoleslutt kl 14 og frem til da vi avsluttet gikk det ca en og en halv time, men de første 25 minuttene gikk altså til å komme frem til selve kontoret. Da jeg stoppet diktafonen første gang trodde jeg det var ferdig, men så oppdaget jeg at jeg hadde glemt å vise frem kopi av nettsidene og boken. Da jeg tok det frem fikk dialogen fart igjen og jeg satt på diktafonen og fikk over 23 minutter til. Jeg tror jeg kunne holdt på lenger, og jeg tror at barna hadde sagt ja til å delta en gang til. Foreldre har kommet til meg i ettertid og fortalt at barna hadde sagt hjemme at dette var kjempegøy.

Barna fikk kjeks og juice. Vi satt på et kontor som var lite, ca 7-8 kvm². Det var stille utenfor, ingen avbrytelser. Vi satt i en ring på stoler rundt et lite bord. Jeg var imponert over at de holdt seg til tema og viste så stort engasjement over så lang tid. Stemningen var god, og blandet av spøk og alvor. De undret seg over mye og jeg syntes fokusgruppe var en fin måte å få frem mange ulike tanker på. Denne metoden gjorde at når noen kom med et innspill, så satte det i gang en tankeprosess hos de andre deltakerne og dermed kom det frem tanker og innspill som de gjerne ikke hadde kommet på dersom de satt i et intervju med bare meg. Jeg kjenner at dette er en metode jeg gjerne vil ta i bruk flere ganger. Det er litt strevsomt med transkriberingen i etterkant, da det ikke alltid er like lett å få med seg hva alle sier og hvem som sier hva. Men det at jeg fikk så god respons underveis og etterpå gjør at det virker som om alle hadde en god og positiv opplevelse selv med et så alvorlig tema som dette kan oppfattes å være.

¹⁰² Vedlegg 6

Gjennomføring av fokusgruppe B

Denne gruppen bestod av en jente og fire gutter. I denne gruppen var det en jente som ikke kunne stille grunnet andre avtaler. Jenten og tre av guttene har gått i samme klasse siden første klasse og nå går de i niende klasse. Den siste gutten, Benjamin, har gått i klassen siden åttende klasse, men han kjenner svært godt de andre guttene fordi han i to år også har spilt fotball sammen med dem og har vært med dem på fritiden. Alle fem bor innen en radius på en km. Vi satt i et stort klasserom på ca 30 kvm², som vi hadde fått låne for anledningen.¹⁰³ Det var byggearbeid som pågikk på ungdomsskolen og det hadde da foregått i snart et år.

Deltakerne var kanskje vant til disse lydene, men det var ikke jeg. Jeg følte boringen i betongveggene var forstyrrende. Av og til var lydene så høye at jeg har problemer med å høre hva som ble sagt på diktafonen i etterkant. Jeg hadde med kjeks og juice, og prøvde dermed å gjøre stemningen litt mer uoffisiell enn om det hadde vært en skoletime.

Diktafoninnspillingen varte i til sammen 33 minutter og 46 sekunder. Jeg skrev ned 3691 ord. Da jeg skulle møte denne gruppen ble jeg overrasket over at samtalen gikk så tregt. Jeg var mye mer aktiv her enn med fokusgruppe A. Her var det spesielt en som sa svært lite, Benjamin, og ellers var det en som skilte seg ut som spesielt aktiv, Børge. De andre sa også en del. Her var ingen eller få avbrytelser, mer latter og fnising og mye mer stillhet enn i den andre fokusgruppen. Den aktive rollen jeg fikk og følte jeg måtte ta, var jeg ikke forberedt på siden dette ikke var et problem i fokusgruppe A. Likevel vil jeg si at jeg fikk ingen prat som ikke var rettet direkte mot tema, slik jeg fikk fantasihistorier hos fokusgruppe A. Det at jeg hadde med kopi av nettsidene og boken *Hvordan har du det?* gjorde at vi også fikk snakket om det. Jeg var svært glad for at jeg hadde dette med, for jeg følte jeg stod fast noen ganger da det ble stille i gruppen. Da var det godt å ha noe å fokusere på en stund, og det gav ny fart i dialogen. Samtidig fikk jeg positiv respons på det også. Jeg tror det var godt for deltakerne å få noe å se på, og som de kunne holde i hendene og bla i. På den måten ble fokuset satt på dette og ikke på dem selv og deres tanker og erfaringer.

Likheter og ulikheter i fokusgruppene

Alle barna er fra samme bydel og deler både skole og fritidsarena. Noen av dem er også venner på fritiden og bor ganske nære hverandre. Kun en av de elleve barna har skilte foreldre (men disse foreldrene bor innen 500 meter fra hverandre). Alle bor i enebolig eller enebolig i

¹⁰³ Vedlegg 7

rekke. Alle har minst en bror eller søster. Dette er barn som kommer fra et område uten kommunale utleieboliger og der begge foreldrene er i arbeid eller under utdanning. Begge gruppene bemerket det samme bildet i boken der det sitter en familie med mor, far og en jente sammen i en sofa og holder rundt hverandre. Bjørnar pekte på bildet og fortalte hva han tenkte når han så akkurat dette bildet.

Familien blir helt ødelagt når en av de kommer i fengsel... foreldrene. (...)Det blir liksom en helt annen stemning og sånn... for det han gjorde eller hun... og så kan de ikke sitte sammen sånn som du så de tre gjorde. Du har liksom ikke den samme friheten.

Det handler kanskje om å gjenkjenne en situasjon og et idealbilde som slår sprekker. For barn kan det da være lett å identifisere seg med barnet som sitter i midten mellom sine foreldre. I begge fokusgruppene snakket barna også om vennskap, tillit og åpenhet. Fordi disse temaene også kom frem under intervjuene med de ansatte, ha jeg tatt med meg dette videre i drøftingsdelen senere i oppgaven. I den eldste fokusgruppen på 9. trinn, så var stemningen preget av stillhet, alvor og plutselig latter. Jeg tolket dette blant annet som om at tema er annerledes å snakke om enn tema som for eksempel reklame eller trafikk. I fokusgruppene så hørte jeg at barna og ungdommene hadde en del spørsmål og uttrykte nysgjerrighet på det tema vi snakket om, samtidig skilte de klart mellom det vennskapet barna har seg imellom og det den innsatte (far/mor) har gjort.

Alder på barna i de to gruppene var ulikt. Totalt i begge gruppene deltok tre jenter og åtte gutter. Fokusgruppe A brukte mer fantasien og svarte mer spontant. Derfor var det som om de tenkte høyt og reflekterte mens de snakket. De hadde mye mer som de ville fortelle enn fokusgruppe B. Fokusgruppe B var mer konkret i måten de snakket på og unngikk derfor mer venteord som så, også, sant og lyder som hmm, eehh osv. Jeg fikk vite at fokusgruppe B skulle ha en større matteprøve dagen etter, da vi var på vei inn i klasserommet der fokusgruppen skulle foregå. En av deltakerne spurte meg om hvor lang tid fokusgruppen ville ta. Av den grunn kjente jeg nok mer på den følelsen av å ikke bruke lang tid, enn dagen før med fokusgruppe A.

Når jeg var sammen med fokusgruppe B, så hørte vi at det ble boret i veggene. Jeg tror jeg ble noe stresset av dette, men elevene virket mer vant til disse lydene. Med fokusgruppe A satt vi

mye tettere sammen i et mye mindre rom. Jeg tenkte først at dette kanskje var litt lite og en ulempe, men nå i ettertid så tenker jeg at det ble en annen trygghet og komfort fordi vi fylte det lille rommet. Med fokusgruppe B hadde vi kanskje litt mye luft rundt oss, og gikk dermed glipp av den litt mer tette, fortrolige tonen. Kanskje det er spesielt når man prater om et tema som for mange kan syntes spennende, da kan det gjøre det lettere å snakke om tema i et mindre rom enn i et stort rom der ordene blir sagt litt høyere og må nå litt lenger.

Mitt møte med fokusgruppene

Å velge barn som deltakere i fokusgruppe handlet om at jeg ønsket å komme tettest opp mot det å få tak i hva barn erfarer og tenker. Når jeg vil vite mer om hvordan barn av innsatte kan møte sine omgivelser, virker det på meg klokt å spørre de mulige omgivelsene som de vil møte på; nemlig andre barn som ikke har den erfaringen med en forelder i fengsel. Jeg valgte å ta i bruk fokusgruppe som metode fordi jeg mener at denne metoden vil kunne gi muligheter for at deltakerne, i tillegg til egne tanker, fikk ideer og tanker på bakgrunn av de andre deltakernes utsagn. Jeg ville ha tak i barnas tanker rundt tema og hvordan deres oppfatninger er, knyttet til hvordan barn tenker om barn av innsatte. Barna stilte spørsmål til hverandre og undret seg sammen over det som kom frem i samtalen. *Her ligger altså den metodiske styrken mer i det å bruke gruppen som middel til å produsere mer komplekse data, snarere enn å interessere seg for gruppens samhandling som del av data.*¹⁰⁴

Tema om barn av innsatte kan være vanskelig å snakke om fordi det gjerne er noe vi ikke forholder oss til daglig, i alle fall vi som ikke blir berørt av dette. Når barn skal snakke om et tabubelagt tema, så kan det også være godt å ha flere i gruppen som man kjenner godt fra før og dermed kan man kanskje lettere snakke i gruppe. Man skal i følge Barbour¹⁰⁵ være forsiktig med å ta i bruk fokusgruppe som metode i de tilfellene man er ute etter å få frem personlige fortellinger. Dette kan handle om det at noen ikke vil fortelle, men problemet er oftere at deltakerne mer konkurrerer om å fortelle sin detaljerte historie mener Barbour. Halkier¹⁰⁶ skriver at vi alle fremhever visse ting hos oss selv overfor for eksempel medelever, men det er sannsynlig at det er andre sider vi viser til nær familie. I følge Halkier så er det verken den ene eller den andre konstruksjonen som utgjør sannheten om oss som personer, men begge versjoner bidrar til å si noe om hvem vi er.

¹⁰⁴ (Halkier and Gjerpe 2010:15)

¹⁰⁵ (Barbour 2007:18)

¹⁰⁶ (Halkier and Gjerpe 2010:14)

Morgan¹⁰⁷ viser at det er tre vesentlige faktorer som må være tilstede for å gjennomføre en fokusgruppe og som også er styrker ved fokusgrupper som metode. For det første er fokusgrupper en forskningsmetode der man innhenter data. For det andre er samspillet i gruppen viktig fordi det er i gruppediskusjonene og den sosiale samhandlingen i gruppen at kunnskapen produseres. Til slutt handler det om at denne metoden anerkjenner forskerens aktive rolle i det å være med på å skape gruppediskusjoner der kunnskapsproduksjon er formålet.

Det er fordeler og ulemper ved bruk av fokusgruppe som metode. Siden disse barna kjenner hverandre fra før så vil de kanskje ha med seg sine roller inn i gruppen, selv om dette er en ny situasjon. Det kan føre til at noen deltakere sier mindre enn andre, men dette er vanskelig å unngå og slik er det ofte i andre sosial settinger. Det var forskjell på hvem som sa lite og hvem som sa mye i fokusgruppene. I begge fokusgruppene var det spesielt en person som sa lite, mens der var flere som bemerket seg ved å snakke mye. Kanskje barna kunne lite om tema og ikke ville svare feil, eller kanskje jeg var grunnen til at de holdt tilbake. Av den grunn er det viktig at jeg ser muligheten for at deltakerne kan uttrykke meninger og tanker på det de tror at jeg vil høre.¹⁰⁸ Det var viktig for meg at alle i fokusgruppene forstod at de kunne trekke seg og ikke delta, og at det var helt i orden. Barna kan også bli påvirket og skifte mening på bakgrunn av den responsen de andre deltakerne i gruppen gir. Her er et eksempel med fokusgruppen med barn på 4. trinn der Amanda korrigerer Arne når han fleiper. Like etter endrer han svaret sitt.

Linda: *Hmm. Hvordan tror dere det hadde vært å ha en mor eller far i fengsel?*
Amanda: *Ikke gøy.*
Arne: *Nei..*
Anna: *Skummelt.*
Amanda: *Jeg hadde tenkt hvorfor har mamma eller pappa gjort det der liksom, for å komme inn i fengselet.*
Anders: *Jeg hadde tenkt, søren og.*
Noen ler.
Arne: *Jeg hadde bare feiret jeg, joohoo.*
Nesten alle ler.
Amanda: *Nei, nei Arne.*
Adrian: *Skummelt.*

¹⁰⁷ (Morgan 1996:130)

¹⁰⁸ (Barbour 2007:34)

Arne: Jeg hadde sikkert lengtet etter hun og hvis hun hadde vært lenge vekke eller far.

Samtidig så var der også episoder der deltakerne stilte hverandre spørsmål og fortsatte dialogen med hverandre som ble oppklarende, også for meg. Det å samle deltakere i en fokusgruppe kan gjøre det lettere å fange opp uklarheter blant deltakerne, fordi vi er flere som undrer oss sammen. Spesielt med den yngste fokusgruppen skjedde det flere ganger at dialogen gikk videre og dreide seg om noe annet enn det som i utgangspunktet ble snakket om. På den måten kom gruppen inn på tanker som jeg sannsynligvis ikke hadde stilt spørsmål om. Her er et utdrag der deltakeren Aksel begynner med at vi har det godt her i Norge, så snakker gruppen om Vik fengsel, deretter snakker de om det å rømme, så prater de om politimenn som soner i fengsel og avslutter med at de prater om Bjørn Sortland sine mysteriebøker;

Aksel: Men at, men at... det er jo egentlig litt bra at vi i Norge, i Norge er ganske bra med fengslene. Vi har jo, vi er jo rike i Norge sant? Også da har vi mer penger til fengslene sånn at vi får det mye bedre enn sånn i Hellas og sånn. Eller Afrika.

Anders: Afghanistan.

Anna: Men i det fengselet inn på hytten min der går de rundt og sykler og så spiller volleyball og sånn og så har de det veldig koselig der.

Amanda: Og så Vik der inne så er det jo sånn... hvis de ikke får lov til å eller de som de er i slekt med ikke får få besøk av noen og de er ute, så kan de bare gå rundt svingen... Det er sånt gjerde med sånn gitter. Piggtråd.

Anders: Er det ikke sånn støtgjerde av og til?

Amanda: Men det er piggtråd.

Anders: Ja, piggtråd oppe.

Aksel: Det er sikkert ikke støt...

Anders: Kanskje ikke, men i alle fall så er det

Anna: I sommer var det to stykker som rømte opp i skogen, men de fikk tak i de igjen.

Amanda: Hvordan klarte de det? Brukte de gravemaskin?

Anna: Nei, de tok opp gjerdet.

Arne: Da la de lett merke til, for det er ingen gravemaskiner som bare ...ja her er jeg ja...

Amanda: Ja, men de kan jo grave seg ut.

Adrian: De har sånne kamera ute, sånn i tilfelle.

Amanda: De har kamera inne og.

Aksel: Men, men det egentlig det er ikke noe lett å rømme derfra, men han der i Trondheim, han der for ikke så lenge siden så drepte han der Somalieren han klarte jo å rømme igjen. Han var halvt norsk og halvt somalsk og så han klarte jo å rømme igjen. Jeg vet ikke om de har fått tatt han igjen.

Arne: Det er vel, det er noen politimenn som er inne i fengselet og passer på.

Aksel: Ja.

Arne: Å så gøy jobb (spøk)
 Flere sier nei.
 Adrian: Det er også politimenn som sitter i fengsel.
 Amanda: Ja.
 Arne: Ja.
 Anders: Ja, det er jo det.
 Aksel: Det er mange som lurere de.
 Amanda: Det er mange som er politimenn og så liksom etter de har jobbet mange år eller noe sånt så begynner de å gjøre gale ting.
 Arne: Jeg kjenner en politimann han...
 Aksel: Akkurat som han der på mysterie... de der mysteriebøkene?
 Flere svarer ja.
 Amanda: Ja, han der Bjørn...
 Anders: Ja det minner meg om... hva heter det igjen?
 Aksel: Bergensmysteriet, Oslomysteriet...
 Arne: I Bergensmysteriet så dør han der...
 Amanda: Ja, fordi han hopper utenfor et stup.
 Arne: Nei, ut for en foss.
 Aksel: Hvem dør?
 Adrian: Hvem dør?
 Amanda: Han der... han hopper ut med en orange sekk.
 Adrian: Ja. Jeg har Bergensmysteriet jeg.
 Amanda: Jeg har lest mange av de...

Det kan være fordeler og ulemper når dette skjer. Det at gruppen kan miste tråden i det som er tema er en ulempe. Samtidig er det min oppgave og styre deltakerne inn på sporet igjen. På den andre siden kan det være en fordel fordi dialogen beveger seg, og det er ingen som vet hvor dialogen er på vei eller hvor den vil ende. Dette gjør fokusgrupper spennende og utfordrende.

Selv om det var jeg som la føringer for dialogen gjennom mine spørsmål og tema, så hadde barna flere interessante momenter og jeg fikk nye tanker gjennom det de fortalte. På den måten ble de tatt på alvor og jeg vil også gjennom denne oppgaven legge frem bidrag de har kommet med. Det å se på barn som aktivt og deltakende og at deres innspill er viktig og har betydning, gjør at mitt barnesyn sammenfaller med det MacNaughton, Hughes og Smith beskriver som der barn betraktes som sosiale, deltakende aktører.¹⁰⁹

¹⁰⁹ (MacNaughton, Hughes, and Smith 2007:41-42)

Intervju

Intervju som metode var velegnet for min studie og min problemstilling fordi jeg ønsket å få tak i deltakernes erfaringer og tanker rundt barn av innsatte. Alversson¹¹⁰ viser til at det er vanlig å forholde seg til intervju som metode gjennom å bestemme struktur, størrelse, kommunikasjonsform og kategori. Der er tre grader av struktur i intervjuet; strukturert, semi-strukturert og ustrukturert. Jeg valgte en semi-strukturert form på mine intervju. Det handlet om at jeg hadde med en temaguide med spørsmål som jeg ønsket å stille. Samtidig ville jeg være åpen og fleksibel for at intervjuet kunne ta en annen vending der deltakeren vil snakke om noe som ikke jeg spurte om. Jeg ville ha rom for det uforutsette og samtidig ha nok struktur slik intervjuet ikke skulle skli ut og prate om noe som var irrelevant. Størrelsen handler om å intervju en eller flere i en gruppe. Jeg valgte å intervju en om gangen. Ut fra at de menneskene jeg snakket med hadde ulike innfallsvinkler til barn av innsatte, så ser jeg nå i ettertid at det hadde helt sikkert vært interessant å snakke med dem samlet i gruppe (fokusgruppe). Jeg tror likevel at intervju som metode her var gunstig for å få frem deltakernes ulike erfaringer.

Hvor intervjuet skulle foregå, var opp til deltakeren selv. Fire av fem valgte at jeg skulle komme på deres arbeidsplass i arbeidstiden. En valgte en kafé i sentrum på dagtid. Det som jeg la opp til var at intervjuet som kommunikasjonsform skulle skje ansikt til ansikt. De fleste intervjuer innen kvalitativ metode gjør det.¹¹¹ Kategori var det punktet jeg la minst vekt på i mine forberedelser. Kategori handler om at det er visse forhold som har innvirkning ut fra hvem som skal intervjues. Jeg visste at jeg skulle intervju menn og kvinner på ulike arbeidsplasser. Noen hadde jeg møtt før andre ikke. Jeg tenkte igjennom på forhånd hvordan jeg skulle presentere studien for dem jeg ikke hadde møtt før.

Alversson viser videre til tre grunnleggende elementer knyttet til refleksjonen rundt intervjuet.¹¹² Det første er den sosiale scenesettingen som omhandler både meg som intervjuer og de fysiske omgivelsene og rammene for selve intervjusituasjonen. De ordene jeg ordlegger meg med, min fremtoning, den jeg er og fremstiller meg som er viktige element som jeg brukte tid på å forberede meg best mulig på. Der hvor intervjuet gjennomføres, har og en

¹¹⁰ (Alvesson 2011:9-10)

¹¹¹ (Alvesson 2011:9)

¹¹² (Alvesson 2011:151-152)

betydning for intervjuet. Av den grunn var det viktig for meg at deltakerne fikk bestemme hvor og når de ville treffe meg. Jeg tenkte at på den måten var det størst sjanse for at de ville velge et sted som de selv følte seg komfortabel med. Det andre grunnleggende elementet er meg som intervjuer og som målrettet gjennom min forståelse, min framtoning, mitt ståsted, min identitet er essensiell for hvordan kunnskapsbidraget blir til. Dette handler om at jeg kan bidra eller hemme kunnskapsbidraget som blir produsert i samspillet mellom deltaker og meg som intervjuer.

Det er tredje element er språkets ulike betydninger og hvordan språket når deltakeren og kan sette i gang prosesser. Jeg gikk grundig gjennom spørsmålene jeg hadde skrevet ned på forhånd, fordi jeg ville unngå misforståelser. Jeg brukte tid på å tenke igjennom at jeg fremstod som seriøs og tillitsfull. Jeg ville fremstå seriøs, men samtidig ikke så formell at det ikke skulle være rom for humor eller prat utover spørsmålene jeg stilte. For meg handlet det om å være fokusert på det arbeidet jeg hadde foran meg og samtidig være meg selv.

Alversson legger her vekt på at å knytte alt dette sammen ikke er lett og kanskje ikke særlig produktiv heller. Men det er viktig å reflektere over hva som skjer og kan skje under et intervju.

Å velge deltakere

Da jeg fikk klarsignal om å starte med den andre delen, altså intervjuene, gjorde jeg et valg med å ta kontakt med stedene jeg hadde besøkt og dermed hadde en relasjon til. Mitt mål med å intervju disse ansatte handlet om å få tilgang til den arbeidshverdagen som møter dem i kontakt med familier med barn der mor eller far er i fengsel. Jeg ville få frem deres erfaringer og tanker. Her ringte jeg eller skrev e-post og spurte om noen var villig til å stille til intervju. Fire av deltakerne henvendte jeg meg til direkte, mens to av deltakerne ønsket å delta etter at jeg sendte forespørsel til deres arbeidssted. En av deltakerne som jeg henvendte meg til direkte kunne ikke delta grunnet sykdom. Dermed fikk jeg fem deltakere. Jeg avtalte tid og sted for når vi skulle møtes over e-post eller telefon.

Alle deltakerne har ulik yrkesbakgrunn og gjennom sitt arbeid kommer de i kontakt med barn av innsatte på ulike måter. Noen gjennom samvær, sosial settinger, besøk, samtaler, møter eller lignende.

Informasjon

I november fikk jeg klarsignal fra NSD for intervju, og allerede i slutten av denne måneden hadde jeg avtalt med de fem deltakerne. Da jeg møtte deltakerne på avtalt møtested, gikk jeg først gjennom informasjonsskrivene¹¹³. Her stod det kort om hva studiet mitt gikk ut på. Da jeg leverte papirene til dem, fortalte jeg muntlig til dem hva skrivet inneholdt, og jeg fikk deres signaturer. Jeg presiserte frivilligheten og viktigheten av at de kunne trekke seg fra intervjuet når som helst. Samtlige jeg har vært i kontakt med har vært svært positive. Den informasjonen som ble gitt i intervjuet tok jeg opp på diktafon. Intervjuene varte mellom 45 minutter til 1 time og 10 minutter. Samtlige voksne som ble intervjuet fikk navn som starter på bokstaven K; Kaja, Kim, Karsten, Kari og Kine. Andre navn som blir nevnt har jeg anonymisert og jeg har laget navn som ikke har den samme forbokstaven som brukt i fokusgruppene eller i intervjuene. Når det er jeg som stiller spørsmålene så er det også mitt navn som blir brukt, altså Linda.

Gjennomføring av intervjuene

På bakgrunn av den informasjonen som jeg fikk gjennom fokusgruppene, valgte jeg ut tema sammen med min veileder. Disse temaene som jeg ville vite mer om i dybdeintervjuene var om barnas hverdagsarenaer, om hemmeligholdelse og åpenhet, om sosial smitte (tabu, stigmatisering, skam), om tiden og stedets betydning. Jeg var godt forberedt til alle intervjuene med et ark med stikkord, et ark med mer utfyllende temaguide med spørsmål i tilfelle jeg skulle stoppe opp, informasjonsskriv, ekstra batteri til diktafon, nye batteri i diktafonen og notatblokk om det skulle være nødvendig. Jeg var tidlig ute til alle møtene slik at jeg ikke skulle komme for sent.

Onsdag 17. november 2010 gjennomførte jeg mitt første intervju på arbeidssstedet til deltakeren. Stedet hadde jeg vært på tidligere og jeg opplevde det som et godt sted å holde intervjuet. Dialogen gikk fint og deltakeren svarte utfyllende, selv på mine lukkede spørsmål. Hun var pratevillig og det lettet min rolle betraktelig. Når jeg tenkte på å avrunde så jeg til min store overraskelse at det allerede var gått en time. Tiden hadde gått mye fortere enn det jeg opplevde. Vi pratet en stund til, og etter ca 70 minutter avsluttet vi samtalen. Vi hadde kun en avbrytelse under intervjuet.

¹¹³ Vedlegg 5

Torsdag 25. november hadde jeg to intervjuer samme formiddag i Bergen fengsel. Det første intervjuet var på kontoret til den ansatte. Bortsett fra et par telefoner så var det ingen forstyrrelser. Jeg visste fra før at han skulle i et møte like etterpå og av den grunn merket jeg at jeg mot slutten tenkte ekstra mye på om jeg hadde fått med meg alt jeg ville spørre om. Intervjusituasjonen fikk en noe bråere slutt enn hvis jeg hadde følt at jeg hadde hatt mer tid. Den andre samtalen denne dagen ble avholdt i det nye besøkshuset. Der kom det heller ingen inn og avbrøt samtalen, men fordi den ansatte måtte være tilgjengelig på telefon så det en del telefoner. Jeg måtte skru av diktafonen hver gang, siden noen av samtalene kunne komme fra politi, innsatte eller andre som ville ha sensitive opplysninger. Disse avbrytelsene gjorde at jeg ble satt ut et par ganger. Rommet som vi satt i gav en god stemning og tonen ble god.

Den neste samtalen ble gjennomført fredag 26. november 2010. Deltakeren valgte at vi skulle møtes på en kafé i Bergen sentrum. På grunn av bakgrunnsstøy på diktafonen, så lærte jeg at ikke alle intervju bør være på kafé, da det var noen svar jeg rett og slett ikke fikk med meg på grunn av bakgrunnsstøy fra maskiner, musikk og annen høy dialog. Likevel var dette stedet et godt sted å sitte å prate om løst og fast, og dermed gikk dialogen lett og det var nesten som å sitte på kafé med en venn. Dette gjorde sitt til at selve intervjusituasjonen plutselig var i gang med en mer uformell begynnelse. Etter intervjuet var over gikk vi sammen ut og pratet løst om helt andre emne.

Det siste intervjuet ble gjennomført på arbeidsplassen til en ansatt i Kriminalomsorgen mandag 29. november. Her ble settingen igjen mer formell siden vi satt på et kontor. Men siden dette var en person som jeg har truffet tidligere og hatt e-post korrespondanse med, så følte jeg meg trygg på personen og at praten gikk lett. Vi hadde ingen forstyrrelser eller avbrytelser under intervjuet og det var godt med tanke på å holde tråden i det som ble snakket om.

Likheter og ulikheter i intervjuene

Deltakerne brukte flere ganger beskrivelser av situasjoner eller erfaringer de hadde opplevd. Dette kan gi perspektiver som er med på å gi nyanser, og ikke bare underbygge generelle meninger. Jeg undret meg over mye, og på den måten så kunne jeg være mer åpen, lydhør og nysgjerrig for det som kom. Jeg kunne dermed åpne for uventede fenomener og vendinger. Jeg hadde på forhånd laget en temaguide der jeg hadde formulert spørsmål. Jeg brukte i stor

grad de spørsmålene, men hadde ofte oppfølgingsspørsmål ut fra det som ble sagt av deltakeren. På den måten fikk jeg satt fokus på de ulike tema jeg ville innom samt at jeg ikke var så bundet til spørsmålene at det ikke var rom for å snakke om annet som deltakeren ville snakke om. Deltakeren fikk gjerne assosiasjoner til annen relevant kunnskap og som igjen kunne gjenspeile motsetninger og gi nye perspektiver. Dette kan også føre til at deltakeren endrer holdningene sine til tema. De kunne også oppdage gjennom sine egne refleksjoner at det var nye tanker som fikk spillerom.

På noen av stedene ble vi avbrutt av ulike forstyrrelser. Intervjusituasjonen ble lite hemmet av dette, da vi fant tilbake til det vi snakket om før avbrytelsen. Selv om avbrytelser ikke alltid er negative, så mener jeg etter å ha prøvd ulike steder, at steder som egner seg best til å foreta intervju er steder der man kan unngå avbrytelser. Alle deltakerne var pratevillig og svarte utfyllende på spørsmål som jeg stilte. De snakket også uoppfordret når de hadde noe mer på hjertet. De tok seg god tid til å svare på spørsmålene mine. Jeg møtte en imøtekommenhet hos samtlige, og det fikk meg til å føle meg velkommen. Selv om deltakerne hadde ulike måter å legge frem sine perspektiver, forståelser og erfaringer på, så var det mye likt i det de snakket om. Som i fokusgruppene så kom også her frem tanker og erfaringer knyttet til vennskap, tillit og åpenhet. Av den grunn har jeg tatt med meg dette videre i drøftingsdelen senere i oppgaven.

Mitt møte med deltakerne

Det at vi har en viss forhåndskunnskap om tema gjør at man vanskelig kan komme forutsetningsløs til et intervju. Dermed vil man få ulike svar etter hvem som er intervjuer fordi kunnskap og sensitivitet om tema vil ha innvirkning. Dette aspektet er viktig å ta med seg videre. Samspillet som oppstår mellom deltaker og intervjuer er svært viktig. Vi påvirker hverandre uten ord, med ord, kroppsspråk, lukt, og dette kan få innvirkning på kunnskapsbidraget. Hvis jeg i min rolle opptrer på en sann måte at deltaker blir krenket, provosert eller usikker, så vil dette være et hinder i samspillet og dermed også hvilken kunnskap jeg vil motta.

I eksempelet nedenfor kommer deltakeren på noe mer hun gjerne vil si. Jeg oppfatter at dette er viktig for henne å få sagt og jeg prøver derfor å følge opp dette. Dette er en del av hennes livsverden og jeg holder fokus slik at jeg kan følge opp det hun sier og avventer med de

spørsmål som jeg i utgangspunktet hadde tenkt. Samspillet oss to imellom gjør at hun kommer med tanker og meninger som jeg ikke direkte har etterspurt. Jeg prøver også å trekke med meg det hun sier med å koble det opp mot det som hun har sagt tidligere. Jeg føler jeg forstår hva hun mener med det hun sier.

Linda: Og så var det dette med stigma, stigmatisering og...

Kine: Det er en ting jeg må si først tilbake til det. Når vi hadde soningskø, så var det utrolig negativt for da ble livet satt på vent. Vi snakker nå om... altså sånn som det har fungert nå så kommer folk ganske raskt inn til soning, de kan være med å planlegge det ganske godt selv. Når vi hadde soningskø så var det faktisk folk som gikk tre fire år ute, hvor jobben og alt var sånn på halv åtte. De turde ikke å gå inn i noe ansettelsesforhold fordi de visste ikke når de ble kalt inn, og det vil bli akkurat det samme overfor barna. Sant? De visste ikke, de gikk og ventet og ventet og det sier de er det verste, ventetiden var mye verre enn det å være inne. Det er de som har fått orden på livet og barn og ting de blir helt utmattet av den ventetiden.

Linda: Sånn at på en måte litt tid for å planlegge kan være positivt, men for lang ubestemt tid...

Kine: Ja, den er ikke god.

Linda: Ja.

Kine: Ja. Da kan vi gå videre.

Begge ler.

Kine: Men den er viktig å få med for den... nå begynner soningskøene å komme igjen, sånn at hvis det blir resultatet igjen så er det ganske mange som sliter. For den uvissheten er verre enn alt.

Linda: Og det får konsekvenser for barna.

Kine: Det er planleggingen av livet. Rett og slett. Du har en far eller mor som ikke fungerer skikkelig fordi de ikke får planlagt noe.

Når deltaker forteller meg at ny innsikt har kommet frem på bakgrunn av det som deltaker selv har fortalt, så kan det tyde på at deltaker også har hatt utbytte av intervjusituasjonen. I det neste sitatet kommer det frem at deltaker har gjort noen nye oppdagelser underveis i intervjuet.

Linda: Ja, jeg tror jeg har kommet igjennom det som jeg lurte på. Er det noe du tenker at du vil snakke mer om eller?

Kaja: Nei, jeg tror jeg har fått sagt det jeg har tenkt i forhold til tema fengsel. Så er jeg blitt litt mer klar over den enorme utfordringen vi står foran, med mor og barn og det fengsel gjør. Fengselet som en arena som for foreldre å kunne bli bedre foreldre. For jeg foreslo det at det er et potensiale for, hvis forholdene ligger til rette. Men så vi må tenke sånn at den neste generasjonen er viktig og det er der man må sette inn støtet.

Ved å velge kvalitativ metode som fokusgruppe og intervju er, så skapes det en relasjon mellom meg og deltakerne.¹¹⁴ Hvis en informant snakket om noe som er fortrolig informasjon var det viktig for meg å være bevisst dette slik man er tydelig overfor informanten hvilken informasjon som er relevant. I et av intervjuene ville informanten fortelle meg noe som jeg skulle holde for meg selv. Jeg slo derfor av diktafonen og etter informanten hadde sagt det som han ville si, så slo jeg diktafonen på igjen. Det var viktig for meg å ikke gi en følelse av vennskap, men at jeg var på oppdrag for å lære.

Deltakende observasjoner

Fangen¹¹⁵ beskriver deltakende observasjon som en metode der man deltar, ikke bare som forsker men også som menneske. Å utføre deltakende observasjon er å utføre to former for handling på samme tid, nemlig å være i samhandling med andre samtidig som jeg skal iaktta hva de andre foretar seg. Her blir forskeren både observatør og deltaker på samme tid. Jeg kommer nærmere inn på andre menneskers virkelighet og jeg kan dermed øke min forståelse for det jeg skal lære mer om. Av den grunn var deltakende observasjon velegnet når jeg skulle inn å se nærmere på hvordan barn møtes i og utenfor Kriminalomsorgen. Denne metoden kunne også være med på å gi meg innspill rundt det at sted og tid gjør åpenhet aktuelt.

Videre skriver Fangen¹¹⁶ at mange av de inntrykkene som man får gjennom deltakende observasjon er vanskelig å sette ord på, men likevel vil de prege min forståelse av fenomenet. Det jeg har erfart er ikke lett å beskrive med ord, men det har økt min tause og faglige kunnskap. All forståelse viser tilbake til en forforståelse som vi ikke kan komme utenom. En grunntanke i hermeneutikken er at vi alltid forstår noe på grunnlag av visse forutsetninger og vi kan aldri møte verden forutsetningsløst¹¹⁷, heller ikke jeg i mitt studie. Hermeneutikk og den hermeneutiske sirkel kommer jeg mer inn på litt senere i oppgaven. Intensjonen min ved å foreta deltakende observasjon (eller ofte omtalt som feltarbeid) handlet om at jeg ville øke min kunnskap på feltet. Jeg hadde ikke en klar problemstilling utarbeidet i forkant, men hadde klar formening om at mitt fokus skulle være barn av innsatte. Fangen¹¹⁸ skriver at idealet er å

¹¹⁴ (Alver and Øyen 1997:132)

¹¹⁵ (Fangen 2004:29)

¹¹⁶ (Fangen 2004:30)

¹¹⁷ (Gilje and Grimen 1993:148)

¹¹⁸ (Fangen 2004:44)

gå inn i et felt med åpent sinn, men samtidig med kunnskap nok til nærme seg feltet på en hensiktsmessig måte.

Gjennomføring av deltakende observasjoner

Jeg tok kontakt med Bergen fengsel og besøksavdelingen fordi jeg ville observere hvordan besøkene foregikk og ble avviklet når barn skulle komme på besøk i fengselet. Jeg var der en ukes tid og jeg fikk blant annet innblikk i besøksrutiner og vært tilstede når fengselsbetjentene tar i mot de besøkende. Jeg traff flere barn som hadde med seg mor eller bestemor da de skulle besøke mor eller far som satt i fengsel. Noen pratet mye og andre sa ingenting. Noen hadde med tegninger og mat, en leke eller lignende. Jeg skrev under på et skjema vedrørende taushetsplikt. Jeg forklarte at jeg ikke skulle skrive eller intervju noen under mine besøk, men føre anonymisert logg på mine opplevelser og den faktainformasjon som jeg mottok.

Jeg tok kontakt med Kalfarhuset Oppfølgingssenter fordi jeg ville høre om jeg kunne komme på besøk og ha noen dager som observatør. Her kunne jeg også treffe barn av innsatte i en annen situasjon enn på besøksavdelingen. Jeg skulle ikke skrive eller intervju noen da, men observere for å tilegne meg mer kunnskap om hva som skjer hos dem og kanskje jeg kom i dialog med barn av innsatte og deres foreldre. Jeg førte anonymisert logg etter mine besøk og reiste opp dit to søndager. Jeg skrev også her under på at jeg hadde taushetsplikt. Den ene søndagen var det en familie med barn og et par og flere enslige tilstede. Til sammen litt over tjue mennesker. Flere musikere spilte og solister sang. Vi hadde fellessang og presten, som er daglig leder, sa noen ord. Den neste gangen jeg var der ble det arrangert juleverksted. Familier med barn var tilstede og de ansatte hadde kjøpt inn formingsmateriell til å lage juleting med. Vi sang julesanger og spiste julekaker, julebrus og julegrøt.

Metodiske refleksjoner

Når jeg tenker tilbake så ser jeg at jeg kunne gjort andre valg underveis i prosessen. Kanskje jeg da hadde innhentet annen data. I fokusgruppene kunne jeg valgt barn fra ulike miljø, der barn har andre erfaringer med tanke på nærmiljø, fritidsinteresser eller familieforhold. Jeg kunne rekruttert barn fra ulike idrettslag i ulike bydeler som for eksempel Nymark, Vadmyra, Fyllingen og Tertnes. Gjennom Regnbuefamilier¹¹⁹ som er familier med lesbiske eller

¹¹⁹ (Landsforeningen_for_lesbiske 2010)

homofile foreldre, så kunne jeg rekruttert barn som opplever å ha familieforhold som ikke alle andre har. Barn av foreldre med kronisk sykdom kunne jeg rekruttert gjennom pasientforeninger eller barn med skilte foreldre som jeg kunne nå gjennom eget nettverk. Det er andre livssituasjoner som kan minne om det å ha en forelder i fengsel, og her kunne jeg fått tak i deltakere. Ved å ta utgangspunkt i ulike skoler i Bergen kunne jeg gitt dem skriveoppgaver om barn av innsatte som de kunne levert til meg. Siden dette feltet er lite forsket på, så ville jeg basere meg på datainnsamling der jeg kunne se, høre og snakke sammen med deltakerne. Freire¹²⁰ sier at dialogen er den vesentlige form for kommunisering, og må ligge under all slags samarbeid.

Når det gjelder deltakerne jeg intervjuet, så ser jeg også nå i ettertid at jeg kunne gått på andre stier. Jeg kunne dratt til WayBack i Oslo og pratet med dem der. I Oslo holder også FFP og FFPung til, og det å få snakket med dem kunne gitt meg andre perspektiver på tid, sted og åpenhet. Narkotikakriminalitet utgjør nærmere 30 % av det de innsatte er dømt for. Av den grunn kunne jeg prøvd å komme i kontakt med deltakere gjennom ulike organisasjoner som arbeider med mennesker og rus her i Bergen.

Som nevnt tidligere så mener jeg at det kunne vært spennende å ha med de fem deltakerne jeg intervjuet i en fokusgruppe, der det samme tema ble snakket om. Det ville kanskje tatt mer tid å få samlet dem i gruppe, men jeg tror at dialogen her kunne blitt svært interessant. Halkier¹²¹ viser her til at ved at deltakerne ikke kjenner hverandre fra før, så kunne dette føre til at deltakerne undret seg mer over det som ble sagt og stilte flere spørsmål. Det handler dermed om at man ikke tar for gitt den andres forståelse av noe. Videre skriver hun at for noen kan det å ikke kjenne de andre i gruppen gjøre at man tør å uttale seg mer fordi man trenger ikke stå til ansvar i fokusgruppen. Kanskje de kunne kommet frem til andre momenter og andre tanker enn de tankene som kom frem under intervjuene?

Hollander¹²² skriver at hun kunne ha fulgt opp fokusgruppeintervju med individuelle intervju eller ved å ha en fokusgruppe der deltakerne kunne vært med på reflektere over samspillet i gruppen. På den måten ville hun hatt mer kunnskap om deltakernes individuelle respons og tilbakemeldinger og hvordan disse ville komme frem i en fokusgruppe kontekst. Selv om

¹²⁰ (Freire and Nordland 1999:158)

¹²¹ (Halkier and Gjerpe 2010:34)

¹²² (Hollander 2004:632)

Hollander har skrevet dette med utgangspunkt i voksne deltakere, så ser jeg at jeg også kunne gjennomført en slik fokusgruppe med barn. På den måten hadde kanskje nye perspektiver kommet frem.

Å være i dialog i grupper og ta utgangspunkt i menneskers hverdagsliv handler om å starte der mennesket er og det livet de lever. Å være deltakende i grupper forutsetter dialog og dialogen kan dermed utvikle seg og legge tilrette for kritisk bevissthet og refleksjon. Freire¹²³ skriver at kritisk refleksjon er også handling og at gjennom refleksjon kan man se om en handlemåte er umulig eller uegnet. Minkler beskriver *critical consciousness* som der mennesker er i dialog og bevisste refleksjoner. På den måten kan man trekke tråder mellom fokusgrupper som forskning og samfunnsarbeid. I artikkelen "Interaction order" av Goffman¹²⁴ viser han til at tid og sted har innvirkning på ansikt til ansikt interaksjonen. Vi tar på oss roller ut fra den situasjonen vi er i og i plasserer oss selv i forhold til andre. På den måten fremstiller vi oss selv. Stedets betydning, som det å samles i en fokusgruppe, er viktig fordi det er dette som er rammene rundt situasjonen.

Etiske betraktninger

Ved å skrive om barn av innsatte så er jeg med på å sette fokus på akkurat denne gruppen barn. Det å ha en forelder i fengsel er et faktum. Men hvor stor del dette faktum vil utgjøre i barn av innsattes liv er selvsagt individuelt. Som hos de fleste mennesker så har vi alle noe som er mer med oss, enn det andre kan se. I min studie blir en bestemt forskjell spesiell for ett bestemt formål. Det at jeg trekker ut akkurat denne gruppen barn, setter søkelyset her for å belyse noe som vi vet for lite om, kan i seg selv være problematisk. Har min forskning lagt stein til byrden, eller kan et slikt fokus bidra til å gjøre denne tabuiserte erfaringen mindre tung å bære og å leve? Kan økt oppmerksomhet gi økt stigmatisering eller kan det bli lettere å snakke om tema? Det å ytre tanker som kan fremme forståelse for hva denne gruppen erfarer gjør omgivelsene bevisst disse barna. På den måten kan jeg forsterke et stigma eller gi oppmerksomhet til noe som mange kanskje ikke vil ha oppmerksomhet på. I korrespondanse med NSD¹²⁵ kom det tydelig frem at NSD ser på barn av innsatte som en spesiell sårbar gruppe. Når fokuset blir på det som NSD definerer som en spesiell og sårbar gruppe, så har

¹²³ (Freire and Nordland 1999:115)

¹²⁴ (Goffman 1983)

¹²⁵ Vedlegg 10

det vært viktig for meg å trå stiene med respekt og varsomhet. Det håper jeg også at jeg viser gjennom denne studien. Sårbarhet kommer jeg tilbake til senere i oppgaven.

Forskningsetikk sier noe om hvordan forskere skal eller bør opptre i etiske situasjoner som kan oppstå under forskningsprosjekter.¹²⁶ I Norge har vi forskningsetiske retningslinjer og komiteer som vurderer om forskningen er forsvarlig.¹²⁷ På den måten kan vi søke veiledning og hjelp når vi møter forskningsetiske utfordringer i forskningsprosessen, eller når vi skal bruke forskningsresultatet. Alle samfunnsforskere støter før eller senere på problemer som berører en eller annen side av personvernet. Dette er naturlig, fordi samfunnsforskning er forskning på mennesker og grupper av mennesker.¹²⁸

Ved å bruke informasjonsskriv med samtykkeskjema til alle deltakerne og de yngste deltakernes foresatte, så ville jeg forsikre meg om at alle visste hva de var med på. Alver og Øyen skriver at slike brev kan være egnet til å belyse i hvilken grad potensielle informanter presses.¹²⁹ Ved at disse skrivene ble lest og godkjent av både NSD og min veileder, så følte jeg meg trygg på at skrivene ikke skulle oppleves som press til å delta. Likevel så ser jeg i fokusgruppene at det at foreldrene til disse barna hadde kjennskap til meg og omvendt kunne føre til at barnas foreldre var ekstra positiv til at deres barn skulle delta. Da fokusgruppene startet presiserte jeg derfor ekstra at det å delta var frivillig.

Jeg har anonymisert samtlige deltakere med fiktive navn. Jeg har skjult hvilken skole deltakerne i fokusgruppene tilhører og hvem som arbeider på de ulike arbeidestedene der jeg har gjennomført intervju.

Analyseprosessen

Hele materialet bestod av loggene fra stedene jeg hadde foretatt deltakende observasjon på, fokusgruppene med barna og intervjuene med ansatte. Jeg transkriberte over 100 sider totalt fra fokusgruppene og intervjuene. Jeg syntes det var vanskelig å trekke tråder og se likheter og ulikheter i det som ble sagt, fordi jeg følte at nesten alt var viktig og relevant. Det var så mye data, og jeg visste ikke hvor jeg skulle begynne. Det var først når jeg tok for meg

¹²⁶ (Grimen 2004:397)

¹²⁷ (Grimen 2004:398)

¹²⁸ (Grimen 2004:401)

¹²⁹ (Alver and Øyen 1997:110)

Auerbach og Silverstein sin *An introduction to coding and analysis*¹³⁰ at gjennombruddet skjedde. Det å følge deres forskning med latino fedre gjorde det hele mer oversiktlig. De hadde intervjuet latino fedre fra Haiti for å se om de kunne lære mer om dem som en innvandrergruppe i USA. De stilte spørsmål som handlet om det å være far. Det de fikk gjennom intervjuene var langt mer enn de var ute etter. Blant annet ble de fortalt om kulturforskjeller og hvordan det var å være innvandrer i USA.¹³¹

I det som Auerbach og Silverstein kaller å svømme mot land, så handlet det for meg om å trekke bort det som jeg mente ikke var vesentlig i det jeg var ute etter. Å svømme mot land syntes jeg er en god beskrivelse, da jeg opplevde at jeg satt i et hav av data. Selv om jeg ikke fulgte Auerbach og Silverstein sin oppskrift fullt og helt, så laget også jeg en oppdeling av de data jeg hadde. Jeg tok for meg hele transkriberingsmaterialet og markerte med markerpenn over alt det som jeg mente kunne være relevant. Dermed ble noe tatt bort, men det ble mye data igjen. Jeg delte dette inn i grupper. Den ene gruppen var relevant tekst, og her samlet jeg tekst som var viktig å ha med. Den andre gruppen var tekst som var mulig relevant tekst, men jeg var mer usikker på om jeg trengte det. Ut fra temaguidene jeg brukte i fokusgruppene og under intervjuene, så hadde jeg tenkt ut tema som jeg i utgangspunktet ville vite mer om. Dette satt jeg sammen med den relevante teksten som jeg hadde trukket ut, så kom jeg frem til en ny gruppe der jeg fant ut hvilke tema som gikk igjen. Under analyseprosessen var det kategorier som ble mer tydeligere for meg. Jeg satt da igjen med ord som vennskap, tillit, fengsel, tid, åpenhet, hemmelighold, sårbarhet og omsorg. Det ble disse begrepene som ble utgangspunkt for kategoriene jeg satt igjen med, og det jeg presenterer i de neste kapitlene.

Loggene fra mine møter med stedene og mine deltakende observasjoner var til stor nytte for å trekke ut kategoriene. Jeg leste igjennom loggene og fant ut at jeg hadde fokusert på og undret meg over mye av det samme som det som kom frem under datainnsamlingen. For meg ble det en bekreftelse av å være på rett spor. Åpenhet, tid og sted ble da de tre overordnende kategoriene. Grimen¹³² skriver at det som kjennetegner kvalitative forskingsopplegg er at analyse og tolkning av data som oftest skjer i løpet av dataproduksjonen, og ikke bare som en egen fase etter at dataproduksjonen er ferdig. Den vanskeligste prosessen for meg har vært å formulere den best mulige problemstillingen. Dette har vært en lang prosess. Det ble mer og

¹³⁰ (Auerbach and Silverstein 2003:32-41)

¹³¹ (Auerbach and Silverstein 2003:34)

¹³² (Grimen 2004:245)

mer synlig for meg at spørsmålet jeg undret meg over var hvordan blir barn av innsatte møtt i og utenfor Kriminalomsorgen.

Kanskje ville noen av førskolelærerne valgt andre kategorier eller utelukket noen av kategoriene ut fra sine erfaringer og sitt syn på barn. Aase and Fossåskaret¹³³ skriver at hvilke kategorier vi har, varierer altså ikke bare mellom kulturer, men også mellom regioner, yrkesgrupper, kjønn og generasjoner innenfor samme kultur. Det kritiske blikket blir derfor viktig, for å se at det man leser er tatt ut fra en setting eller at all informasjon ikke nødvendigvis er god informasjon. Gilje og Grimen¹³⁴ mener også at det er ofte slik at hvilken mening et fenomen tillegges varierer fra aktør til aktør.

Nye forståelser

Samfunnsfaglige teorier inneholder som regel en menneskemodell, som viser synet på mennesket og menneskets handling. Hvordan vi forklarer menneskenes handlinger henger sammen med hvordan vi forstår sosial orden.¹³⁵ En menneskemodell er et forenklet syn på hva et menneske er. Hvilken menneskemodell som ligger til grunn for et vitenskapelig arbeid, vil få betydning for hvordan forskeren samler inn data, og hvilke forklaringer forskeren mener er viktige for det som forskes på. Jeg har en hermeneutisk tilnærming til teksten og arbeidet med å tolke utsagn i fokusgruppene og intervjuene. Dette fordi teksten ikke kan passeres utolket eller ubearbeidet. Hans-Georg Gadamer er sentral innen hermeneutikken. De grunnleggende begrepene hos Gadamer handler om våre fordommer og forståelse. Han mener at forståelse uten fordommer er umulig.¹³⁶ Ved å vise til den hermeneutiske sirkel¹³⁷ så kan vi se hvordan disse to begrepene henger sammen.

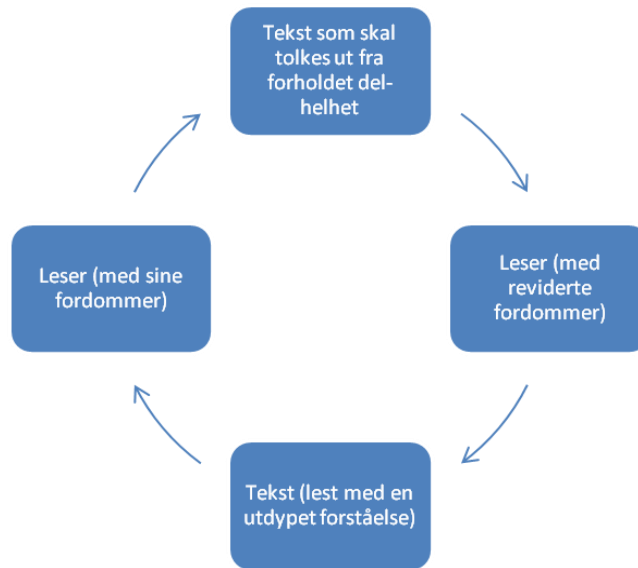
¹³³ (Aase and Fossåskaret 2007:116)

¹³⁴ (Gilje and Grimen 1993:143)

¹³⁵ (Grimen 2004:70-72)

¹³⁶ (Krogh 2009:49)

¹³⁷ (Gilje and Grimen 1993:153-155; Krogh 2009:52-53)

Uten mine fordommer og referanserammer kommer jeg ikke inn i den hermeneutiske sirkel. Denne sirkelen går ut på at en beveger seg mellom helhet og deler av helheten i stadige bevegelser. På den måten får man en større og større forståelse.¹³⁸ For vår forståelse er aldri uten forutsetninger, mener Gadamer, og vi begynner aldri på bar bakke.¹³⁹ Gadamer legger også til at inn i vår forståelse så vil vi alltid være under videre utvikling fordi nye momenter kan dukke opp. Forståelsen som jeg danner meg ut fra stedene jeg har besøkt, det jeg har lest og datainnsamlingen, blir preget av min forforståelse. Jeg har min forforståelse på bakgrunn av min yrkesfaglige bakgrunn, mine erfaringer, inntrykk og min tillærte kunnskap. Jeg har jobbet med barn og har relasjoner til barn på ulike måter. Når jeg får ny kunnskap så får jeg en mer utdypet forståelse og nye perspektiv. Jeg innehar da ny forforståelse og nye fordommer.

Jeg gikk igjennom mine notater ved det credo at det alltid finnes noen meninger skjult i det som blir sagt. Samfunnsforskning handler om at man danner seg bilder av hva vi mennesker er og hvordan vi handler.¹⁴⁰ Alle mennesker har med seg en bagasje som danner forutsetninger for hvordan vi tolker denne verden. Det å være forutsetningsløs er umulig. Samfunnsutviklingen viser at barn i dag møter en annen verden og andre utfordringer enn det jeg gjorde når jeg var barn på 1970-tallet. Jeg vil derfor ikke automatisk fullt og helt kunne sette meg inn i hvordan dagens barn oppfatter verden fordi jeg vil bruke mine fordommer til å

¹³⁸ (Gilje and Grimen 1993:153)

¹³⁹ (Krogh 2009:55)

¹⁴⁰ (Grimen 2004:69)

forstå. Gadamer mener at vi alltid vil føre elementer fra vår egen tid og vår egen kultur med oss.¹⁴¹ På samme måte vil dagens barn ha sin forståelse og sine fordommer basert på sine erfaringer i sin tid.

¹⁴¹ (Krogh 2009:48)

DEL 5

BARNET SETT I LYS AV EN FORELDERS SONING

Jeg har valgt å disponere det empiriske materialet og mine funn ved å bruke de kategoriene som jeg kom frem til i analyseprosessen. Jeg vil ta tidligere kunnskap på feltet og se dette opp mot mitt materiale, mine diskusjoner og mine funn. På den måten kan dette være med på å gi nye perspektiv om barn av innsatte. Vi vet lite om barn av innsatte og faren med det kan være, som Bauman og May¹⁴² påpeker, at når det oppstår hull i vår kunnskap om andre så fylles hullene ofte med fordommer.

Sted, tid og åpenhet har vært viktige funn i det å få økt kunnskap om barn av innsatte. Først tar jeg for meg stedet i den videre drøftingen. Stedet for barn av innsatte er viktig, fordi fengselet som sted bærer med seg noe mer enn bare et navn. På grunn av at stedet fengsel har betydning og gir noen konsekvenser, så får også tiden en betydning. Tid og sted henger sammen. Tid forholder vi oss alle til på en eller annen måte. Tid kan være lett å glemme, hvis den ikke betyr noe der og da. Men når tiden betyr noe og blir viktig for oss, så kan tiden føles som altoppslukende. Til slutt tar jeg for meg åpenhet. Åpenhet har jeg knyttet til blant annet tabu og stigma, felleskap og relasjoner, sårbarhet og kompetenthet. Forventningene til åpenhet eller det å holde noe skjult, kan ligge i så mye. Dette ser jeg nærmere på når jeg setter fokus på barn av innsatte og hvordan de blir møtt i og utenfor Kriminalomsorgen.

¹⁴² (Bauman and May 2004:40)

*I åpent terreng er det lettere å bevege seg.
 Her har man bedre utsikt
 men er også mer synlig for andre.
 Man er mer eksponert for vind og uvær,
 og det er færre steder å finne ly.
 Men det er også her solen varmer mest.
 (Linda Nordgreen)*

Fengsel er sted

Hva et sted betyr for en person handler om hvordan den personen opplever stedet. Landstedet eller stedet der jeg bodde i mine barndomsår, hos bestemor eller på lekeplassen er steder som har hatt betydning for meg i min oppvekst. Disse stedene kan ikke være betydningsfulle for andre og deres barndom slik de er det for meg. Stedet vi er på gir oss noe, en følelse, en tanke, en stemning, lukt eller kanskje en smak. Når vi tenker tilbake på steder vi opplevde som barn så kan mange kjenne igjen en følelse fra det stedet. I barnehagene jeg har jobbet så har måten vi innreder rom på, fargene på veggene eller leker vi kjøper inn vært med utgangspunkt i at barnehagen skal oppfattes som et godt, utviklende og trygt sted å være for barn. Thomas Gieryn har definert tre grunnregler når vi omtaler sted.¹⁴³ Den første er geografisk sted, som handler om hvor stedet er plassert i verden, i landet og i byen. Hvor ligger fengselet, må jeg reise langt for å treffe far, hva heter det der og hvordan kommer jeg dit? Hvor i fengselet er rommet der pappa holder til. Kim som arbeider på besøksavdelingen forteller at noen barn har fått være med på cellen/rommet til far eller mor inne i fengselet. Da har barna fått sett nøyaktig hvor forelderen holder til og hvordan det er på akkurat det stedet.

Kim: Du spurte om de fikk komme inn på rommet, det er enkelte barn som har fått lov til det da. For da er det barna som har hatt sånne... ja, noen har sagt at de drømmer ting og sånn ikke helt klarer å slå seg til ro med at faren eller moren sitter inne da. Og da har de fått komme opp på avdeling og fått sett rommet og sånn da.

Linda: Ja.

Kim: Så det har hjulpet for mange. For da ser de jo at det er et helt vanlig rom og da... og mor eller far har hengt opp bilder av... ja av barnet sitt og litt sånn ja. Så det kan nok sikkert være til veldig god hjelp for mange da.

Cellen eller rommet der far eller mor sover blir et geografisk sted for barna. De har et konkret sted å forholde seg til og trenger ikke undre seg over nøyaktigheten av stedet. Barn i

¹⁴³ (Gieryn 2000:464-465)

fokusgruppe A fortalte at de hadde sett Bergen fengsel da de hadde vært på tur til Veten (det høyeste fjellet i Åsane). Det å stå der oppe og se ned på murene som slynger seg i en tilnærmet sirkel gjør inntrykk på mange. Så selv for dem som ikke kjenner noen bak murene, så er selve stedet et sted de kan plassere ut fra at de har sett det fra avstand.

Gieryn viser til at sted også handler om sted som materialistisk form. Dette er steder som kan være menneskeskapt som bygninger, eller er skapt av naturen selv som for eksempel trær. Hvordan man oppfatter fengselet kan endre seg over tid. Først kan det virke skummelt med den høye muren og forestillinger man har om fengsel på forhånd kan forsterke det fremmede som noe skremmende. Når et sted er ukjent, gjør det noe med hvordan man beveger seg på stedet og bruker sansene for å oppfatte stedet. Da jeg var på besøksavdelingen ved Bergen fengsel, fikk jeg se når barn kom på besøk for å treffe mor, far eller bror. Jeg la merke til hvordan de gikk og hvordan de tok kontakt. Ut fra deres kroppsspråk og det de sa, kunne jeg si om at dette var nytt for dem eller om de hadde vært her før. Barna som hadde vært der før, løp gjerne inn, de smilte og pratet med de voksne som de traff på vei mot døren til besøksavdelingen. De sa hva de ville ha med seg inn og gikk selv gjennom metalledektoren. Barn som hadde sitt første besøk, holdt den foresatte i hånden helt inn, var avventende og snakket lite eller ikke i det hele tatt. De fulgte nøye med på det som ble sagt av fengselsbetjenten og gikk nølende gjennom metalledektoren. Bergen fengsel kan virke veldig stort både for voksne og for barn, men synet på størrelsen på en bygning kan endre seg over tid. Hvordan vi ser på en bygning, eller som i dette tilfelle et fengsel, kan endre seg over tid selv om bygningen er slik den alltid har vært.

Besøksrommet

Smith og Jakobsen¹⁴⁴ viser til en undersøkelse med danske barn der barna forteller at det er liten plass på besøksrommene. De syntes rommene er for små til å kose og lekeslåss i. Det er ikke hyggelig der og noen fikk en opplevelse av at de selv var blitt fengslet da fengselsbetjentene lukket døren under besøket. Schevik¹⁴⁵ viser til en jente her i Norge som syntes at det er trist å sitte i besøksrommet. Jenten syntes rommene er små med sørgelige grå vindu. Selv om det var fælt å være der, så var det jo tid med pappa likevel, sier hun. Kari

¹⁴⁴ (Smith and Jakobsen 2010:132-133)

¹⁴⁵ (Schevik 2007:35)

jobber i Kriminalomsorgen og har vært med i utformingen av det nye besøkshuset i Bergen fengsel. Hun forteller om besøksavdelingen og hvordan hun tror barn vil oppleve stedet.

Linda: På hvilken måte tror du at stedet har noe å si for barna?

Kari: Det tror jeg betyr veldig mye. Jeg tror jo på en måte... jeg tror omgivelsene, rommene og så sånn som det har vært i besøksavdelingen og sånn... så syntes jeg det har vært veldig trist og mørkt og... jeg tror det preger besøket. Hvis du har lyse gode omgivelser så er det lettere på en måte å være sammen og. I en sånn vanskelig situasjon. Og det prøver jeg nå å få til ute der... jeg har kjøpt lampetter til å ha oppe på veggene for å få lys ned fra taket, for det overlyset er så tungt. Så jeg tror faktisk at de fysiske omgivelsene betyr veldig mye, mer enn man tror. Ønsket er at det lyset kan dimmes og at de kan liksom påvirke hvordan de vil ha lyset selv. Og ja jeg tror akkurat at hvis det ser 'shabby' og skittent og litt lurvete ut så viser det på en måte at man bryr seg ikke om hvordan man har det i det hele tatt. Det syntes jeg det avspeiler.

Kanskje det nye besøkshuset vil være med på å endre mange barns oppfatning av Bergen fengsel. Ved å tilbringe netter der, høre lydene, kjenne luktene, tilbringe mer tid med mor eller far, så vil dette gi andre assosiasjoner til stedet som igjen kan gi nye minner og opplevelser.

Da er jeg inne på det siste punktet som Gieryn knytter til stedet. Det er sted med mening og verdi. Dette handler om steder som får en symbolsk betydning eller steder som vi bryr oss om. Hver gang når man hører ordet fengsel eller kjører forbi fengselet på Hylkje, da kan man oppleve at det er noe spesielt med det stedet der man i barndommen fikk minner fra. Low¹⁴⁶ beskriver det slik; *We use objects to evoke experience, thus, molding experience into symbols and then melting symbols back into experience.* Kanskje man kommer på nye gode minner, får tilbake tanker som man ikke vil tenke på, eller ser forandringer som er gjort siden den gang da. Stedet blir viktig for det som skjedde en gang. Tidligere fortalte jeg om stedene som jeg har besøkt i løpet av min prosjektperiode, og mange barn av innsatte har også opplevd disse stedene. Men dette er min skildring og mine bilder av stedene jeg legger frem. Om barna skulle gjøre det samme hadde de trolig valgt andre bilder og lagt frem andre tanker om deres møter med stedene.

¹⁴⁶ (Low 2009:29)

Olwig og Gulløv¹⁴⁷ skriver at i de fleste samfunn vil der være steder for barn og steder hvor barn sjelden blir observert. De skriver videre at steder gir mulighet til ulike møter og muligheter. Det at barn er på et sted kan få konsekvenser for deres sosiale erfaring og deres mulighet for deltakelse med andre. Jeg vet ikke om Olwig og Gulløy hadde tenkt på det at barn besøker foreldre i fengsel som et slikt sted. Men fengsel som sted kan gi barn konsekvenser for deres sosiale erfaring, siden det er preget av tabu. Barn opplever et sted og dette kan være en opplevelse som de tar med seg videre, noe de husker på. Som når for eksempel en pappa er i fengsel og barnet besøker ham der. Å komme på besøk i Bergen fengsel vil gi et inntrykk, og hvordan dette inntrykket blir vil være avhengig av hvordan stedet er og menneskene man møter på dette stedet. Samtidig vil besøksrommene på slike steder vise noe annet enn det som er de innsattes hverdag. Dette gjelder både hvordan rommene er innredet og hvordan oppførselen er blant ansatte, innsatte og besøkende. Goffman¹⁴⁸ mener at dette er noe vi voksne vet, men likevel spiller med på. På den måten blir settingen i besøksrommet en tillaget oppvisning. Kanskje det handler om at besøkssituasjonen for alle parter kan bli lettere om rammene rundt er finere, nyere og bedre enn det som er hverdagen. Det at situasjonen blir tillaget gjør at man spiller en rolle der og da. Dette er ikke bare negativt. Dette kan også være en befrielse for dem det gjelder. En liten flukt fra en virkelighet som kan være vanskelig å forholde seg til.

Det kan også være slik at selv om et sted kan bety mye bra, så kan aldri dette stedet i seg selv forbindes med noe bra. Hva gjør omtalen av et sted med hvordan vi forholder oss til stedet? Det er steder som mange mener er steder som ikke fører med seg noe bra. Navnet eller beskrivelsen av stedet har med seg noe som forbindes med skittent, negativt eller noe vi rett og slett ikke vil ha noe med å gjøre. Et eksempel på et slikt sted er fengsel. Fengselsbetjent Kim har lang erfaring med at barn besøker Bergen fengsel. Han mener at det er av stor betydning måten de ansatte tar i mot barn som kommer på besøk.

Linda: Du nevnte at det var forskjell på Bergen fengsel og en del andre fengsler, på hvordan de møter barna.

Kim: Ja, nå... jeg tok kanskje munnen litt for full der, men når det gjelder det vi hører fra innsatte og voksne pårørende da som kommer her, det er at det var kjekt å komme til Bergen. Her har de lov til å ha med seg mat utenifra som de

¹⁴⁷ (Olwig et al. 2003:8)

¹⁴⁸ (Goffman 1961:102)

spiser på besøksrommet, det er det mange fengsler som ikke gir lov til, blant annet. Også kanskje litt med måten man blir tatt i mot på...

Linda: Ja, for det var mitt neste spørsmål.

Kim: Men om det gjelder det samme med barn, det vet jeg ikke. Men siden de voksne sier det er koselig å komme hit så er det sikkert koselig for barna å komme hit og. Og hvis det er tøft for de voksne å komme et annet sted så er det kanskje... da vil jo det også spille inn overfor barna, tror jeg da.

Linda: Så den som barna møter i fengselet av dem som jobber der, det har en betydning?

Kim: Det tror jeg helt sikkert, det er jeg ganske så sikker på. Vi ser jo det, vi har noen godt voksne damer som jobber her og, så når de tar i mot barna så er det jo... ååå lille vennen, kom nå her og...

Begge ler.

Kim: Det høres som det er... det gjør jo det lettere for barna, det har jeg jo sett selv at... ja, så tror jeg det er viktig at de som jobber på besøksavdelingen at det er stort sett faste folk, og det er det stort sett her. For da blir de litt kjent og det er de samme fjesene som tar imot neste gang de kommer også.

Smith og Jakobsen¹⁴⁹ viser til undersøkelser som er gjennomført både i Danmark og England at barn er glad for å komme på besøk i fengselet fordi det gir dem mulighet til å være sammen med sin mor eller far. Videre sier de at besøksforholdene har stor innvirkning på barns opplevelse av disse besøkene. Hvordan besøket oppleves er avhengig av barnas forhold til sine foreldre, eller hvis det er dårlig stemning mellom den innsatte og den andre pårørende som er med barnet. Det som også kan ha stor betydning er hvis det er dårlig stemning mellom den innsatte eller pårørende og de ansatte i fengselet.

Det at mennesker er med på å gjøre stedet, vil gjøre at vi alle kan være med på å gi stedet en stemning og en følelse som stedet i seg selv ikke alltid vil kunne gi alene. På den måten kan mennesker være med på endre hvordan et sted blir oppfattet. Jeg tror de fleste av oss har opplevd at vi har endret oppfatning av et sted etter vi har vært der. Kanskje vi kjente at vi gruet oss til å være der, men kom hjem igjen med en følelse av at dette gikk fint og at det ikke var så ille som fryktet. Samtidig kan man også oppleve det motsatt. Olwig og Gulløv¹⁵⁰ skriver at steder er definert gjennom den sosiale samhandlingen, men samhandlingen er definert gjennom relasjoner, mål og oppfattelsen av et sted. Dette viser at vi må se nærmere på hvordan barn opplever sted og at også barn vil oppleve steder ulikt. Bauman og May¹⁵¹ sier at det å tenke sosiologisk innebærer at vi forstår menneskene rundt oss bedre, forstår deres

¹⁴⁹ (Smith and Jakobsen 2010:131-132)

¹⁵⁰ (Olwig et al. 2003:13)

¹⁵¹ (Bauman and May 2004:21)

håp og ønsker, sorger og bekymringer. Opplevelser blir mange ganger knyttet opp mot tid og sted. Vi forteller om noe vi har opplevd den gang da, akkurat der. Derfor vil jeg si noe om tid i det neste kapittelet.

*Som fremtidas mennesker vil leve
i en annen verden enn den vi lever i,
levde også fortidas mennesker
i en annen verden enn vår.
(Kjersti Ericsson)*

Endring i tid

Historien viser oss at barn har hatt ulike roller i familien og blitt sett på av voksne med ulike øyne. Hvem som gjennom samfunnets øyne blir sett på som de sårbare endrer seg i tiden. Hva som er tabubelagt og hva som er greit har vært i stadig endring gjennom tidene. Å ha en far fra Tyskland er interessant, men i 1950 var det en skam. Å fortelle at man har foreldre som er skilt er ikke lenger spesielt, men i 1960 ønsket man ikke at alle skulle vite. Å være homofil er til en viss grad akseptert, men i 1970 var det straffbart. Å røyke er upopulært i dag, men i 1980 var det stilig. For hvem, hvor og når spiller en stor rolle når vi opplever at noe er pinlig eller noe er uønsket og vi vil holde det skjult. Ved å se på barn i et historisk perspektiv vil vi se at vi er preget av vår tid og den epoken vi vokser opp i. Det handler om hva vi våger å snakke høyt om, hva vi aksepterer, hva vi ikke vil ha rundt oss og hvordan vi forholder oss til det. Bauman og May¹⁵² skriver at å hevde at det bare finnes én forklaring som er fyllestgjørende uansett tid og sted, er ikke bare upresist, men det utelukker både forskjeller i nåtiden og muligheter for fremtiden. Det å ville holde noe skjult og hemmelig over en periode kan være viktig slik at en selv får fordøyd det som har skjedd. Tiden kan være til hjelp. Aksel sammenligner dette med da Oskar sine foreldre skulle skilles og Oskar ikke ville fortelle det til noen.

Linda: Men hvis da mammaen eller pappaen deres hadde kommet i fengsel, ville dere ha fortalt det til vennene deres?
Amanda: Jeg ville prøvd å holde det hemmelig lengst mulig.
Anders: Jeg og.
Adrian: Jeg og.
Arne: Jeg og.
Anna: Jeg hadde kanskje sagt det til...
Aksel: Det hadde jo litt Oskar når foreldrene hadde blitt skilt sant, da ville han egentlig ikke si det til noen før litt lenge.
Linda: Hva var det du sa Anna?
Anna: At jeg ville skjult det...
Amanda: Eller sagt det til den nærmeste vennen som du stoler på, sånn som jeg stoler veldig på hun (Anna), så hadde jeg sagt det til hun litt etterpå.

¹⁵² (Bauman and May 2004:207)

Arne: *Jeg stoler veldig på Aksel, Anders og Adrian.*
 Anders: *Takk.*

Dette handler om tid. Kan det være lettere å skjule noe over kort tid enn over en lengre periode? Kanskje er det slik at har man først klart to dager, kan det hende at to uker eller to år blir det samme? Tiden er både tydelig og uklar. Vi kan ikke endre tiden, men vi kan forholde oss til den på ulike måter, og på den måten blir tiden relativ. For følelsen av tid kan være lang og den kan være kort. Det som skjer i en nåtid vil få innvirkning på en fortid og en fremtid. Det vil si at de som er tilstede i en bestemt tid vil være preget av det som har vært før og det som skal skje senere. Den levde tiden blir en erfart tid. Barn erfarer gjerne tid ut fra sin egen alder, hvilket trinn han/hun går i på skolen, hvor mange julaftener eller sommerferier de har hatt. Det at det skjer noe på det tidspunktet det gjør, har en betydning. Det kan være en tid som huskes, lukter som kjennes igjen, lyder som høres eller stemninger som føles fordi kroppen husker og gjenkjenner noe som er glemt i våre tanker. Sekunder kan som nevnt virke som lang tid og kan også gi store inntrykk. Goffman skriver at det er i det mellommenneskelige samspillet der vi er tilstede med hele oss, det er der vi også er sårbare for det som vi kan møte.¹⁵³ Hendelser kan gi sterke minner i et barnesinn. Hvis fremtiden er noe vi skaper, noe annerledes og bedre enn nåtida, blir barn viktige. Det er jo barna som skal leve i framtida, den avhenger av dem skriver Ericsson.¹⁵⁴

Soning er tid

Å sone en dom i fengsel handler om at den innsatte blir fratatt sin frihet til å være der den vil i en gitt tidsperiode, altså frihetsberøvelse. En konsekvens av straffen kan blant annet bli å miste den daglige omgangen med familien. Barn som venter på en forelder i fengsel, for dem blir tiden viktig. Hvor lenge er det til neste besøk? Eller tidsperioder der den andre ikke var tilstede og dermed en tid som fikk mindre innhold og større betydning fordi noen manglet. Tiden kan ikke velges bort, men tiden kan også være til hjelp. 'La tiden arbeide for deg' er det et uttrykk som heter. Å glede seg og drømme om en ferie som skal komme, og etterpå tenke tilbake på gode minner og opplevelser fra et besøk som har vært, er for mange det de vil vente på og prioritere. Mange føler at tiden går fort når man er på ferie, besøk eller man har det gøy, men er man derimot på et sted man ikke vil være, går tiden svært så sakte. Barna på fjerde

¹⁵³ (Goffman 1983:4)

¹⁵⁴ (Ericsson 2009:7)

trinn hadde tanker om hvem som kunne få vite om far eller mor er i fengsel, og hvor lenge de ville holdt dette hemmelig.

- Amanda:* Ja, den som vi stoler mest på. Men hvis vi er bestevenn i to dager så kaller jeg ikke det en bestevenn. Meg og hun har gått i barnehage sammen og kjent hverandre siden jeg var...
- Aksel:* Hvis noen hadde liksom ropt det ut, da hadde jeg bare blitt sur på han.
- Adrian:* Jeg ville ikke sagt det til noen.
- Aksel:* Jeg ville holdt på det i hvertfall en måned.
- Adrian:* Jeg ville ikke sagt det til noen for bestevennen kunne jo bli bestevenn med en annen og så da kunne jo han ha sagt det til han også sa de det videre.
- Anders:* Jeg ville holdt det minst et år før jeg hadde sagt noe.
- Arne:* Et år? Et år?
- Anders:* Ja, i et år.
- Aksel:* To måneder maks.
- Amanda:* Hvis de bare skulle være et halvt år så hadde jeg bare holdt det hemmelig helt til de kom tilbake igjen, til faren og moren min kom tilbake.
- Aksel:* Ja, men hvis de liksom, men det er 2 – 3 år eller mindre, da tror jeg at jeg ville holdt det helt hemmelig.
- Arne:* Ja, men det litt vanskelig hvis de har 20 års straff.
- Aksel:* Ja.
- Arne:* Også begge to. Da er det vel, da er det litt vanskelig å være med de.
- Linda:* Er det forskjell på hvis de har 20 år eller hvis de har 1 år?
- Arne:* Ja.
- Amanda:* Ja, veldig veldig veldig.

Om en far soner en dom på fem år, så er disse årene for et fem år gammelt hele barnets hittil levde tid. Det kan oppleves lenge. I et barns liv så er fem år en stor del av barndommen. De fem årene vil være svært lenge med tanke på et barns utvikling i løpet av de årene. Kine forteller også at en lang dom kan gi konsekvenser på sikt.

- Kine:* Så jeg tror med en veldig lang dom, så er det vanskelig å opprettholde en sånn veldig tett relasjon. Og så er gjerne det barnet, altså i hvert fall hvis de blir tenåringer, så plutselig har de fått seg en kjæreste, så har de ikke tid, så er det masse andre ting som blir viktig. Og så står det... la oss si en far igjen som tenker nå er jeg liksom tilgjengelig og regner med at barnet skal være like tilgjengelig. Så det er nok masse sånne følelser i hvert fall folk kommer med.

Gjennom hukommelsen kan vi sammen huske noe vi har felles. Vi danner felles minner og erfaringer fra turer, hendelser, feiringer, fotballkamper, avslutninger, høytider og andre merkedager. Når et barn og en forelder ikke har mange felles minner så blir det et mindre erfaringsgrunnlag å bygge relasjonen videre på. Det Goffman kaller ansikt til ansikt er

samhandling mellom mennesker.¹⁵⁵ Tillitt kan bygges opp over tid men kan brytes ned fortere i ansikt til ansikt relasjoner, fordi vi gjensidig vurderer hverandre.

For mange barn er det å ha far eller mor i fengsel bra. Da får de treffe sin forelder til faste tider og uten rus. Samtidig er der også barn som er glad for at volden i hjemme ikke skjer fordi den som utøver volden er fengslet. Lengden på straffen har derfor en stor betydning for både den innsatte og for barna deres, men for hvem og hvilken betydning i hvilke situasjoner, det vil variere sterkt. Det handler også om at hvis det er en kort straff så er det lettere å skjule med å si at en må jobbe i utlandet noen måneder eller er på en lengre reise. Men det er når straffen strekker seg over tid at utfordringen om når og om barna skal få vite, kommer opp.

Noen forbrytelser er verre enn andre

I fokusgruppene ble selve straffen og hvilken kriminell handling som var begått av betydning. Deltakerne i den eldste fokusgruppen syntes det er forskjell på hva den innsatte er dømt for. Jo strengere straff, jo alvorligere begått kriminal handling.

Bjørnar: Det er mye verre å gjøre enkelte ting enn andre ting. Så hvis du stjeler noe fordi du er skikkelig fattig og trenger å forsørge barna dine, så er det noe helt annet enn hvis du for eksempel dreper noen.

Børge: Også må du være lengre i fengsel og.

Beate: Blir de forskjellsbehandlet inni fengselet?

Bjarte: Hvis du er seriemorder så havner de på sånn der en celle rom og så får du bare gå ut en time hver dag. Jeg vet ikke, men det er i alle fall sånn i USA.

(...)

Benjamin: Ja.

Bjørnar: Heller det enn...

Benjamin: Å drepe noen.

Bjørnar: Ja.

Bjarte: Hvis han hadde vært pedofil så hadde jeg ikke sagt det.

Flere ler.

Beate: Det er ikke sikkert jeg heller hadde sagt det da. Hvis jeg hadde visst at han var pedofil.

Linda: Hvordan tror dere at de rundt hadde reagert da?

Beate: Sikkert holdt seg unna han når han kom tilbake.

Børge: Du hadde kanskje blitt mobbet.

Bjarte: Eller folk bare hadde blitt redd deg.

Børge: De hadde mobbet deg hvis... i hvert fall hvis det hadde vært pedofili eller hvis faren din hadde vært pedofil. Da hadde du i hvert fall blitt mobbet.

¹⁵⁵ (Goffman 1966)

Like etter at Bjarte bruker ordet pedofil, som den verste forbrytelsen de kan tenke seg, så begynner flere av deltakerne å le. Deretter fortsetter Beate med det samme og snakker videre om pedofili. Den yngste fokusgruppen var også opptatt av dette med hva den innsatte hadde gjort. Også her er det latter i gruppen. Drap ble nevnt, men de snakket også om saker som de har fått med seg gjennom media. Årene i fengsel, alder på de som ble berørt og tiden blir viktig i denne samtalen.

- Linda: Spiller det noen rolle hvilken, altså hva den som sitter i fengsel er dømt for?*
Amanda: Ja, det spørres hvor lenge...
Arne: Hvis moren og faren min hadde blitt tatt for drap så hadde jeg blitt veldig sur på de.
Alle ler.
Arne: Da hadde jeg kommet på barnehjem fordi...
Aksel: Er det ikke 9 år eller tror jeg det var hvis du har drept noen? Hvis du har drept flere da blir det jo lengre da.
Linda: Er drap det verste?
Amanda: Ja.
Aksel: Nei, tror ikke det. Er det ikke overgrep? Eller nei...
Anders: Er ikke det egentlig, er det ikke egentlig det verste å så...
Aksel: Hvis du dreper, hvis du tar mange da...
Arve: Men hvis du tar sånn der 15 stykker og så tar du de ned i et sånt fangehull også...
Aksel: Det er jo ganske mye hvis du fanger de...
Arve: Han i Tyskland, han tok jo de ned der i flere år. Han tok jo ned, han tok jo ned datteren. Hun fødte mens hun var der nede.
Amanda: Ja. Hun var bare 9 år liksom.
Aksel: Nei, hun var 19.
Amanda: Å ja, da så.
Aksel: Men det er jo litt dårlig at de ikke fant ut at når de der som bodde og der, sant, for det var jo en kjeller for... ja. De bodde jo i sånn der blokk greier sant? Da burde egentlig de andre lagt merke til det da, når de ikke skjønnte at de var borte liksom.
Arne: Hun datteren, hun var jo der i 10 år.
Amanda: Ja.

Tid og sted kan gi utfordringer knyttet til åpenhet. Fordi stedet fengsel er preget av tabu, så kan åpenhet være vanskelig. Fordi tiden far eller mor sitter i fengsel er relevant i forhold til dommen de skal sone og lovbruddet, så kan åpenhet være en utfordring. Ulike perspektiver på åpenhet vil jeg komme inn på i neste kapittel.

*When we were children,
we used to think that when we were grown-up
we would no longer be vulnerable.
But to grow up is to accept vulnerability...
To be alive is to be vulnerable.
(Madeleine L'Engle)*

Åpenhet

I dette kapittelet ser jeg nærmere på åpenhet og utfordringer knyttet til det. Åpenhet kan være noe positivt, men gjennom mitt empiriske materiale så fikk jeg også innblikk i hvilke negative konsekvenser åpenhet kan ha. Åpenhet eller i motsatt fall det å holde noe skjult, som foreldrenes fengselsopphold, hvilken innvirkning kan det ha på et barns liv? Bauman og May¹⁵⁶ skriver at forståelsen av hvordan vi kommer ut av det med andre, og hvordan dette henger sammen med oss som personer, så vel som forståelsen av hvilken rolle sosiale betingelser og relasjoner generelt spiller i livet vårt, gjør oss bedre i stand til å takle de problemer vi støter på i dagliglivet.

I samtlige intervjuer og fokusgrupper jeg hadde, kom det frem momenter om åpenhet. Åpenhet kan handle om at foreldre er åpne overfor barna sine om soningen i fengsel. Det kan handle om at barnets åpenhet med sine omgivelser om det som skjer når mor eller far kommer i fengsel. Det kan også handle om hvor åpen de rundt er for å kunne ta imot det som skjer når noen de kjenner har en mor eller far i fengsel. Å være åpen kan både bidra til noe positivt, men også være en utfordring for mange. Samfunnets ulike rolleforventninger og kategoriseringer vil være en del av det som barn møter. Jeg så at dette med åpenhet var nevnt flere ganger i alle samtale, og selv om argumentene var ulike så var der også mange likheter i de som kom frem. Åpenhet er en forutsetning for bevisstgjøring og dermed et sentralt element innen samfunnsarbeid. Ved ikke å fortelle om sine personlige erfaringer vil det ikke bli mulig å endre eller gjøre andre opplyst om noe. Man kan heller ikke mobilisere uten å vite hvor skoen trykker. Siden dette gjelder barn blir det opp til oss voksne å lytte og bidra til bevisstgjøring gjennom det barna uttrykker. Hvis ikke kan enkelte tema forbli tabu over lengre tid enn det kanskje hadde blitt ved en åpen dialog på et tidligere tidspunkt. *When discomfiture arises (...), understandably the flustered individual will make some effort to conceal his state from the present.*¹⁵⁷

¹⁵⁶ (Bauman and May 2004:206)

¹⁵⁷ (Goffman 1956:266)

Taushet eller tale

Det er opp til foreldrene å bestemme om de skal fortelle barnet om det som har skjedd eller ikke. Erling Havnå var nylig fraskilt og hadde to barn på elleve og seksten år da han deltok på Nokasranet i 2004. Han ble dømt til sytten års fengsel i 2005.

Likevel har han ofte tunge stunder når celledøren låses igjen og han blir alene med tankene. Spesielt forholdet til barna på 17 og 22 år kan få Havnå til å gråte.

– Jeg sliter iblant, jeg må innrømme det. Og det er mest i forhold til ungene mine, som jeg sviattet veldig. Jeg burde ha tenkt lenger enn jeg gjorde, men det gjorde jeg altså ikke, sier han.

Under permisjonene orker ikke Havnå å snakke med barna om ranet.

– Jeg vil ikke høre noe om det, det oppgjøret tar vi senere. De få gangene vi treffer hverandre kan ikke jeg ta innover meg alt som er vondt, da må vi heller prøve å ha det hyggelig sammen.¹⁵⁸

Havnå er ikke åpen om forbrytelsen, men åpen om sin fengselstraff. Havnå har gjort et valg om å ikke snakke med barna om ranet. Det kan være tungt for mange innsatte å forholde seg til barnas reaksjoner, få innblikk i hvordan barna opplever det å ha en forelder i fengsel og se hvilken innvirkning det kan få på barnas livssituasjon. Samtidig kan det at foreldrene ikke vet hvordan barna deres tenker, og om det de opplever kan være med på å forsterke en tabu som barna vil ta med seg videre. Dette er ikke noe som er greit å snakke om. Jeg intervjuet Karsten som gjennom mange år har vært i kontakt med de innsatte og deres familier. Han sier følgende om de innsatte;

Det er det som er det mest generelle, at man vegrer seg for å si. (...)

Åpenhet er en generell... på en måte forebygging av uønsket livsførsel. Det er en generell ting, i tillegg så tror jeg også at det har med det å kunne stole på den andre å gjøre. Altså, dersom pappa har sagt at jeg er på jobb i utlandet i et halvt år så dessverre så kan du ikke få se meg nå, så kan du ikke snakke med meg, bare svært sjelden, det er vanskelig og så videre og så videre.(...) Så plutselig så får barnet vite av nabogutten eller noen andre at pappa er ikke i utlandet, han er i fengsel. Og når da... for det første vil det da skape en... hvorfor løy du til meg pappa? Også neste gang pappa sier at jeg skal på ferie, neste gang pappa sier at jeg kommer til deg om, jeg kommer om en fjorten dager eller om en uke eller noe sånt. Så tror ikke barnet for han har erfaring fra at det pappa sier det er noe annet enn det som er den reelle situasjonen. Og en tredje ting er at jeg tenker det skaper og en grobunn for hvordan barnet selv vil håndtere sine egne vanskeligheter i livet. Han får en erfaring med at pappa han gjør sånn, når det virkelig blir vanskelig, da snakker han ikke sant.

¹⁵⁸ (Kroken 2010)

Karsten er også inne på et poeng her om at der barna forventer svar, der blir de også avvist. Det at foreldrene vil skåne barna med å ikke snakke om situasjonen som barna opplever, handler kanskje om at tabu rundt dette tema er ikke bare hos oss som står utenfor å ser inn, men den eksisterer like mye innenfor murene. Kine har også arbeidet i mange år med familier der en eller begge foreldre sitter fengslet. Hun mener at det lønner seg å være åpen, samtidig peker hun på at dette ikke alltid er like lett. Hun forteller følgende;

Altså, som oftest så vil det jo lønne seg å være åpen, det er den erfaringen vi har. Men samtidig så er det noe som er en veldig sann personlig vurdering i forhold til barnas alder også mange ting. Hvilket nettverk de har, familie, støtteordninger. Altså i en del tilfeller, i hvert fall hvis folk sitter inne, så har vi bedt de snakke med en eller annen fagperson rundt det i deres spesielle situasjon. For det er lett og alltid si at det er best å være åpen, men det er en veldig sann stor vurdering som jeg syntes de må, de må tenke nøye gjennom og vurdere selv. Jeg har inntrykk av at de fleste deler dette med barna, noen gjør det ikke. Og jeg tror det er litt ut ifra alderen til barna, hva de velger. Er de veldig små, så er det mange som velger å ikke si noe. Er de større så velger de fleste å si noe.

I dette nevner også Kine alder på barna, og at vi kan forvente ulike ting fra barn ut fra hvilken alder de er. Holthe¹⁵⁹ skriver at inkompetanse ikke nødvendigvis har noe med alder å gjøre. Hun sier videre at alder og modning alene ikke er tilstrekkelige størrelser for å begrense barns rettigheter, men at det først og fremst er kompetanse og autonomi som burde virke begrensende. Barn står ikke ovenfor de samme regler som voksne, men når begynner de egentlig å gjelde? Det kan være skjønt når et lite barn åpenbart forteller noe som ikke er sant, da kaller vi det gjerne en skrøne, men på et tidspunkt så er det ikke skjønt lenger.

Et barn jeg ble kjent med gjennom tilsynsførerrollen hadde vanskelig for å skille mellom det som var privat og det som man kunne si i det offentlige rom. Da dette barnet var rundt fem års alder så kunne de rundt le det bort og kanskje si at dette er jo barns vis. Men når gutten vokste seg større, så oppstod pinlige situasjoner. Barnet kunne i en alder av ti til tolv år for eksempel si til fremmede noe om å se fostermor i dusjen. Da var det ikke lenger så veldig skjønt. Det er i noen situasjoner vi forventer en lukkethet. På samme tid er det situasjoner der en forventer åpenhet. Det å fortelle ærlig om en episode eller hvis vi spør noen direkte om å være det. Alt forandrer seg med alder. Man har ulike forventninger til et barn som er fem år, ti år, femten år eller snart atten år. Et lite barn kan misforstå og det er lett å tenke at det et lite barn sier må vi

¹⁵⁹ (Steinsholt and Sagberg 2003:106)

ta med en klype salt, eller som deler av en sannhet. Videre forventer vi at en femtenåring vet hva som er rett å si og ikke kommer med løgner. Det handler om en moralsk troverdighet der vi må kunne stole på at de rundt oss er åpen med oss.

Torche og Valenzuela¹⁶⁰ viser til to typer sosial kapital, tillit og gjensidighet, i relasjoner til andre mennesker. De skiller mellom personlige relasjoner og upersonlige relasjoner, der personlige relasjoner er det som vi har med mennesker som vi deler minner med og har et gjensidig forhold til. Upersonlige relasjoner er da den relasjonen som vi har med ukjente og fremmede. De personlige og de upersonlige relasjonene står derfor i kontrast med hverandre. Samtidig er tillit en sosial kapital som gjør at vi kan tillate oss selv å etablere og opprettholde en relasjon til fremmede. Innebygget i den sosial kapitalen er tillit. Tillit gir mulighet til å samhandle med ukjente, fordi vi hviler på den etiske antakelsen om at vi kan stole på andres løfter og forpliktelser. Torche og Valenzuela bruker gjensidighet til å beskrive de sosiale dimensjonene i personlige relasjoner. Gjensidighet er det som er i nære relasjoner som bygger på det å dele noe sammen over tid. Det Goffman¹⁶¹ kaller ansikt til ansikt interaksjon er samhandling mellom mennesker. Tillit bygges og brytes ned fortere i ansikt til ansikt relasjoner fordi det oppstår en gjensidig vurdering av den andre.

Å holde på en hemmelighet

Goffman¹⁶² deler inn hemmeligheter i to typer. Den første beskriver han som betrodde hemmeligheter. Dette er hemmeligheter man må holde på og hvis man holder på hemmeligheter viser man seg som en som er lojal. Den andre beskriver Goffman som frie hemmeligheter. En fri hemmelighet er en annens hemmelighet som man selv har kjennskap til og som man kan avsløre uten å så tvil om det bilde man vil gi av seg selv. Jeg snakket med fokusgruppene om hva som hadde skjedd om de hadde fortalt til noen at deres foreldre var i fengsel. Her er de opptatt av tillit og hvem de kan stole på. De trekker frem at det kan være flaut og at et rykte kan spre seg. Det vil være en hemmelighet som de ikke vil skal komme videre, og dermed en betrodd hemmelighet.

Linda: Men, hvis det hadde skjedd hadde dere ville fortalt det til noen?

Børge: Ja.

Benjamin: Etter hvert.

¹⁶⁰ (Torche 2011)

¹⁶¹ (Goffman 1983)

¹⁶² (Goffman 1992:121)

Bjarte: Nei, bare hvis jeg måtte.
Beate: Jeg hadde fortalt det, til de jeg stoler på.
Bjørnar: Også de nærmeste vennene.
Beate: Ja.
Linda: Hvorfor måtte dere stole på dem?
Beate: Fordi det ikke sånt du snakker om liksom til andre.
Bjarte: Det er ikke sånt du skryter av.
Beate: Med en gang du hører det så løper du til neste og til neste og sånn.
Børge: Du har egentlig ikke lyst til å snakke om det i det hele tatt.
(...)
Bjørnar: Det hadde vært flaut hvis det kom ut allikevel for eksempel også til en annen en som sa det videre og så gikk rykte videre.

Bjarte sier at han ville bare fortalt det hvis han måtte. På den måten kan det å holde noe lukket gi en større forutsigbarhet. Å holde på en hemmelighet kan være vanskelig for mange. Da kan det å heller tillate seg å bli positivt overrasket om det skulle vise seg at den informasjon som kommer ut blir tatt imot på en ok måte. Det å stålsette seg fordi at en ikke vet hvordan omgivelsene vil reagere på det som kommer frem, kan være utfordrende i seg selv. Samtidig vil det å holde noe skjult og oppleve stigmatisering kunne føre til at man på lengre sikt ikke vil ønske å ta sjansen på å være åpen. På den måten vil fellesskapet ikke representere en trygghet, men en trussel. Bauman og May¹⁶³ sier at forståelsen av hvordan vi kommer ut av det med andre, og hvordan dette henger sammen med oss som personer, så vel som forståelsen av hvilken rolle sosiale betingelser og relasjoner generelt spiller i livet vårt, gjør oss bedre til å takle de problemene vi støter på i dagliglivet. Ungdommene i fokusgruppen mente at vennskapet ville blitt sterkere om deres venn hadde fortalt dem at han eller hun hadde en forelder i fengsel. Det handler her om å bevise at en kan stole på hverandre.

Beate: Det hadde kanskje gjort det sterkere.
Linda: Hvorfor hadde det blitt sterkere?
Beate: Liksom...
Børge: Da beviser den andre at han stoler på deg da.
Beate: Ja, og snakker dere... da har dere liksom noe å snakke om.
Bjarte: Viser at vi stoler på hverandre.

Deltakerne i den yngste gruppen sier de dette om hva de ville gjort om en kompis fortalte at hans eller hennes mor eller far var i fengsel.

Amanda: Jeg hadde prøvd å støtte hun så mye jeg kunne, eller han.

¹⁶³ (Bauman and May 2004:206)

- Anders: *Jeg hadde syntes synd på han.*
 Amanda: *Er det mange som sier at nei dette er min skyld, nei, det er var ikke din skyld. Det var din mor eller din far.*
 Anders: *Du trenger ikke alltid være sånn som foreldrene dine alltid.*

Det er annerledes å stå på den andre siden og være den det gjelder. En vil i de tilfeller man opplever at det fellesskapet en er en del av, opprettholder sin tilstedeværelse og man opplever trygghet og tillit, så vil åpenhet kunne være med på å styrke både fellesskapet og enkeltindividet. Dermed vil dette også være med på å minske tabu rundt tema. Kaja trekker frem at støtte og forståelse fra nettverket rundt barn er viktig. Hun har tro på at barn kan være støttende mot andre barn, når de blir møtt med åpenhet.

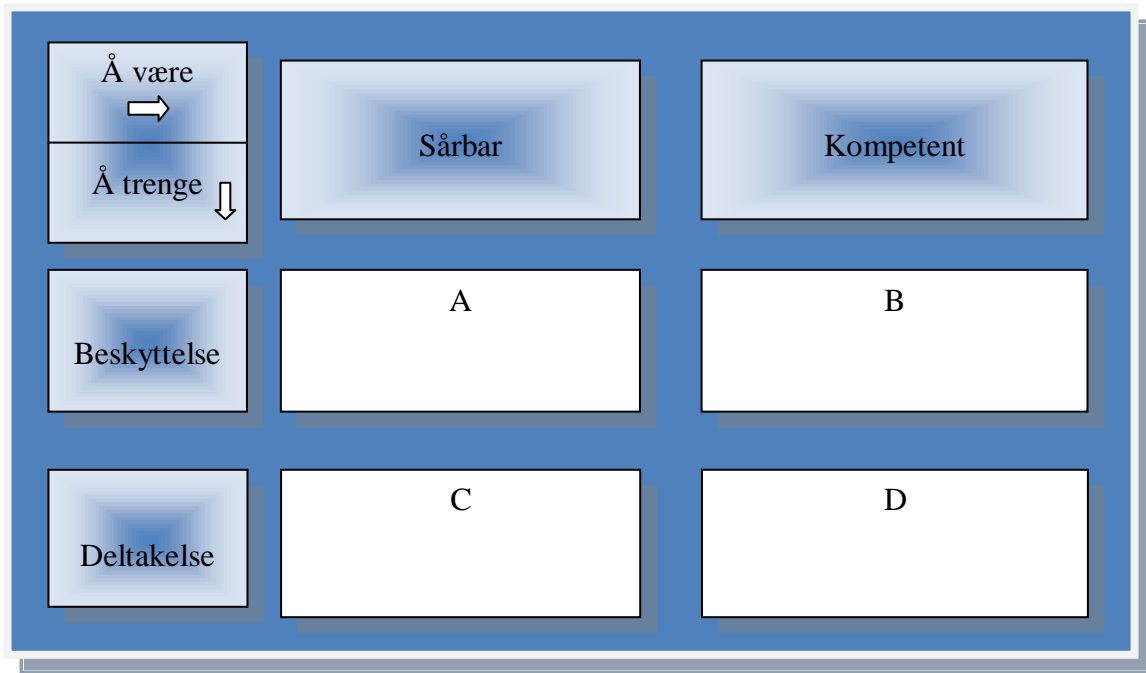
- Kaja: *Jeg tenker at det er... litt sånn som jeg sa før... at den åpenheten. Jeg tror den er veldig viktig til de som er nær deg. Så det nettopp kan gjøre at du får mer støtte og forståelse og kan ha flere nettverk rundt deg når ting er som vanskeligst. Så tenker jeg at et menneske som utagerer, mennesker som oppfører seg på visse måter, så må man se hva som ligger bak det. Det er mye vanskeligere å stå og i det hele tatt ønske å få svar. Og jeg tror det er åpenhet i barn, tenker jeg, til å akseptere og være støttende. Jeg tror man kan gi barn den tilliten, akkurat i det kan det være.*

Nettverk og det å ha venner er viktig. Når man som barn føler at man kan stå i fare for å miste sin plass i gruppen eller miste venner, da kan åpenhet bli ekstra utfordrende.

Sårbar og kompetent

Barn av innsatte blir definert som en sårbar gruppe i flere sammenhenger. Betegnelsen *sårbare grupper* brukes vanligvis synonymt med *utsatte grupper*. En gruppe regnes gjerne som sårbar fordi det er spesiell grunn til å mistenke at individene som inngår i gruppen, kan ha særskilte utfordringer forbundet med å gi fritt informert samtykke til at forskning utføres på dem.¹⁶⁴ Nedenfor har jeg skissert et skjema om barns behov. (Figuren er hentet fra undervisningstimer med Tobba Therkildsen Sudmann). Her er skjemaet delt inn det å være sårbar eller kompetent i horisontal retning, og loddrett er det delt inn i å trenge beskyttelse eller deltakelse. Barn har, som alle andre mennesker, behov for flere ting samtidig til ulike tider og i ulike sammenhenger.

¹⁶⁴ (Solbakk 2009)

Freire skriver om de undertrykte og om hvordan de undertrykkernes meninger om de undertrykte blir gjort til egne tanker om dem selv. *De hører så ofte at de ikke duger til noe, ikke vet noe eller ikke er i stand til noe (...) at de til slutt blir overbevist om at de er udugelige.*¹⁶⁵ Troen på barn generelt og på barn som opplever noe spesielt, at de også har noe verdifullt å bidra med. Dette kan løfte frem ny kunnskap og nye tanker som vi ellers vil gå glipp av, fordi vi ikke lytter til dem vi beskytter eller hindrer i å delta.

Goffman¹⁶⁶ sier at det handler om at der den sosiale identiteten kan forsterkes med statussymboler, der kan også den sosiale informasjon som formidles gi stignasymboler og dermed trekke ned en persons identitet. Det blir et avvik mellom den sosiale identiteten som en person har og den identiteten som blir synlig for omgivelsene rundt. Det handler om å åpne opp for og se enkeltindividet. Vi kan ikke se på grupper av mennesker som ensartet, det er selvsagt mer komplekst enn som så. Å definere alle barn av innsatte som sårbare gjør at vi bare ser en del av det store bildet. Gruppen sårbare barn blir den synlige identiteten og mangelen på informasjon opprettholdes. Å ikke ha troen på mennesket eller ikke se menneskers muligheter kan bli en selvoppfyllende profeti.

¹⁶⁵ (Freire and Nordland 1999:46)

¹⁶⁶ (Goffman 2001:52)

For å vite noe om barna av innsatte og deres opplevelser av å være barn av innsatte, så ville jeg møte dem. Er det tema som avgjør hvem vi i denne sammenheng definerer som en sårbar gruppe. Barns medbestemmelse og deltakelse i barnehagen og i skolen er etter hvert godt innarbeidet. Barn skal få innflytelse og deres stemme skal bli hørt. Det handler da om å se på barn som både kompetent og deltakende, altså rute D i skjemaet. Det at vi kan se på barn som er sårbare og trenger beskyttelse, A, så er det de voksnes ansvar å gi dem det. Kaja forteller om sine erfaringer med det å holde hemmelig for omgivelsen at mor eller far er i fengsel. Hun mener at det er viktig at barna har arenaer der de kan snakke om sin situasjon, stille spørsmål om de lurer på noe og få svar.

Kaja: Ja, jeg tror ikke at det er sunt for et barn å skulle bli lagt bånd på eller få liksom... jeg tror jo mer du hemmeliggjør noe jo mer farliggjør du det. Når det på en måte blir sånn hysj, hysj så tror jeg skammen blir mye større for et barn og jeg tror at de skal få lov til å ha en arena der de skal få lov til å spørre og undre seg og snakke om det. Og så skal jo man også beskytte de fra at de ikke om situasjonen snakker til hvem som helst og hvor som helst. At de har en arena der de snakker om det og der de kan få lov til å få alle sine undringer og svar. Det tror jeg er kjempeviktig. Jeg tror alt som hemmeligholdes og blir gjort til hysj, det tror jeg forsterker skam og det tror jeg gjør situasjonen mye, mye verre tro jeg.

Linda: Hvem er det da du tenker at de bør være åpen mot?

Kaja: Jeg tenker sånn nær familie og så er det jo... jeg har hørt ofte om barn som på en måte i barnehage situasjon eller som snakker i vei på en måte om at pappa sitter i fengsel og det er... Der har man jo barnehagepersonell rundt som skal kunne på en måte klare å ta tak i det eller lærere på skolen slik at den blir vernet eller beskyttet på den måte. Og derfor bør en gjerne være åpen med lærere eller barnehagepersonell om at dette barnet er i en sånn eller sånn situasjon og ting vil kanskje komme opp, sånn at vi er klar til å ta imot den. Behov for å snakke kan komme i de merkeligste situasjoner og da må man kanskje bare tillate det, men prøve da å på en måte også beskytte mest mulig i den situasjonen. Jeg tror ikke å legge bånd på er heldig, det tror jeg ikke.

Kaja sier at å beskytte barnet kan bli viktig i enkelte situasjoner, men at hemmelighold kan forsterke skam. Å bli definert som en sårbar gruppe bærer med seg et stempel. Kompetente aktører, eller som i dette tilfelle barn, kan bli fratatt muligheter fordi systemene kategoriserer dem som sårbare. Dette er vanskelig og det er et område som vi ikke har for mye informasjon om, men fordi de blir definert som en sårbar gruppe så må vi trå varsomt.

Sårbar gruppe

Det at jeg setter fokus på barn av innsatte kan være med på å forsterke en stigmatisering og fokusering på en gruppe barn som mange kan se på som sårbare. Barn av innsatte kan for mange oppfattes som en sårbar gruppe, og dermed bli kategorisert som en sårbar gruppe. Oppfatter disse barna seg selv som sårbare? Eller er det noe i det som Marit Egge¹⁶⁷ ved FFP sier at det snakkes så mye om barnet som en sårbar gruppe. Men hva er nå egentlig det? Mange av disse barna har en ekstra styrke, fordi de har vært utsatt for så mye. De har ofte i større grad enn andre barn vært i usymmetriske maktsituasjoner. Dette spørsmålet har vært viktig for meg fordi det blant annet omhandler forskning som inkluderer barn.

”Predefinerte sårbarhets kategorier legger føringer for hvilke grupper som bør eller kan inkluderes i forskningsprosjekter. Sårbarhets kategoriseringer kan også legge føringer for hvilke problemstillinger som reises. Dette er epistemologisk problematisk i den forstand at det innvirker på hvilken kunnskap som produseres om disse barna og deres situasjon.” (Strandbu og Thørnblad)¹⁶⁸

Å bare se på barnet som sårbar blir da å ikke se hele mennesket til enhver tid. Å kategorisere barn kan være med på å frata barn noen muligheter, men det kan også åpne for andre muligheter. Enten man er barn eller voksen så vil vi gjennom livet oppleve ulike faser der vi har ulike behov. Jeg ser på barnet som sårbart og samtidig kompetent. Barnet kan være sårbar og trenge beskyttelse, men også kompetent og deltakende. Barnet kan også i en del sammenhenger være kompetent, men trenger også beskyttelse på samme tid. Der vil også finnes barn som er sårbare, men som også er deltakende og ønsker å være deltakende. Vi mennesker er komplekse, og da er det viktig å se barnet som komplekst og ikke sette alle barn i samme bås som sårbare og beskyttelsestrengende.

FN's barnekonvensjon handler blant annet om beskyttelse av barnet. Tanken om at barn trenger beskyttelse skal selvfølgelig være tilstede, men samtidig er det også her aspekter som kan være motstridende. ”I bedste fald er der tale om forebyggende foranstaltninger for børn, i værste fald en krænkelse af deres ret til at gøre erfaringer på egen hånd og egne præmisser.”¹⁶⁹ For som i FN's barnekonvensjon handler det også om barns rettigheter til

¹⁶⁷ (Ekern 2007:12)

¹⁶⁸ (Strandbu 2010:32)

¹⁶⁹ (Kjørholt 2010:38)

deltakelse. Ved å tillate barn deltakelse så vil vi anerkjenne og respektere deres erfaringer og bidrag til samfunnet. På den måten kan barn oppleve sin rolle som nyttig og være en likestilt ressurs.

Og det er i den sammenheng viktig at være opmærksomme på, at kravet om lighet for loven mellem børn og voksne næppe vil kunne forhindre diskrimination, tværtimod. Hvis vi ønsker at forhindre forskelsbehandling mellem børn og voksne på så vigtige områder som beskyttelse og tryghet, materiell ligestilling samt deltagelse i samfundet, så er vi nødt til at tage hensyn til den kendsgerning, at der er forskelle på voksne og børn på samme måde som der er forskelle på kvinder og mænd, på unge og gamle.
(Jens Qvortrup i Kjörholt 2010:43)

Ved å sette barn inn i modeller har jeg gjort et valg som kan prege kunnskapsproduksjonen. Det er en fare for generalisering som er uten mangfoldighet. Sagberg og Steinsholt¹⁷⁰ skriver at det er heller snakk om at barn konstrueres ved at vi tolker mening inn i dem. Dette betyr at det ikke finnes noen naturlige særpreg som blinker barn ut som en helt bestemt og unik kategori.

Måten vi ser på barn og hvordan vi forholder oss til barn gjennom lover og regler henger tett samme med det gjeldene barnesynet vi har til enhver tid. Men noen ganger fungerer lovene og reglene på en sann måte at de ikke alltid er til barns beste slik vi ønsker. Nå barn ikke får anledning til eller retten til å si nei, mister de da en rettighet? Kan dette føre til styrket marginalisering og stigmatisering av barn i enkelte livssituasjoner generelt, og i dette tilfelle barn av innsatte og domfelte spesielt? For vi kan bare delta i sosiale situasjoner hvis vi er tilstede med hele oss, men det gjør oss også sårbar i møte med andre.¹⁷¹

Archard¹⁷² viste i sin artikkel at noen mener at barn ikke er kvalifiserte, på lik linje med voksne, til å ha rettigheter. Det er også dem som mener rettigheter for barn er upassende fordi det bygger på en misforståelse om hvordan forholdet mellom barn og voksne skal være. Det siste argumentet bygget på at uansett barns mangel på rettigheter, så kan barn være sikret beskyttelse gjennom andre fremgangsmåter. Et slikt syn plasserer seg selv i felt A i skjemaet.

¹⁷⁰ (Steinsholt and Sagberg 2003:10)

¹⁷¹ (Goffman 1983:4)

¹⁷² (Archard 2010)

Da blir spørsmålet om hvordan voksne kan verne om barn hvis vi ikke har tilstrekkelig kunnskap om hvordan møtes barn av innsatte i og utenfor Kriminalomsorgen.

Åpenhet og fellesskap

Vi har alltid det private med oss inn i det offentlige rom og vise versa. Regler i det offentlige rom blir også med inn i det private. Bauman og May¹⁷³ skriver at det finnes mange situasjoner hvor vår handlefrihet blir begrenset av omstendigheter vi ikke rår med. Det er noe vi har ikke har kontroll over eller har liten innvirkning på. For barn blir ofte handlingsrommet mindre fordi de i større grad enn voksne er avhengig av de menneskene de har rundt seg.

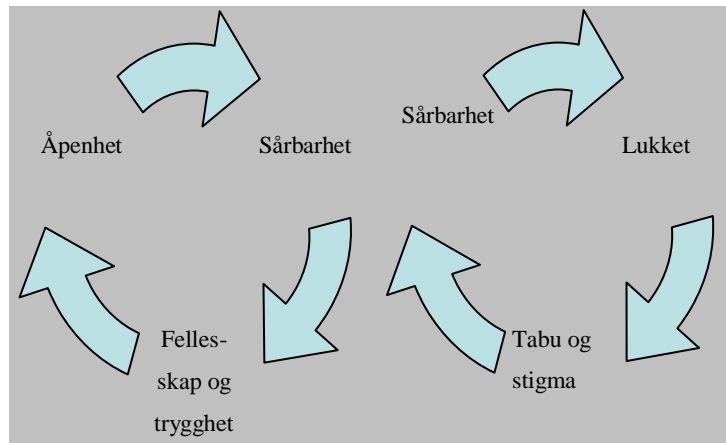
Det er i det sosiale miljøet vi ferdes i som avgjør hvilke mennesker vi trolig vil møte på. De spilleregler som betyr noe i et miljø gjør det mulig for oss å danne oss et inntrykk av de mennesker vi forventer å møte.¹⁷⁴ De menneskene vi møter danner et inntrykk som er basert på deres sosiale identiteter. I dette møtet stiller vi noen krav til den andre, ofte ubevisst, fordi vi har noen forestillinger om hvordan den andre personen burde være.¹⁷⁵ Selv små barn i barnehagen lærer tidlig hva de kan fortelle der om det hjemme. Samtidig gir de også uttrykk for hva som man bør si for å gi det riktige inntrykket av det hjemmet de har. Holden er rådgiver i FFP og skriver i en artikkel¹⁷⁶ om det å være åpen om situasjonen rundt foreldre i fengsel. Under overskriften *Skyld og skam – åpenhet og støtte* skriver hun at det kan være en stor belastning å holde noe skjult. For små barn nesten umulig å holde tilbake informasjon om noe så vesentlig som at en forelder er i fengsel. Og hvis man kommer i en situasjon der man føler behov for å lyge, så krever det en god hukommelse for ikke å bli gjennomskuet. Dette kan vise noe av den utfordringen vi står ovenfor. Fordi åpenhet og det at folk vet det gjør oss også sårbare. Min studie viser at disse fenomenene henger sammen i en sirkel der sårbarheten går igjen i begge sirkler. Man kan med letthet gå over fra den ene sirkelen til den andre fordi at vi i det sårbare risikerer noe.

¹⁷³ (Bauman and May 2004:28)

¹⁷⁴ (Goffman 2001:11)

¹⁷⁵ (Goffman 2001:12)

¹⁷⁶ (Holden 2010:56)

Vi åpner noe hos oss selv som er vanskelig å snakke om og dermed vil det ikke automatisk føre til et fellesskap og en økt trygghet. Det å være sårbar ligger i at vi har noe vi kan miste. Vi kan miste den tryggheten vi har, det fellesskapet vi er en del av og den kapitalen vi har kan miste verdi. *Det å velge og vrake i våre omgivelser betyr å velge referansegrupper.*¹⁷⁷ Vi måler oss mot dem vi er med og de vi forholder oss til daglig. Dette kan være familie, venner, naboer, lærere og medelever. Disse handlingene kan være både bevisst og ubevisst, men det har alltid betydning for hvordan vi er. Bauman og May¹⁷⁸ sier at når vi sosialiseres så vil det si å bli i stand til å leve i et samfunn.

Goffman¹⁷⁹ beskriver betydningen av ansiktsarbeid og den sosiale samhandlingen. Med ansikt så mener Goffman den sosiale og symbolske verdi som en person knytter til seg selv, og som andre knytter til ham. Dette kommer til uttrykk i møte med andre gjennom samhandlingen. Han viser at mennesker er villig til å strekke seg langt for å opprettholde en relativ uproblematisk samhandling. Ansiktsarbeidet viser hvor skrøpelig den sosiale orden er og på samme tid hvordan mennesker samarbeider om dens stabilitet for å beskytte seg mot forlegenhet, pinlige situasjoner, konflikter eller det å tape ansikt. Ved å være åpen kan man risikere noe, og Aksel er her inne på det som man møter av holdninger av andre rundt. Det blir som i ordtakene *Som far, så sønn* eller *Eplet faller ikke langt fra stammen*.

Aksel: Sikkert sånne andre folk, de hadde sikkert tenkt at han kommer sikkert til å bli sånn eller litt sånn. Det tenker de sikkert noen ganger, hvis foreldrene har vært

¹⁷⁷ (Bauman and May 2004:37)

¹⁷⁸ (Bauman and May 2004:36)

¹⁷⁹ (Goffman, Hviid Jacobsen, and Kristiansen 2004:21-22)

i fengsel eller er og sånn, sant? Det tenker ofte andre folk at nei du må ikke være med han der, sant?

Linda: At de ikke må være med deg?

Aksel: Ja, hvis noen foreldre hadde vært der sant, så hadde de sikkert gjort det.

Anders: Jeg hadde blitt sint på han jeg.

Hvem Anders hadde vært sint på er uklart. Kanskje var det foreldrene i fengsel eller kanskje det var de foreldrene som ikke ville at den personen skulle være med deres barn. Det å risikere at noen ikke får lov å være med deg kan være et enormt tap for et barn. For mange er det kanskje denne frykten som gjør at mange vil holde informasjon om at mor eller far er i fengsel hemmelig. Det handler om tillitt til venner og det å kunne stole på de som er av betydning. *Vår selvidentitet henger dermed sammen med de sosiale identitetene vi viser andre, og med dem vi møter til daglig.*¹⁸⁰ Gruppen vi er deltaker i, er den gruppen som vi føler vi hører til og forstår. De andre er derimot de vi ikke har adgang til, eller som vi ikke ønsker å høre til.¹⁸¹ Det er derfor noe å risikere med å være åpen og i det sårbare kan det å ikke være åpen, være å fortrekke. Kanskje man kan risikere å ikke lenger få være en del av den gruppen som man møter til daglig. Kanskje man blir sett på som en som tilhører den andre gruppen, den som man ikke ønsker å høre til. *Det handler om at vi som mennesker gir hverandre liv ved å velge hverandre. I en verden der stadig flere mennesker opplever seg bortvalgt og oversett til fordel for andre, blir vi i disse spørsmålene sårbare.*¹⁸²

Ved å ta utgangspunkt i sirkelen så kan det å være en del av fellesskapet gi mulighet for åpenhet i neste steg. Tryggheten ved å være en av flere kan gi stryke til å åpne seg for noe som kan være vanskelig. De reaksjoner og tilbakemeldinger et barn får på å være åpen kan ha mye å si for hvordan barnet møter lignende situasjoner senere. Erving Goffmans teorier om mellommenneskelige relasjoner, kommunikasjon, skam og forlegenhet passer godt inn her. Han tar utgangspunkt i livet som vi alle er en del av, og som Fredrik Barth skriver; *Og hver av oss kan lese ham og få utdypet vår forståelse av medmennesker, samfunn og oss selv.*¹⁸³ Goffmans tanker rundt front-stage og hvordan man presenterer seg selv overfor andre kan gjenspeile hvordan barna presentere seg selv overfor venner, familie og øvrige omgivelser. Fordi det å ha en forelder i fengsel er knyttet til et tabubelagt tema, så vil det som skjer back-

¹⁸⁰ (Bauman and May 2004:43)

¹⁸¹ (Bauman and May 2004:43)

¹⁸² (Brunstad 2003:276)

¹⁸³ (Goffman 1992:8)

stage ha innvirkning på det som presenteres front-stage.¹⁸⁴ Hvordan de presenterer seg selv i situasjoner med venner og andre omgivelser er viktig i samspillet. Goffmans samspillsteorier passer for både barn og voksne. Vi blir introdusert for den emosjonelle og relasjonelle verden vi lever i fra vi er barn, og de første rollemodellene er våre foreldre.¹⁸⁵

Samhandling og samarbeid

Paulo Freire var opptatt av menneskers evne til omsorg og omtanke med særlig fokus på å gi støtte til selvrespekt og respekt for medmennesker.¹⁸⁶ Han sier også at mennesket formes ikke med taushet. Men mennesket formes med ord, arbeid, handling og refleksjon.¹⁸⁷ Dermed blir dialogen et møte mellom oss mennesker, og det er i samspillet oss mennesker i mellom dialogen blir viktig. Eller som Freire beskriver det; *Dialogen, den vesentlige form for kommunisering, må ligge under all slags samarbeid.*¹⁸⁸ Når jeg som samfunnsarbeider skal forholde meg til mennesket blir det viktig for meg å skape tillit, oppnå at jeg er til stole på, vise hensyn til enkeltindividet for at han eller hun skal på den måten, kunne gjøre små og store endringer i eget liv og i neste omgang i andre sine liv, på kort eller på lang sikt.¹⁸⁹ Når disse skrittene er tatt, så legges grunnlag for nye fellesskap, for deltakelse og for handling.

Dette handler om de nettverk en person har som for eksempel familie, venner, klassekompiser, naboer og andre som er mer eller mindre formaliserte og varige forbindelser som man har, kan tilhøre eller bli assosiert med.¹⁹⁰ Den sosiale kapitalen kan være med på å definere oss som mennesker fordi vi mennesker kategoriserer og systematiserer og dermed vil de omgivelsene vi er en del av være med å speile oss enten vi liker det eller ikke. *Sosial kapital kan til en viss grad arves, f.eks. i form af et prestigiøst familienavn. Den kan også erhverves, f.eks. via ægteskap eller indmeldelse i en forening.*¹⁹¹ Slik vil også barn kunne bli fanget i sin sosiale kapital med utsagn som 'som far, så sønn'. Det å ha en far eller en mor som er i fengsel kan føre til at verdien av den sosiale kapitalen man tidligere hadde ikke

¹⁸⁴ (Goffman 1992)

¹⁸⁵ (Scheff 2006:143)

¹⁸⁶ (Freire and Nordland 1999:17)

¹⁸⁷ (Freire and Nordland 1999:72)

¹⁸⁸ (Freire and Nordland 1999:158)

¹⁸⁹ (Sudmann and Henriksbø 2009)

¹⁹⁰ (Prieur et al. 2006:92)

¹⁹¹ (Prieur et al. 2006:93)

lenger er like høy. *Værdien af en kapital afhænger i høj grad af, hvor eksklusiv den er.*¹⁹²
Rådgiveren i FFP skriver følgende i sin artikkel;

*Barn med fengslede foreldre vil selvsagt kunne oppleve å bli stilt vanskelige spørsmål og få sårende kommentarer. Dette er det vanskelig å skåne dem mot, men barn kan lære seg mestringsstrategier for å takle disse utfordringene.*¹⁹³

Da jeg arbeidet i LLH ble jeg fortalt om ulike utfordringer åpenhet kunne innebære. For flere hadde det kostet dem noe ved å være åpen om sin legning. Det å ha lite eller ingen kontakt med familien ble oftest nevnt. En fortalte at søsken var støttende men at foreldrene syntes det var vanskelig å forholde seg til det at datteren var lesbisk. Samtidig var der flere som hadde et nært og tett forhold til familien og opplevde stor støtte. Gjennom å fortelle meg sin historie så var de villig til å bekjenne noe og ta risikoen på at hver gang jeg så dem så kunne jeg vite noe om dem og deres historie.

Her kommer barna inn på et annet viktig perspektiv å ta med. Nemlig det at barn får med seg deler av det som har skjedd, og dermed kan det oppstå en risiko for at helheten ikke kommer frem. Fantasi og tanker som avviker fra den reelle situasjonen får spillerom og kan være med på å gjøre det reelle verre enn det egentlig er. Kanskje dette også handler om det en kan risikere om man ikke er åpen rundt et tema. Karsten kommer også inn på dette tema og forteller;

Jeg tror at veldig mange barn har litt fordreide oppfatninger av et fengsel og et fengselsliv og konkret hva det er. Hvis en ikke har vært på innsiden av muren og sett. Fordi at det er farget delvis av fantasier, tenker jeg, som har vært lagd ved hjelp av tegneserier, ved hjelp av media, ved hjelp av omtale fra andre som ikke kjenner til den reelle situasjonen. Slik at det jeg var inne på litt tidligere med at fantasi ofte er mer dramatisk og fordreid i forhold til virkelighet.

Barns sosiale deltakelse, fellesskap og samhandling mener jeg er viktige element i deres liv. For når vi deltar i sosiale situasjoner med hele oss, så gjør det oss også sårbar i møte med de

¹⁹² (Prieur et al. 2006:95)

¹⁹³ (Holden 2010:56)

andre.¹⁹⁴ *Sosiale fellesskap bygger på at hvert enkelt individ er i stand til å vurdere sin egen situasjon, orientere seg mot andre mennesker og sine omgivelser, og være i stand til å handle og samhandle på bakgrunn av dette.*¹⁹⁵ Ife og Tesoriero¹⁹⁶ beskriver fellesskap som en sosial organisasjon der man har en følelse av tilhørighet, aksept og en verdi i gruppen. Å tilhøre en et fellesskap kan også bli en del av hver enkelt persons identitet. Fordi det å være en del av en gruppe vil kreve en viss deltakelse.

*Til grunn ligger en forståelse av at alle samfunn og sosiale strukturer skapes, omformes og endres gjennom ulike former for handling. Dette gir og skaper muligheter for endring, samtidig som det utgjør begrensinger for individuell og kollektiv handling.*¹⁹⁷

Den sosiale kapitalen er verdifull for enkeltmennesket i samspill med andre. Den er de relasjoner og strukturer som hvert enkelt individ har i et fellesskap. Den sosiale kapitalen fremmer samhandlingen i fellesskapet og gir gjensidige gevinster.¹⁹⁸ Ife og Tesoriero beskriver den sosiale kapitalen som limet som kan holde samfunnet sammen. Det handler her om mellommenneskelige relasjoner. Mennesker som gjør noe for hverandre på bakgrunn av en sosial pliktfølelse, en gjensidighet, et sosialt fellesskap og solidaritet.¹⁹⁹ Det er i dette fellesskapet at noe er greit å fortelle og noe er ikke greit. Det kan handle om hvordan man formidler noe, og det kan vise seg i hvordan nyhetene blir tatt i mot hos de andre. Bjarte kommer plutselig på at de kjenner en i klassen som har et familiemedlem i fengsel. Bjarte gir uttrykk for at han ikke liker måten Øystein forteller sin historie.

Bjarte: *Jo, vi kjenner en som kjenner en som er i fengsel...*
 Børge: *Hvem da?*
 Bjarte: *Øystein sin tante.*
 Børge: *Ja.*
 Bjarte: *Hun kom i fengsel for å slå han.*
 Linda: *Er det sann som han har fortalt?*
 Bjarte: *Veldig mye og.*
 Linda: *Er det noe som dere holder hemmelig?*
 Bjarte: *Vi sier ingenting.*
 Børge: *Det er han som pleier å si det til alle.*

¹⁹⁴ (Goffman 1983:4)

¹⁹⁵ (Sudmann and Henriksbø 2009:2)

¹⁹⁶ (Ife and Tesoriero 2006:97)

¹⁹⁷ (Sudmann 2010:4)

¹⁹⁸ (Minkler 2007:35)

¹⁹⁹ (Ife and Tesoriero 2006:17)

Beate: Vi har ingen å holde det hemmelig for, for å si det sånn.
Bjarte: Ja. Han legger ikke skjul på det.
Linda: Nei, så da er det ikke dumt at noen vet?
Bjarte: Nei.
Linda: Eller alle vet?
Bjarte: Nei.
 (...)

Linda: Ja. Hva tenkte dere når Øystein fortalte at han hadde en tante som sitter i fengsel.
Beate: Stakkar.
Bjarte: Jeg tenkte det de første ti sekundene til han begynte å sette en skryteversjon av det.
Børge: Ja.
Flere ler.
Beate: Det er jo synd i han.
Bjarte: Er det synd i han?

Det at Øystein har fortalt det til mange og laget en skryteversjon av det, tolker jeg som at det ikke var greit. Med andre ord så handler det også om måten man opptrer når skal fortelle noe. Selv om Øystein er en del av fellesskapet, og har vært åpen om å ha en tante i fengsel, så risikerer han noe. Det kan virke som om at hvis en forteller det åpent, men ikke skryter av det, så er det greit. Hvis en ser for seg sirkelen som er tegnet tidligere, så kan de erfaringene man møter med åpenhet føre til lukkethet på sikt. Åpenhet er ikke en forutsetning til det å være trygg i et fellesskap. I dette eksempelet så viser Bjarte at dette er alvorlig og ikke til å skryte av. Samtidig så ler gruppen når de snakker om det. Kanskje latteren symboliserer usikkerhet blant deltakerne? Deretter trekker Beate det hele ned og sier at *det er jo synd i han*. Bjarte svarer straks med et spørsmål om det er synd i han. Like etter søler en av deltakerne med drikke og alle begynte å le. Etterpå snakket vi videre om noe annet. Latter kan i dette tilfelle være med på ufarliggjøre noe som er vanskelig å snakke om.

Dette kan også handle om sosiale posisjoner i en gruppe. Selv om Øystein forteller om at han har en tante i fengsel, så trekker det ikke han ned fordi han er så høyt oppe i en sosial posisjon. Vår selvidentitet henger nøye sammen med de sosiale identitetene vi viser andre, og med dem vi møter til daglig, skriver Bauman og May²⁰⁰. Det gjør at han kanskje er enda mer interessant og dermed synes ikke de rundt synd på han. I en slik posisjon kan det være en styrke. Andre mennesker i andre posisjoner, så vil det gjerne være mer gunstig å holde det hemmelig og føle en viss skam. Det er en grense på det å være åpen og trekker deg lengre

²⁰⁰ (Bauman and May 2004:43)

ned, og det å være åpen og trekke deg høyere opp. Risikoen er til stede, og det er den som gjør oss som mennesker sårbare fordi vi i stor grad er avhengig av hverandre og trenger hverandre. Her er barn i en spesiell situasjon fordi at de i større grad enn voksne, som kan klare seg selv, er avhengig av voksne som ivaretar, beskytter og viser omsorg.

DEL 6

AVSLUTTENDE TANKER

I denne delen trekker jeg ned trådene fra det jeg har presentert tidligere. Min problemstilling var hvordan møtes barn av innsatte i og utenfor Kriminalomsorgen.

Jeg har foretatt fokusgrupper, intervju og deltakende observasjon. Å velge en gruppemetode for å utforske tema er samfunnsarbeid i praktisk og teoretisk disiplin. Fokusgrupper er en sosial situasjon der umiddelbar samhandling skjer og forskeren deltar i samtalen.²⁰¹ Gjennom å velge fokusgruppe, førte jeg flere mennesker sammen. Deltakerne gav hverandre innspill, og mulighet for økt produksjon av kunnskap var tilstede. Halkier²⁰² skriver at fokusgrupper er egnet til å produsere data om sosiale gruppers fortolkninger, samhandling og normer. Minkler²⁰³ presenterer nøkkelbegreper innen organisering og oppbygging av samfunn. Disse begrepene omfatter myndiggjøring, kritisk bevissthet, samfunnskapasitet, sosial kapital, problemutvelgelse, deltakelse og relevans. Myndiggjøring er en prosess der *people gain mastery over their lives and the lives of their communities*.²⁰⁴ Kritisk bevissthet er når folk engasjerer seg i dialog om bakenforliggende årsaker og handling i samfunnet.

Mitt prosjekt kan plasseres på dette nivået. Både fokusgruppene og intervjuene kan være en del av en prosess innen myndiggjøring og kritisk bevissthet. Hvis fokusgruppene og intervjuene ikke var noe mer enn det som skjedde der og da, så kan det likevel være at deres deltakelse kan ha gitt dem refleksjoner, engasjement og økt bevisstgjøring. Morgan²⁰⁵ viser i sin artikkel til en spørreundersøkelse som ble tatt før og etter gjennomføring av fokusgrupper. De ønsket å finne ut om diskusjonene i fokusgruppen hadde endret deltakernes holdninger. De fant ut at holdningene ble mer ekstrem etter gruppediskusjonen. Selv om størrelsesorden var liten, rundt fire prosent, kan dette være viktig i en analyse av variasjoner, skriver Morgan. Det er lite trolig at dette er nok til å forskyve resultatene i de fleste fokusgruppene, så påpeker Morgan at det er et poeng at vi vet lite om hvordan gruppe medlemmenes effekt på hverandre. Fokusgrupper som metode er i tråd med det Freire mener er viktig for å utforske, handle og

²⁰¹ (Sudmann 2009:72)

²⁰² (Halkier and Gjerpe 2010:13)

²⁰³ (Minkler 2007:34-44)

²⁰⁴ (Minkler 2007:35)

²⁰⁵ (Morgan 1996:140)

oppnå endring. Freire²⁰⁶ peker på at dialogen er den vesentlige form for kommunisering, og må ligge under all slags samarbeid.

Først i del 5 la jeg frem mine funn om stedet, nemlig fengselet og besøksrommet. Dette er det fysiske stedet som barn av innsatte er på, opplever, ser og tar på når de skal treffe mor eller far i fengsel. Jeg har gjennom deltakende observasjoner, intervju og fokusgrupper fått innblikk i hva dette stedet gir fra seg. Mennesker kan på ulike måter være med på å gjøre stedet. Dermed kan vi alle være med på å gi stedet en stemning eller en følelse som stedet i seg selv ikke alltid vil kunne gi alene. Når et barn skal fortelle om sine erfaringer med fengsel, hvordan velger omgivelsene å møte dette? Måten vi møter tanken om det at et barn har en forelder i fengsel, kan være med på å endre hvordan et sted blir oppfattet. Stedet er av den grunn en viktig faktor. Som Bauman og May²⁰⁷ skriver, handler det om å se menneskene rundt oss bedre slik at vi bedre kan forstå deres håp og ønsker, sorger og bekymringer.

Opplevelser blir knyttet opp mot sted og tid. Opplevelser blir til minner i et barnesinn. Tid var et funn som gikk igjen i fokusgruppene og intervjuene. Tid kan være lett å glemme, hvis den ikke betyr noe der og da. Men når tiden betyr noe for oss, da blir den viktig. Tid er noe vi ikke kan endre, men vi kan forholde oss til tid på ulike måter. For et barn som venter på en forelder i fengsel, for dem blir tiden viktig. Avhengig av om hva forelderen sitter inne for, så vil det for mange barn være bra å ha sin forelder i fengsel og for andre barn en sorg. Lengden på straffen har derfor en stor betydning for både den innsatte og for barna deres, men for hvem og hvilken betydning i hvilke situasjoner, det vil variere. Når en forelder kommer i fengsel kan det handle om nye hverdagsrutiner og store og små endringer i livet til barnet. Kine fortalte at det kan være vanskelig å opprettholde en tett relasjon hvis forelderen har fått en lang dom. Dette begrunnet hun med at barnet er kommet i en helt annen fase av livet som for eksempel ungdomstid, og det er andre ting som er viktig. Barnet er ikke tilgjengelig på samme måte lenger, som da de var små. Men det er først nå en far kan være far utenfor murene.

Jeg har tatt for meg åpenhet og utfordringer knyttet til det. Åpenhet kan knyttes til så mye og jeg har knyttet det opp mot blant annet det å fortelle, sårbarhet, felleskap og samhandling. Å være åpen kan både bidra til noe positivt, men også være en utfordring for mange. Det å være

²⁰⁶ (Freire and Nordland 1999:158)

²⁰⁷ (Bauman and May 2004:21)

åpen er en forutsetning for bevisstgjøring og dermed sentralt innen samfunnsarbeid. Hvis ingen vet eller blir fortalt om erfaringer som barn av innsatte har, så vil det ikke være mulig å gjøre endringer til det beste for disse barna. Man kan ikke mobilisere uten å vite hvor man skal sette inn ressursene. Goffman²⁰⁸ viser til ansikt til ansikt interaksjon som er samhandling mellom mennesker. Han er opptatt av hvordan vi opptrer overfor hverandre og samarbeider om å vise oss fra vår beste side.²⁰⁹ Vi mennesker er sensitive til de nyanser av tilbakemeldinger som vi mottar. Vi samarbeider for å ikke tape ansikt og for å opprettholde moralsk orden.

Å bare se på barnet som sårbar blir da å ikke se hele mennesket til enhver tid. Det er i det sosiale miljøet vi ferdes i, som avgjør hvilke mennesker vi trolig vil møte på. De spilleregler som betyr noe i et miljø gjør det mulig for oss å danne oss et inntrykk av de mennesker vi forventer å møte, sier Goffman²¹⁰. På den måten vil vi gjerne ikke tenke på denne gruppen barn som bare sårbare, men også som barn som vokser seg sterkere med de utfordringer de har møtt så tidlig i sine liv. For barn er barndom en verdifull tid. Hvordan vi ser på barn og barndom blir viktig når vi ønsker å vite mer om barn eller barn av innsatte.

Ved at jeg så nærmere på antall barn av innsatte så gjorde jeg noen oppdagelser. Det at Barneombudets innstilling fra 2009 sier at de ønsker mer forskning og fakta om barn av innsatte er flott, men fremdeles vet vi ikke hvor mange barn som blir berørt av å ha en mor eller far i fengsel. Samtidig baserer Barneombudet seg på tall som FFP presenterer. Utregningene jeg har gjort er heller ikke sikre tall, men det er en sannsynlighet for at de tallene FFP har er for høye.

Hvordan møtes barn av innsatte i og utenfor Kriminalomsorgen? Mitt hovedfunn er at åpenhet er noe vi ønsker og forventer, men åpenhet gjør oss sårbare i møte med andre mennesker. Samtidig vet vi for lite om denne gruppen barn. Jeg vet ikke hva barn av innsatte gjør og mener, men jeg har hatt indirekte tilgang til feltet og vært i kontakt med mennesker som barn av innsatte kan møte.

²⁰⁸ (Goffman 1983)

²⁰⁹ (Scheff 2006:55)

²¹⁰ (Goffman 2001:11)

Veien videre

Det kan ta tid å endre hvordan vi tenker om et tema eller hvordan vi forholder oss til vanskelige situasjoner. Ved det at jeg setter ekstra fokus på et tema vil kunne være med på å forsterke en stigmatisering fordi man setter ikke fokus på noe som ikke er en utfordring eller annerledes. Gjennom å snakke om barn av innsatte synliggjør jeg denne gruppen barn som har noe som ikke alle andre har. Det gjør dem forskjellig og unik.

Å snakke med barn som har/har hatt en mor eller far i fengsel for å se om disse barna sitter med de samme tankene som jevnaldrende barn gjør, som ikke har en mor eller far i fengsel er interessant. Selv om samfunnsarbeid ikke har et individfokus, så kan det å gå gjennom individet være med på å starte en samfunnsarbeidprosess og kollektiv handling. Freire²¹¹ skriver at det å få kunnskap gjennom felles refleksjon og handling, så oppdager de seg selv som stadige gjenskapere. Det skaper engasjement. Vi vet lite, når vi ikke engang vet omfanget av barn som blir påvirket. Jeg har fått et rikt materiale fra barn av innsattes omgivelser og det er derfor meget relevant for å forstå deres livssituasjon. Fafo²¹² skriver i avslutningen av sin rapport om viktigheten av å sikre gode oppvekstvilkår for barn og unge er også en del av en god kriminalpolitikk. Når man skal se nærmere på barn av innsatte, så kan det å få et innblikk i hvor mange barn som blir berørt være et sted å starte. Ved å registrere om den innsatte har barn, og ikke kun registrere foreldreansvar, så vil vi få informasjon om antall barn av innsatte. I den sammenheng kan undersøkelser blant innsatte for å kartlegge hvor mange som besøker en forelder i fengsel og hvor nær relasjon barnet har til sin forelder være interessant. Ved å få kunnskap på dette området, så kan Kriminalomsorgen legge forholdene bedre til rette for barn av innsatte.

For som Bauman og May²¹³ sier; når det oppstår hull i vår kunnskap om andre, fylles hullene ofte med fordommer. Ved at å få fokus i skolen på fengsel som institusjon og lære om fengsel her i Norge, så kan kanskje dialogen minske fordommer. Ved å avmystifisere fengsel og ha kritisk refleksjon på skoleplanen kan dette være med på å minske tabu. Freire²¹⁴ skriver at

²¹¹ (Freire and Nordland 1999:53)

²¹² (Friestad and Hansen 2004:89)

²¹³ (Bauman and May 2004:40)

²¹⁴ (Freire and Nordland 1999:115)

kritisk refleksjon er også handling. Dermed kan det Minkler²¹⁵ beskriver som å stryke tillit, gjensidighet og samfunnsengasjement stryke både individ og lokalsamfunn.

Robert Hart²¹⁶ sin stige, som jeg viste til i del 2, har de fem øverste trinnene som grader av deltakelse. Ved å ha studier som legger til rette for barns deltakelse, så kan de studiene plasseres høyere oppe på denne stigen enn mitt prosjekt. Fordi barn møter voksne på ulike arenaer som har ulike syn på barn som kompetente aktører, så kan voksne vurdere i hvilke tilfeller barn kan være deltakende eller ikke. Her tenker jeg at barns innspill er viktige bidrag, og at de har rett til å delta. FFPung kan være et eksempel på der deltakere kan rekrutteres og få til et mer barnestyrt initiativ. Jeg leser i Bergens Tidende 2. mars 2011²¹⁷ at Reidar Hjermann vil at femten barn og unge skal være med å plukke ut hans etterfølger og vektelegger i den forbindelse FNs barnekonvensjon artikkel 12. Han sier videre at *når barn er med på å bestemme hvem som skal bli nytt barneombud, vil vedkommende automatisk få større integritet*. Dette syntes jeg er spennende tanker.

Gjennom barneperspektiv i forskning på tema som angår barn kan åpne opp nye perspektiv. Når barn blir aktive deltakere og er medvirkende, så gir det muligheter. Barn blir synliggjort og deres posisjon i samfunnet styrket. Nielsen skriver at *barnet lærer at individer har medbestemmelse gjennom å oppleve at de får uttale seg og blir lyttet til. Barn erfarer tidlig at det finnes regler, men de erfarer også at regler er noe man kan være med på å forandre*.²¹⁸ Hvordan samfunnet ser på en gruppe kan ha innvirkning på hvordan denne gruppen ser på seg selv. Eller som Amundsen²¹⁹ forteller så lærer vi ikke om barns perspektiver, men om voksnes forestillinger om barn og barndom. Det aktuelle barnet forblir uteoretisert, barnet som levende sosialt liv er ignorert og barndom som sosial erfaring tilsløres. Steinsholt og Øksnes²²⁰ viser til at barns stemmer blir et helt sentralt bidrag i vår egen forståelse og ikke minst i vår selvforståelse. Det er ved å være åpen til barns stemmer at vi kan høre vår egen! Det handler om å være ute etter informasjon som bare barn av innsatte kan gi. Å være én blant flere, er en trygghet. Men også en risiko.

²¹⁵ (Minkler 2007:34-44)

²¹⁶ (Hart 1992)

²¹⁷ (Fuglehaug 2011)

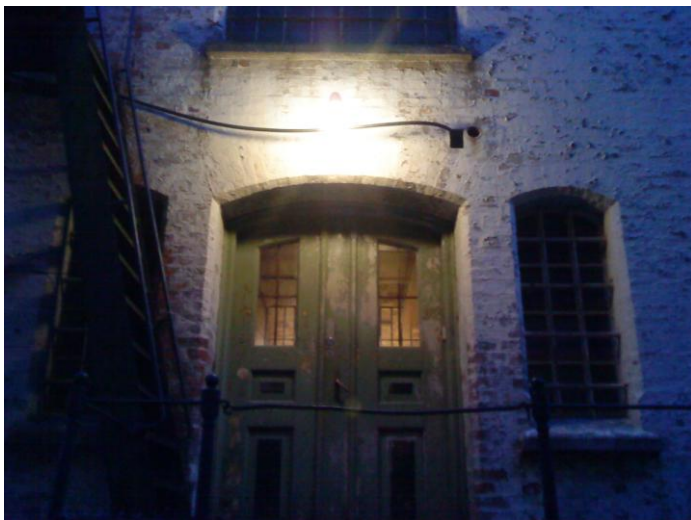
²¹⁸ (Steinsholt and Sagberg 2003:88)

²¹⁹ (Steinsholt and Sagberg 2003:55)

²²⁰ (Steinsholt and Sagberg 2003:39)

EPILOG

Gamle Bergen Kretsfengsel²²¹ stod ferdig i 1867 og ble i 1990 erstattet av Bergen fengsel på Hylkje. I forbindelse med Festspillene i Bergen var jeg en av de heldige som fikk være med på et tolv timers arrangement med overnatting i dette gamle kretsfengselet. Bygningen er i dag fredet og har mer eller mindre stått tom siden 1991. Stedet bærer tydelige spor av det som har vært. Å se på arkitekturen, veggene, vinduene og forestille seg stedet fylt med innsatte og fengselsbetjenter, gav mange tanker. Hvordan var oppholdet her? Hva spiste de? Hvilke klær gikk de med? Hvordan hadde menneskene det her? Der går en vandrehistorie fra bybrannen i 1916 om at alle fangene ble sluppet fri i frykt for at brannen også skulle nå fengselsbygningen. Men like før fangene ble sluppet fri, så ba ledelsen ved fengselet om at alle måtte komme tilbake neste dag. Alle kom tilbake, med unntak av en eller to personer. Man kan undre seg over hvorfor nesten alle returnerte. Det er mye historie innenfor disse veggene og det er noe spesielt å sove her, gå her, ta på, lytte, se og kjenne luktene av dette stedet.

Inngang til gamle Bergen kretsfengsel natt til 28. mai 2011.

²²¹ (Histos 2003)

LITTERATURLISTE

- Alver, Bente Gullveig, and Ørjar Øyen. 1997. *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. [Oslo]: Tano Aschehoug.
- Alvesson, Mats. 2011. *Interpreting interviews*. London: Sage.
- Archard, David William. 2010. Children's rights. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* Winter.
- Aries, Phillippe, ed. 1962. *Centuries of childhood: A social history of family life*. New York: Vintage Books.
- Arnstein, Sherry. 1969. A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association* 35 (4):216-224.
- Auerbach, Carl F., and Louise B. Silverstein. 2003. *Qualitative data: an introduction to coding and analysis*. New York: New York University Press.
- Barbour, Rosaline. 2007. *Doing focus groups, The SAGE Qualitative research kit*. London: SAGE.
- Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet. *Foreldreansvar* 2011 [cited 28. januar 2011]. Available from http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/foreldre_og_barn/fodsel/foreldreansvar/foreldreansvar-hvit.html?id=439455.
- Barne- og likestillingsdepartementet. 2008. *Barnets rettigheter: Norges fjerde rapport til FN's komité for barnets rettigheter 2008*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Barneombudet. 2009. Supplerende rapport til FN's komité for barns rettigheter. Oslo.
- Bauman, Zygmunt, and Tim May. 2004. *Å tenke sosiologisk*. Oslo: Abstrakt forl.
- Bergen_fengsel. 2010 [cited 28.05.2010]. Available from <http://www.bergenfengsel.no/avdelingene.html>.
- Blanchet-Cohen, Natasha. 2008. Taking a stance: child agency across the dimensions of early adolescents' environmental involvement. *Environmental education research* 14:257-272.
- Brunstad, Paul Otto. 2003. *Seierens melankoli: et kulturanalytisk essay*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Det kongelige justis- og politidepartement. 2007-2008. St.meld.nr.37
- Egge, Marit. 2004. De skjulte straffede. Oslo.
- Ekern, Lise. 2007. Barn og Forskning - De skjulte straffede. *Forskningsetikk* 2:10-12.

- Ericsson, Kjersti. 2009. *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforl.
- European_Network_for_children_of_imprisoned_parents. *Eurochips* 2002/2011 [cited 05.02.2011. Available from <http://www.eurochips.org/>.
- Fangen, Katrine. 2004. *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforl.
- FN. 1989. FNs konvensjon om barnets rettigheter edited by Barne-_og_familiedepartementet. Foreningen_for_fangers_pårørende. Informasjonshefte om barn som har en mor eller far i fengsel. Oslo.
- . Lisa besøker pappa i fengsel. Oslo.
- . 2009. *Utenfor muren - en håndbok for deg som er pårørende*. Oslo: Foreningen_for_fangers_pårørende.
- Foreningen_for_fangers_pårørende_Ung. *FFP Ung*, 25.05.2011 2011. Available from <http://ung.ffp.no/om/>.
- Freire, Paulo, and Eva Nordland. 1999. *De undertryktes pedagogikk*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- Friestad, Christine, and Inger Lise Skog Hansen. 2004. *Levekår blant innsatte*. Oslo.
- Frønes, Ivar. 2007. *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Fuglehaug, Wenche. 2011. Barn skal velge barneombud. *Bergens Tidende*.
- Gieryn, Thomas F. 2000. A space for place in sociology. *Annual review sociology* 26:463-496.
- Gilje, Nils, and Harald Grimen. 1993. *Samfunnsvitenskapenes forutsetninger: innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Goffman, Erving. 1956. Embarrassment and Social Organization. *The American Journal of Sociology* 62:264-271.
- . 1961. *Asylums*. New York: Random House, Inc.
- . 1966. *Behavior in public places: notes on the social organization of gatherings*. New York: Free Press.
- . 1983. The interaction order. *American Sociological Review* 48.
- . 1992. *Vårt rollespill til daglig: en studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.
- . 2001. *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. Sth.: Prisma.
- Goffman, Erving, Michael Hviid Jacobsen, and Søren Kristiansen. 2004. *Social samhandling og mikrosociologi: en tekstsamling*. København: Hans Reitzel.
- Grimen, Harald. 2004. *Samfunnsvitenskapelige tenkemåter*. Oslo: Universitetsforl.
- Grønmo, Sigmund. 2004. *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforl.

- Halkier, Bente. 2010. Focus groups as social enactments: intergrating interaction and content in the analysis of focus group data. *Qualitative Researcher* 10:71-89.
- Halkier, Bente, and Kristin Gjerpe. 2010. *Fokusgrupper*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Halldén, Gunilla. 2003. *Barnperspektiv som ideologisk eller metodologisk begrepp. Pedagogisk forskning i Sverige* Årg. 8:s 12-23.
- Hart, Roger A. 1992. Children's participation: from tokenism to citizenship. *Innocenti essays*. Histos. *Bergen Kretsfengsel*, 30.05.2011 2003. Available from <http://www.histos.no/bergen/vis.php?id=29&kat=2>.
- Holden, Kjersti. 2010. Med foreldre bak murene. *Fontene* 11:54-61.
- Hollander, Jocelyn A. 2004. The Social Contexts of Focus Groups. *Journal of Contemporary Ethnography* 33:602-637.
- Haanes, Knut, and Reidar Hjermann. 2009. *Barn*. Oslo: Universitetsforl.
- Ife, Jim, and Frank Tesoriero. 2006. *Community development: community-based alternatives in an age of globalisation*. Frenchs Forest: Pearson Education Australia.
- Kalfarhuset. 28.05.2010 2010. Available from <http://www.kalfarhuset.no/>
- Kjørholt, Anne Trine. 2010. *Barn som samfunnsborgere: til barnets beste?*: Universitetsforlaget.
- Kriminalomsorgen. *Hordaland friomsorgskontor*, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=327745>.
- . *Kriminalomsorgens organisering*, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.kriminalomsorgen.no/oppgaver.77984.no.html>.
- . *Samfunnsstraff*, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=430477>.
- . *Senter for narkotikaprogram med domstolskontroll i Bergen*, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.kriminalomsorgen.no/index.php?id=334097>
- . *Utvidelse av elektronisk kontroll på vestlandet*, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.kriminalomsorgen.no/utvidelse-av-elektronisk-kontroll-paa-vestlandet.4906515-77299.html>
- . *Varetekt*, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.kriminalomsorgen.no/varetekt.432987-77300.html>
- Krogh, Thomas. 2009. *Hermeneutikk: om å forstå og fortolke*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Kroken, John Olav. *Erling Havnå angrer ikke på Nokas-ranet*. TV2, 17. desember 2010 2010 [cited 20. januar 2011. Available from <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/erling-havnaa-angrer-ikke-paa-nokasranet-3354447.html>).
- Landsforeningen_for_lesbiske,_homofile,_bifile_og_transpersoner. *Regnbuefamilier i Hordaland*, 03.06.2011 2010. Available from http://www.llh.no/nor/fylkeslag/llh_bergen_og_hordaland/aktivitetsgrupper/regnbuefamilier_i_hordaland/.
- Lauritzen, Nina Morseth, and Hanne Hamsund. 2010. Europeisk fokus på barn av innsatte. *Aktuelt for kriminalomsorgen* 2:13-15.
- Low, Setha M. 2009. Towards an anthropological theory of space and place. *Semiotica* 1.
- MacNaughton, G., P. Hughes, and K. Smith. 2007. Rethinking Approaches to Working with Children Who Challenge: Action Learning for Emancipatory Practice. *International journal of early childhood* 39 (1):19.
- Minkler, Meredith. 2007. *Community organizing and community building for health*. New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.
- Morgan, David L. 1996. Focus groups. *Annual Review Sociology* 22:129-152.
- Murray, Joseph, David P. Farrington, Ivana Sekol, and Rikke F. Olsen. 2009. Effects of parental imprisonment on child antisocial behaviour and mental health: a systematic review. *Campbell Systematic Reviews* 4:105.
- Nordby, Silje, and Marianne Engh. 2005. Når mor sitter i fengsel...: hva forteller barn om det å ha mor i fengsel, og hvordan kan denne informasjonen danne grunnlag for innovasjon? Oslo.
- Norsk_form. 2010. Barnetråkk - veileder 2010. Registrering av barn og unges arealbruk. Oslo.
- Olwig, Karen Fog, Eva Gulløv, Hilde Lidén, and Anne Trine Kjørholt. 2003. *Children's places: cross-cultural perspectives*. London: Routledge.
- Personvernombudet_for_forskning. *Melde- og konsesjonsplikt*. Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste AS 29.05.2011 2011. Available from http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/meldeplikt.html.
- . *Når skal prosjekt meldes til personvernombudet?* Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, 29.05.2011 2011. Available from <http://www.nsd.uib.no/personvern/>.
- Prieur, Annick, Carsten Sestoft, Kim Esmark, and Lennart Rosenlund. 2006. *Pierre Bourdieu: en introduktion*. København: Reitzel.

- Scheff, Thomas J. 2006. *Goffman unbound!: a new paradigm for social science*. Boulder, Colo.: Paradigm Publishers.
- Schevik, Mette Bøklepp. 2007. Far i fengsel - hva sier barn som sine opplevelser av å ha far i fengsel? Trondheim: NTNU.
- Senter_for_arbeidslivsforberedelse. *Kvinnetiltaket Aurora – et samarbeidsprosjekt mellom Bergen fengsel og Alf a/s*. Senter for arbeidslivsforberedelse [cited 20. januar 2011. Available from <http://www.alf.no/Programmertiltak/PROGRAM/Aurora/tabid/206/Default.aspx>]
- Skjeggestad, Helene. 2010. Flere kvinner havner bak murene. *Bergen Tidende*.
- Smith, Peter Scharff, and Janne Jakobsen. 2010. *Når straffen rammer uskyldige: børn af fængslede i Danmark*. København: Gyldendal.
- Solbakk, Jan Helge. *Sårbare grupper*. De nasjonale forskningsetiske komiteer., 04. januar 2010 2009 [cited 18. januar 2011 Available from <http://www.etikkom.no/no/FBIB/Temaer/Forskning-pa-bestemte-grupper/Sarbare-grupper/>]
- Statistisk_sentralbyrå. *Innsatte i fengselsanstaltene, etter kjønn, type reaksjon og alder.*, 25.05.2011 2008. Available from http://www.ssb.no/a_krim_tab/tab/tab-2010-11-04-54.html.
- . *Mer varetekt og mindre soning av dom*, 25.05.2011 2009. Available from <http://www.ssb.no/fengsling/>.
- . *Demografisk bilde av norske barn*, 29.05.2011 2011. Available from http://www.ssb.no/emner/02/barn_og_unge/2011/bef/.
- Steinsholt, Kjetil, and Sturla Sagberg. 2003. *Barnet: konstruksjoner av barn og barndom*. Oslo: Universitetsforl.
- Strandbu, Astrid, og Renee Thørnblad. 2010. "Sårbare" barn som deltakere i kvalitativ forskning. *Barn* 1:27-41.
- Sudmann, Tobba T, and Kjell Henriksbø. 2009. Hva kan samfunnsarbeid være i 2009? In *Masterprogram i samfunnsarbeid*. Bergen.
- Sudmann, Tobba T. Therkildsen. 2009. (En)gendering body politics: physiotherapy as a window on health and illness, University of Bergen, [Bergen].
- Sudmann, Tobba Therkildsen. 2010. Fagplan masterstudiet i samfunnsarbeid 2010.
- Svendsen, Ellen Merete. 2010. *Hvordan har du det?* Bergen: Kriminalomsorgen region vest.

- Thuen, Harald. 2008. *Om barnet: oppdragelse, opplæring og omsorg gjennom historien*. Oslo: Abstrakt forl.
- Torche, Florencia, and Eduardo Valenzuela. 2011. *Trust and reciprocity: A theoretical distinction of the sources of social capital*: Sage.
- Torsvik, Kjerstin, and Renate Westervik. 2010. Det er kjekt å være sammen : om samtalegrupper med barn, Høgskolen i Bergen, Bergen.
- Twelvetrees, Alan. 2002. *Community work*. London: Palgrave.
- Way_back. *Way back*, 25.05.2011 2011. Available from <http://wayback.no/>.
- Aase, Tor Halfdan, and Erik Fossåskaret. 2007. *Skapte virkeligheter: kvalitativt orientert metode*. Oslo: Universitetsforl.

VEDLEGG

VEDLEGG 1: PROSJEKTVURDERING FRA NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Tobba Therkildsen Sudmann
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Bergen
Postboks 7030
5020 BERGEN

Vår dato: 30.09.2010

Vår ref: 24582 / 3 / MAB

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 20.06.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

24582	Barn av innsatte
Behandlingsansvarlig	Høgskolen i Bergen, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Tobba Therkildsen Sudmann
Student	Linda Cathrine Nordgreen

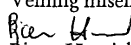
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 10.06.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Marte Bertelsen

Kontaktperson: Marte Bertelsen tlf: 55 58 29 53

Vedlegg: Prosjektvurdering

✓ Kopi: Linda Cathrine Nordgreen, Håkedalsveien 34, 5113 TERTNES

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD i tråd med NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr: 24582

Formålet med prosjektet er å få frem barns opplevelse/vurdering av fengsel.

Prosjektet er to delt:

Del 1 går ut på å intervju barn som ikke har foreldre i fengsel.

Del 2 går ut på å intervju barn som har/har hatt foreldre i fengsel.

Prosjektopplegget for del 2 er enda ikke ferdig utarbeidet. Tilrådingen gjelder derfor kun del 1 av prosjektet.

Personvernombudet minner om at dersom del 2 av prosjektet skal gjennomføres, må ombudet informeres i god tid før gjennomføringen tar til.

Del 1:

Student skal gjennomføre to gruppeintervju. En gruppe av barn vil være 9 år (4.klasse), og en gruppe av barna vil være 14 år (9.klasse). Hver av gruppene vil være på ca. 10 barn.

Rekruttering av barna skjer ved at student rekrutterer fra eget nettverk (student kjenner foreldre til aktuelle barn).

Det gis skriftlig informasjonsskriv og innhentes skriftlig samtykke fra foreldre. Dersom foreldre samtykker til at deres barn skal kunne delta på intervju, gir de et tilpasset skriv, samt muntlig informasjon, til sine barn.

Revidert informasjonsskriv som skal gis til foreldre, samt informasjonsskriv til barnet, mottatt av ombudet 13.09.2010, finnes tilfredsstillende.

Prosjektsslutt er 10. juni 2011. Ved prosjektsslutt skal lydopptak slettes og datamaterialet anonymiseres. Med anonymisering menes at direkte personidentifiserbare opplysninger slettes, og at indirekte personidentifiserbare opplysninger som alder, kjønn og bosted, endres eller slettes.

VEDLEGG 2: PROSJEKTENDRING FRA NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Tobba Therkildsen Sudmann
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Bergen
Postboks 7030
5020 BERGEN

Dato: 09.11.2010

Vår ref: 24582 MAB/RH

Deres dato:

Deres ref:

ENDRING AV FORSKNINGSPROSJEKT

Vi viser til endringsmelding registrert 04.11.2010 vedrørende prosjektet

24582 Barn og fengsel

I endringsmeldingen opplyses det om at student ikke lenger ønsker å snakke med barn av innsatte (endringsmelding registrert 29.10.2010 trekkes).

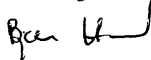
I endringsmelding opplyses det om at prosjektet skal utvides til også å omfatte intervju med ulike yrkesgrupper som arbeider med innsatte/tidligere innsatte som har barn. Utvalget består av ca. 5 personer.

Det gis skriftlig informasjon og innhentes skriftlig samtykke. Informasjonsskrivet finnes tilfredsstillende, men det bør understrekes både i informasjonsskrivet og før intervjuene tar til at det ikke skal bli snakket om 3. person (konkrete innsatte eller barn) under intervjuene.

Prosjektslutt er 10. juni 2011. Ved prosjektslutt skal lydopptak slettes og datamaterialet anonymiseres.

Personvernombudet registrerer endringene i prosjektopplegget som beskrevet over uten øvrige merknader.

Vennlig hilsen

Bjørn Henrichsen

Marte Bertelsen

Kontaktperson: marte.bertelsen@nsd.uib.no, tlf: 55 58 33 48

Kopi: Linda Cathrine Nordgreen

VEDLEGG 3: INFORMASJONSSKRIV TIL FOKUSGRUPPE 4. TRINN

Forespørsel til foreldre om å tillate egne barns deltakelse i fokusgruppeintervju om temaet 'Barn og fengsel'.

Informasjonsskriv til foreldre/foresatte og barn

Bakgrunn og hensikt

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Bergen og holder nå på med den avsluttende mastergradsoppgaven. Tema for oppgaven er barn og fengsel, og formålet er å få frem barns perspektiv på fengsel.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å ha en fokusgruppe (diskusjonsgruppe) med barn på 4. trinn i barneskolen og en fokusgruppe med ungdommer på 9. trinn på ungdomsskolen. Spørsmålene vil dreie seg om barnas tanker om hva et fengsel er, refleksjoner rundt hvordan det kan være å ha en mor/far i fengsel, og tanker rundt det å forholde seg til en venn som har mor/far i fengsel.

Hva innebærer deltakelse?

De to gruppene skal møtes på to ulike dager, rett etter skoletid. Stedet vil være skolen som barna går på. Barna på 4. trinn møter jeg i klasserommet på tirsdag 5. oktober kl. 13.00.

Fokusgruppeintervjuet vil ta omtrent en time. Det vil gå noe tid før og etter gruppediskusjonen til å hilse, spise litt mat jeg har med, og noe tid til å avslutte. Jeg vil bruke lydopptaker mens vi snakker sammen.

Frivillig deltakelse

Dersom dere samtykker til deltakelse bekreftes dette skriftlig, se nedenfor. Foreldre/foresattes og barns navn skal ikke registres noe annet sted enn som ett skriftlig samtykke til deltakelse.

Vedlagt denne forespørselen er en forespørsel som er rettet direkte til barna. Jeg ber om at dere som er foresatte videreformidler dette til egne barn og går gjennom skrivet med barna, slik at de forstår hva de blir spurt om og hva de samtykker til å delta i. Barna må selv samtykke på egne vegne, selv om dere som foresatte samtykker til at barna kan forespørres. Selv om barnet samtykker så er det lov å trekke seg når som helst, og uten å måtte forklare

hvorfor. All deltakelse er frivillig. Det har ingen konsekvenser for dere om dere ikke samtykker til deltakelse.

Hva vil skje med informasjonen om barna?

All informasjon vil bli anonymisert og slettet etter at prosjektet er ferdig innen juni 2011. Det er kun meg og min veileder Tobba Therkildsen Sudmann som har tilgang til disse opplysningene. Vi har taushetsplikt og all datainnsamling vil bli behandlet konfidensielt. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS og har prosjektnummer 24582. Samtykkeskjemaene vil bli oppbevart i låsbart skap, adskilt fra intervjumaterialet. Selve intervjumateriale vil ikke inneholde navn eller adresse på deltakere eller foreldre.

Ønsker dere mer informasjon?

Dersom barnet har lyst å være med på intervjuet, må jeg ha skriftlig samtykke. Dersom du ikke får levert dette, så kan barnet ta dette med den dagen intervjuene er. Hvis det er noe dere lurer på kan du ringe meg på 99 11 35 53, eller sende en e-post til linda.nordgreen@hjemme.no. Du kan også kontakte min veileder Tobba Therkildsen Sudmann ved Høgskolen i Bergen på telefonnummer 55 58 56 75 eller e-post tsu@hib.no.

Med vennlig hilsen

Linda Cathrine Nordgreen
Haukedalsveien 34, 5113 Tertnes

Informasjonsskriv til barn om prosjektet ”Barn og fengsel”

Jeg er masterstudent i samfunnsarbeid ved Høgskolen i Bergen og holder nå på med den avsluttende mastergradoppgaven. Oppgaven skal handle om barn som har eller har hatt en mor eller far som sitter i fengsel. Fordi jeg ønsker å lære mer om hvordan barn og unge tenker om dette tema, så vil jeg gjerne snakke med flere barn og ungdommer om hva de tenker om fengsel, hva et fengsel er, hvordan de tror det kan være å ha en mor eller far i fengsel eller hvordan de tror det kan være å ha en venn som har mor eller far i fengsel.

Hva er en fokusgruppe?

For å finne ut noe om dette, ønsker jeg å samle en gruppe med barn på 4. trinn i barneskolen og en gruppe med ungdommer fra 9. trinn på ungdomsskolen. Fokusgrupper er en samtalegruppe eller diskusjonsgruppe der deltakerne og prosjektleder (Linda Nordgreen) deltar i samtalen med dere. De to gruppene skal ikke være sammen, men møtes hver sin dag for å diskutere temaet barn og fengsel. Jeg vil bruke lydopptaker mens vi snakker sammen. Vi kommer til å møtes på skolen rett etter skoletid.

Hva betyr det for deg å delta?

Når foreldrene dine har sagt ja til at jeg kan spørre deg om å delta, og du selv har sagt ja til å delta, så er det fint om du kommer den avtalte dagen. Det er frivillig å delta, og det er helt i orden om du skifter mening og ikke vil være med likevel. Du trenger ikke å forklare hvorfor. Dine foreldre må også være enig i at du får lov å delta. Når vi møtes skriver jeg under på et skjema der jeg bekrefter at jeg har gitt deg informasjon om min oppgave, og dine foreldre bekrefter at du kan delta. Jeg regner med at vi bruker litt tid på å spise før gruppediskusjonen, og litt tid til å avslutte etterpå. Gruppediskusjonen vil ta omtrent en time.

Hva skjer med det du forteller meg?

Det er ingen som vil få vite at det er du som har deltatt. Navnet ditt vil være hemmelig (anonymisert) og etter jeg er ferdig med oppgaven sletter jeg lydopptakene. Det er kun meg og min veileder Tobba Therkildsen Sudmann som har tilgang til det du forteller. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Ønsker du mer informasjon?

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 99 11 35 53, eller sende en e-post til linda.nordgreen@hjemme.no. Du kan også kontakte min veileder Tobba Therkildsen Sudmann ved Høgskolen i Bergen på telefonnummer 55 58 56 75 eller tsu@hib.no

Med vennlig hilsen

Linda Cathrine Nordgreen

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av barn og fengsel og samtykker i at mitt barn kan delta i en fokusgruppe.

Foresattes signatur Telefonnummer

Dato:.....

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien av barn og fengsel, om at deltakelse er frivillig, og at alt vil bli anonymisert i henhold til krav fra Personvernombudet.

Linda Cathrine Nordgreen

Dato:.....

Dette skjemaet fylles ut i to eksemplarer; ett til deltaker og foresatte, ett til prosjektleder.

VEDLEGG 4: INFORMASJONSSKRIV TIL FOKUSGRUPPE 9. TRINN

Forespørsel til foreldre om å tillate egne barns deltakelse i fokusgruppeintervju om temaet 'Barn og fengsel'.

Informasjonsskriv til foreldre/foresatte og barn

Bakgrunn og hensikt

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Bergen og holder nå på med den avsluttende mastergradsoppgaven. Tema for oppgaven er barn og fengsel, og formålet er å få frem barns perspektiv på fengsel.

For å finne ut av dette, ønsker jeg å ha en fokusgruppe (diskusjonsgruppe) med barn på 4. trinn i barneskolen og en fokusgruppe med ungdommer på 9. trinn på ungdomsskolen. Spørsmålene vil dreie seg om barnas tanker om hva et fengsel er, refleksjoner rundt hvordan det kan være å ha en mor/far i fengsel, og tanker rundt det å forholde seg til en venn som har mor/far i fengsel.

Hva innebærer deltakelse?

De to gruppene skal møtes på to ulike dager, rett etter skoletid. Stedet vil være skolen som barna går på. Ungdommene på 9. trinn møter jeg i klasserommet onsdag 6. oktober kl. 12.50. Fokusgruppeintervjuet vil ta omtrent en time. Det vil gå noe tid før og etter gruppediskusjonen til å hilse, spise litt mat jeg har med, og noe tid til å avslutte. Jeg vil bruke lydopptaker mens vi snakker sammen.

Frivillig deltakelse

Dersom dere samtykker til deltakelse bekreftes dette skriftlig, se nedenfor. Foreldre/foresattes og barns navn skal ikke registres noe annet sted enn som ett skriftlig samtykke til deltakelse. Vedlagt denne forespørselen er en forespørsel som er rettet direkte til barna. Jeg ber om at dere som er foresatte videreformidler dette til egne barn og går gjennom skrivet med barna, slik at de forstår hva de blir spurt om og hva de samtykker til å delta i. Barna må selv samtykke på egne vegne, selv om dere som foresatte samtykker til at barna kan forespørres.

Selv om barnet samtykker så er det lov å trekke seg når som helst, og uten å måtte forklare hvorfor. All deltakelse er frivillig. Det har ingen konsekvenser for dere om dere ikke samtykker til deltakelse.

Hva vil skje med informasjonen om barna?

All informasjon vil bli anonymisert og slettet etter at prosjektet er ferdig innen juni 2011. Det er kun meg og min veileder Tobba Therkildsen Sudmann som har tilgang til disse opplysningene. Vi har taushetsplikt og all datainnsamling vil bli behandlet konfidensielt. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS og har prosjektnummer 24582. Samtykkeskjemaene vil bli oppbevart i låsbart skap, adskilt fra intervjumaterialet. Selve intervjumateriale vil ikke inneholde navn eller adresse på deltakere eller foreldre.

Ønsker dere mer informasjon?

Dersom barnet har lyst å være med på intervjuet, må jeg ha skriftlig samtykke. Dersom du ikke får levert dette, så kan barnet ta dette med den dagen intervjuene er. Hvis det er noe dere lurer på kan du ringe meg på 99 11 35 53, eller sende en e-post til linda.nordgreen@hjemme.no. Du kan også kontakte min veileder Tobba Therkildsen Sudmann ved Høgskolen i Bergen på telefonnummer 55 58 56 75 eller e-post tsu@hib.no.

Med vennlig hilsen

Linda Cathrine Nordgreen
Haukedalsveien 34, 5113 Tertnes

Informasjonsskriv til barn om prosjektet "Barn og fengsel"

Jeg er masterstudent i samfunnsarbeid ved Høgskolen i Bergen og holder nå på med den avsluttende mastergradoppgaven. Oppgaven skal handle om barn som har eller har hatt en mor eller far som sitter i fengsel. Fordi jeg ønsker å lære mer om hvordan barn og unge tenker om dette tema, så vil jeg gjerne snakke med flere barn og ungdommer om hva de tenker om fengsel, hva et fengsel er, hvordan de tror det kan være å ha en mor eller far i fengsel eller hvordan de tror det kan være å ha en venn som har mor eller far i fengsel.

Hva er en fokusgruppe?

For å finne ut noe om dette, ønsker jeg å samle en gruppe med barn på 4. trinn i barneskolen og en gruppe med ungdommer fra 9. trinn på ungdomsskolen. Fokusgrupper er en samtalegruppe eller diskusjonsgruppe der deltakerne og prosjektleder (Linda Nordgreen) deltar i samtalen med dere. De to gruppene skal ikke være sammen, men møtes hver sin dag for å diskutere temaet barn og fengsel. Jeg vil bruke lydopptaker mens vi snakker sammen. Vi kommer til å møtes på skolen rett etter skoletid.

Hva betyr det for deg å delta?

Når foreldrene dine har sagt ja til at jeg kan spørre deg om å delta, og du selv har sagt ja til å delta, så er det fint om du kommer den avtalte dagen. Det er frivillig å delta, og det er helt i orden om du skifter mening og ikke vil være med likevel. Du trenger ikke å forklare hvorfor. Dine foreldre må også være enig i at du får lov å delta. Når vi møtes skriver jeg under på et skjema der jeg bekrefter at jeg har gitt deg informasjon om min oppgave, og dine foreldre bekrefter at du kan delta. Jeg regner med at vi bruker litt tid på å spise før gruppediskusjonen, og litt tid til å avslutte etterpå. Gruppediskusjonen vil ta omtrent en time.

Hva skjer med det du forteller meg?

Det er ingen som vil få vite at det er du som har deltatt. Navnet ditt vil være hemmelig (anonymisert) og etter jeg er ferdig med oppgaven sletter jeg lydopptakene. Det er kun meg og min veileder Tobba Therkildsen Sudmann som har tilgang til det du forteller. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Ønsker du mer informasjon?

Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 99 11 35 53, eller sende en e-post til linda.nordgreen@hjemme.no. Du kan også kontakte min veileder Tobba Therkildsen Sudmann ved Høgskolen i Bergen på telefonnummer 55 58 56 75 eller tsu@hib.no

Med vennlig hilsen

Linda Cathrine Nordgreen

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien av barn og fengsel og samtykker i at mitt barn kan delta i en fokusgruppe.

Foresattes signatur Telefonnummer

Dato:.....

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien av barn og fengsel, om at deltakelse er frivillig, og at alt vil bli anonymisert i henhold til krav fra Personvernombudet.

Linda Cathrine Nordgreen

Dato:.....

Dette skjemaet fylles ut i to eksemplarer; ett til deltaker og foresatte, ett til prosjektleder.

VEDLEGG 5: INFORMASJONSSKRIV TIL ANSATTE

Forespørsel om deltakelse i intervju om temaet 'Barn og fengsel'.

Bakgrunn og hensikt

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Bergen og holder nå på med den avsluttende mastergradsoppgaven i samfunnsarbeid. Tema for oppgaven er barn og fengsel, og formålet er å få frem barns perspektiv på fengsel. I den forbindelse ønsker jeg å intervju ansatte som møter familier med barn der far eller mor har vært eller er i fengsel. Tema for intervjuet er om hvordan du tror det er for barn å ha en mor/far i fengsel, hvordan du tror barna opplever det å besøke fengselet, hvordan du tror barna opplever at sine omgivelser (som venner, familie, skole) forholder seg til dette, om åpenhet og hemmeligholdelse, om tid og sted og andre tanker og synspunkter du evt. har på tema barn og fengsel. Vi skal ikke snakke om 3. person (konkrete innsatte eller barn) under intervjuene.

Hva innebærer deltakelse?

Jeg vil treffe deg der hvor det passer best for deg, og på et tidspunkt som passer for deg. Intervjuet vil ta inntil en og en halv time. Det går med noe tid på forhånd til å hilse og eventuelt spise litt, og til å avrunde etterpå. Jeg vil bruke lydopptaker under intervjuet.

Frivillig deltakelse

Ditt navn skal ikke registreres noe annet sted enn som ett skriftlig samtykke til deltakelse, og dersom du samtykker til deltakelse bekreftes dette skriftlig, se nedenfor. Selv om du samtykker så er det lov å trekke seg når som helst, og uten å forklare hvorfor. All deltakelse er frivillig. Det har ingen konsekvenser for deg om du ikke samtykker til deltakelse.

Hva vil skje med informasjonen?

All informasjon vil bli anonymisert og slettet etter at prosjektet er ferdig innen juni 2011. Det er kun meg og min veileder Tobba Therkildsen Sudmann som har tilgang på disse opplysningene. Vi har taushetsplikt og all datainnsamling vil bli behandlet konfidensielt. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS og har prosjektnummer 24582. Samtykkeskjemaene vil bli oppbevart i låsbart

skap, adskilt fra intervjumaterialet. Selve intervjumateriale vil ikke inneholde navn eller adresse på deltakerne.

Ønsker du mer informasjon?

Dersom du har lyst å være med på intervjuet, er det fint om du tar kontakt med meg så avtaler vi tid og sted der vi møtes. Hvis det er noe du lurer på kan du ringe meg på 99 11 35 53, eller sende en e-post til linordgr@online.no. Du kan også kontakte min veileder Tobba Therkildsen Sudmann ved Høgskolen i Bergen på telefonnummer 55 58 56 75 tsu@hib.no.

Med vennlig hilsen

Linda Cathrine Nordgreen

Haukedalsveien 34, 5113 Tertnes

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien ”Barn og fengsel” og samtykker til deltakelse til intervju.

Deltakers signatur:

Dato:.....

Prosjektleders signatur:

Dette skjemaet fylles ut i to eksemplarer; ett til deltaker og ett til prosjektleder.

VEDLEGG 6: LÅN AV KLASSEROM 4. TRINN

Fra: Postmottak Skole **Sendt:** 4. oktober 2010 13:10

Til: 'Linda Nordgreen'

Emne: SV: Vedr lån av klasserom

Ok, det er greit

Mvh

Fra: Linda Nordgreen [mailto:linda.nordgreen@hjemme.no]

Sendt: 4. oktober 2010 13:07

Til: Postmottak Skole

Emne: Vedr lån av klasserom

Hei hei

Da sender jeg melding for å bekrefte at jeg kommer i morgen litt før 13.00 og gjennomfører fokusgrupper i klasserommet eller på et grupperom på skolen fra kl. 13.00 til ca 14.00 - 14.30. Alle barna som skal være med har sammen med foreldrene samtykket til deltakelse. Dette gjelder en håndfull barn på 4. trinn.

Hilsen Linda Nordgreen

VEDLEGG 7: LÅN AV KLASSEROM 9. TRINN

Fra: Linda Nordgreen [linda.nordgreen@hjemme.no]

Sendt: 4. oktober 2010 16:24

Til: Postmottak skole

Emne: SV: Vedr lån av klasserom

Det går helt fint:) Vi blir max 7 personer tilsammen. Takk for hjelpen.

Linda

Fra: Postmottak skole

Sendt: 4. oktober 2010 14:51

Til: 'Linda Nordgreen'

Emne: SV: Vedr lån av klasserom

Hei

Jeg har undervisning på rom 124 i den timen før. Det er et greit grupperom med sitteplass til 8-9 elever. Er det for lite?

Hilsen

Fra: Linda Nordgreen [mailto:linda.nordgreen@hjemme.no]

Sendt: 4. oktober 2010 13:10

Til: Postmottak skole

Emne: Vedr lån av klasserom

Hei hei

Da sender jeg melding for å bekrefte at jeg kommer på onsdag litt før kl. 12.50 og gjennomfører fokusgrupper i klasserommet eller på et grupperom på skolen fra kl. 12.50 til ca 14.00 - 14.30. Alle barna som skal være med har sammen med foreldrene samtykket til deltakelse. Dette gjelder en håndfull barn på 9. trinn.

Hilsen Linda Nordgreen

VEDLEGG 8: TEMAGUIDE FOKUSGRUPPE

TEMAGUIDE TIL FOKUSGRUPPE

Jeg presenterer meg og forteller om masteroppgaven og hva jeg kommer til å stille spørsmål om. Jeg gir mulighet for å svare på spørsmål som informantene lurer på. Her kommer jeg også til å utdype at det er mulighet for å trekke seg når som helst, og at det er helt ok. Jeg vil også ta med at det som blir fortalt skal anonymiseres, slik at ingen kan gjenkjenne hvem som har fortalt hva til meg.

Bakgrunnsspørsmål

Alder?

Kjenner/har dere kjent noen som sitter i fengsel?

Refleksjons- og diskusjonsspørsmål

Har noen av dere vært inne i et fengsel eller sett et fengsel utenfra?

Hva er et fengsel?

Hvordan tror dere det er å gå på besøk i et fengsel?

Hvordan tror dere det er å ha en mor/far som er i fengsel?

Ville dere ha fortalt om det til familien deres om far/mor satt i fengsel? Hvorfor/hvorfor ikke?

Ville dere ha fortalt om det til venner om far/mor satt i fengsel? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hva tenker dere om at de på skolen/fritidsaktiviteten fikk vite om det?

Er det noen dere tenker ikke skulle få vite?

Hva tenker dere om å ha en far/mor som sitter inne i lang tid eller kort tid?

Tror du det er annerledes å ha en far enn en mor i fengsel? Hvis ja, hva?

Hva tror dere andre barn tenker om fengsel?

Hvis det viste seg at noen dere kjente hadde en far/mor i fengsel, hva ville det gjort med deres vennskap til denne gutten/jenten?

Hva ville du sagt til denne gutten/jenten?

Har det en betydning hva den som sitter i fengsel er dømt for?

Hva er bra med fengsel?

Hva er ikke bra/dumt med fengsel?

VEDLEGG 9: TEMAGUIDE DYBDEINTERVJU

TEMAGUIDE TIL DYBDEINTERVJU

Jeg presenterer meg og forteller om masteroppgaven og hva jeg kommer til å stille spørsmål om. Jeg gir mulighet for å svare på spørsmål som informantene lurte på. Her kommer jeg også til å utdype at det er mulighet for å trekke seg når som helst, og at det er helt ok. Jeg vil også ta med at det som blir fortalt skal anonymiseres, slik at ingen kan gjenkjenne hvem som har fortalt hva til meg.

Bakgrunnsspørsmål :

På hvilken måte kommer du i kontakt med barn av innsatte gjennom ditt arbeid?

Hvor ofte treffer du barn av innsatte?

Refleksjonsspørsmål:

Hvordan tenker du at boken/bildene på nettsiden er for disse barna?

Noen barn har ikke vært i fengsel for å besøke mor/far, hva tenker du om det?

Hvordan tror du at det er for et barn å komme på besøk i fengselet for første gang?

Tror du det er forskjell på det første besøket og et senere besøk? Og evt. hvorfor?

Hva ville du sagt til den gutten/jenten som skal besøke sin mor/far i fengsel for første gang?

Hva kan være bra med fengsel?

Hva kan være ødeleggende med fengsel?

Hvordan tror du barns opplevelse er av fengsel?

Hva kan gjøres for at fengselet kan oppfattes som et bedre sted for barna?

Hva tror du andre i barnets vennekrets tenker når de får vite at deres far/mor sitter i fengsel?

Hva gjør det med et barns vennskap til andre barn at mor/far sitter i fengsel?

Hvor åpen tror du barna er om at de har en forelder i fengsel? Til venner? Til familie? Til nærmiljø?

Hvilke konsekvenser kan det få for barn fordi de har en forelder i fengsel?

Hvilke reaksjoner/tilbakemeldinger får barna fra sine omgivelser når de forteller om sin mor/far?

På hvilken måte åpner barna seg for deg når du møter dem?

Hva mener du at andre barn bør vite/forstå om det å ha en mor/far i fengsel?

Tror du det er annerledes for et barn å ha en far enn en mor i fengsel? Evt. på hvilken måte?
Er det forskjell på det som gutter snakker om og det som jenter snakker om, knyttet til fengsel?

På hvilken måte tenker du at tiden som far/mor er i fengsel har betydning for barnet?
Tror du det er dager eller tider der det er vanskeligere å ha mor/far i fengsel enn andre dager/tider?

Har det en betydning for barnet hva den som sitter i fengsel er dømt for? Evt. på hvilken måte?

Hvilke endringer i sin livssituasjon opplever barna når mor/far kommer i fengsel?

Jeg har truffet barn som ikke har en mor/far som sitter i fengsel. De fortalte;

at de syntes fengsel var skummelt og spennende – hva tenker du om det?

om det var dem som hadde foreldre i fengsel så ville de vært redd for at det skulle si noen om dem selv – hva tenker du om det?

at de syntes det var annerledes å ha en mor enn en far i fengsel fordi man ofte er mest knyttet til mor – hva tenker du om det?

at de ville holdt det at mor/far er i fengsel hemmelig eller bare fortalt det til de som de stoler mest på – hva tenker du om det?

at om deres venn hadde fortalt at deres mor/far var i fengsel så ville det vist tillit og styrket vennskapet – hva tenker du om det?

Før vi avslutter, er det noe mer du vil ha sagt eller snakke mer om?

VEDLEGG 10: FRA NSD OM SÅRBARE GRUPPER

```

>> -----Opprinnelig melding-----
>> Fra: Marte Bertelsen [mailto:Marte.Bertelsen@nsd.uib.no]
>> Sendt: 8. september 2010 13:43
>> Til: Linda Nordgreen; Tobba Therkildsen Sudmann
>> Emne: Re: Prosjekt 24582 "Barn av innsatte
>>
>> Hei igjen,
>>
>>
>> Personvernombudet forstår det nå slik at barna (informantene) skal
>> være i alderen 10 til 16 år. Videre forstår personvernombudet det
>> slik at innsendt intervjuguide er tematisert og spørsmål vil bli
>> stilt i henhold til passende alder på barnet. Videre skal det i under
>> intervjuene benyttes en barnebok, og/eller internettsider tilpasset
>> det enkeltes barns alder. Ombudet ser positivt på de endringene som
>> er blitt gjort i prosjektet.
>>
>> Barn av innsatte er en spesiell sårbar gruppe:
>> http://www.etikkom.no/Aktuelt/Aktuelt/Fagbladet-Forskningsetikk/Arkiv
>> /2007/2007-2/Barn-av-innsatte/
>>
>> Det fører til at det er særlig viktig at frivilligheten og samtykket
>> blir overholdt i prosjektet.
>>
>> For barn er det foreldre/foresatte som skal samtykke på barnas vegne.
>> Det er likevel barna selv som skal samtykke til deltagelse i
>> prosjektet eller ikke.
>>
>> Jeg foreslår derfor at det blir gitt et informasjonsskriv til
>> foreldrene med informasjon om prosjektet. Dersom de samtykker gir
>> foreldrene et tilpasset informasjonsskriv, samt muntlig informasjon, til
>> sine barn.
>>
>> Jeg må følgelig få tilsendt et revidert informasjonsskriv som skal
>> gis til foreldrene, samt et informasjonsskriv som er tilpasset barn.
>>
>> I informasjonsskrivet skal prosjektet beskrives i sin helhet:
>> Formålet med prosjektet, at du også skal intervju barn som ikke har
>> foreldre i fengsel, informasjon om hva intervjuene skal handle om, at
>> det skal benyttes bok/internett under intervjuene, at intervjuene vil
>> ta ca. 1 time, at en av foreldrene skal være med under intervjuet,
>> hvor intervjuet skal finne sted etc. I informasjonsskrivet til
>> foreldrene må det videre stå at dersom de samtykker må de gi
>> skriftlig samtykke til student, samt gi informasjon til sitt barn. I
>> informasjonsskrivet til barna må det stå at det er barnet selv som
>> avgjør om det vil være med på intervju eller ikke.
>>
>>
>>
>> For nærmere informasjon se:
>> http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk\_stud/informasjon.html
>>
>> Rekrutteringen av informanter må foregå ved at du gir
>> informasjonsskrivet til Kalfarhuset som så videreformidler det til
>> foreldre som har barn i målgruppen (alderen 10 til 16 år).
>>
>> 1.1. Er det slik rekrutteringen av informanter skal skje?

```

>>
>> Angående intervjuer med barn hvor foreldre ikke sitter i fengsel:
>>
>> Ettersom jeg forstår skal det gjennomføres gruppeintervjuer med barn
>> på 4. trinn på barneskolen og 9.trinn på barneskolen.
>>
>> 2.1. Hvordan foregår rekruttering av informanter/innhenting av
samtykker?
>>
>> 2.2. Hvor skal intervjuene foregå?
>>
>> 2.3. Hvilke spørsmål skal stilles under intervjuene?
>>
>> 2.4. Skal du bruke bok/internett under intervjuene?
>>
>> 2.5. Hvor lang tid skal intervjuene ta?
>>
>> Også for disse informantene må du sende meg reviderte informasjonsskriv.
>>
>> Videre saksbehandling avhenger av at jeg får svar på spørsmålene
>> stilt ovenfor (1.1., til 2.5.), samt sender meg informasjonsskriv
>> (informasjonsskriv til foreldre/foresatte x 2, informasjonsskriv
>> tilpasset barn med foreldre i fengsel/til barn som skal delta på
>> gruppeintervju).
>>
>>
>>
>> Vennlig hilsen
>>
>> Marte Bertelsen
>> Fagkonsulent
>>
>> Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS Personvernombud for
>> forskning Harald Hårfagres gate 29, 5007 BERGEN
>>
>> Tlf. direkte: (+47) 55 58 33 48
>> Tlf. sentral: (+47) 55 58 21 17
>> Faks: (+47) 55 58 96 50
>> E-post: Marte.Bertelsen@nsd.uib.no
>> www.nsd.uib.no/personvern

VEDLEGG 11: SAMMENDRAG AV KORRESPONDANSEN MED NSD

Sammendrag av korrespondansen med NSD. Marte Bertelsen har vært fagkonsulent.

- 20.06.2010 - Jeg sendte inn meldeskjema til NSD.
- 22.06.2010 - Mottok svar fra Randi Frotvedt v/NSD om at meldeskjema var registrert hos personvernombudet og fikk prosjektnummer 24582.
- 10.08.2010 - Marte Bertelsen stiller fem spørsmål og ønsker at intervjuguiden forbedres.
- 11.08.2010 - Marte Bertelsen stiller to spørsmål til.
- 24.08.2010 - Jeg sendte inn svar på spørsmålene og endret intervjuguiden og endret navnet på den til temaguide.
- 27.08.2010 - Jeg ringer Marte Bertelsen.
- 06.09.2010 - Tobba ringer Marte Bertelsen.
- 07.09.2010 - Marte Bertelsen stiller femten spørsmål.
- 08.09.2010 - Svar til Marte Bertelsen på de femten spørsmålene.
- 08.09.2010 - Marte Bertelsen presiserer at barn av innsatte er en sårbar gruppe og ønsker reviderte informasjonsskriv, et til foreldre og et til barna av innsatte samt informasjonsskriv et til foreldre og et til barna som skal være med i fokusgruppene. I tillegg stiller hun fem spørsmål til.
- 13.09.2010 - Svar til Marte Bertelsen på spørsmål og sendte reviderte informasjonsskriv.
- 16.09.2010 - Marte Bertelsen stiller tre spørsmål.
- 17.09.2010 - Svar til Marte Bertelsen.
- 21.09.2010 - Marte Bertelsen stiller ett spørsmål.
- 28.09.2010 - Tobba ringer Marte Bertelsen.
- 29.09.2010 - Marte Bertelsen stiller fjorten spørsmål til.
- 30.09.2010 - Tobba ringer Marte Bertelsen.
- 30.09.2010 - Marte Bertelsen skriver at NSD deler prosjektet i to deler. Den ene delen omhandler fokusgrupper med barn som ikke har en forelder i fengsel, og denne delen blir godkjent. Den andre delen som omhandler intervju av barn av innsatte er fortsatt under behandling.
- 30.09.2010 - Tilbakemelding til Marte Bertelsen og jeg starter arbeidet med den første delen.
- 27.10.2010 - Svar til Marte Bertelsen på de fjorten spørsmålene hun stilte 29.09.2010.
- 29.10.2010 - Marte Bertelsen skriver at hun vil at jeg skal skrive alt inn i et endringsskjema.

- 29.10.2010 - Endringsskjema blir sendt til Marte Bertelsen.
- 03.11.2010 - Marte Bertelsen stiller tolv spørsmål til.
- 03.11.2010 - Sender svar til Marte Bertelsen.
- 03.11.2010 - Marte Bertelsen skriver at hun ikke er fornøyd med svarene hun har mottatt og vurderer å legge prosjektet frem for Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Neste møte i NESH er i desember.
- 08.11.2010 - Marte Bertelsen vil at jeg skal sende temaguiden da den ikke er kommet frem til henne.
- 08.11.2010 - Jeg sender temaguiden til Marte Bertelsen.
- 09.11.2010 - Jeg ringer Marte Bertelsen og gir beskjed om at jeg ikke lenger skal intervju barn av innsatte grunnet tiden det vil ta før jeg får svar hos NESH.
- 09.11.2010 - Jeg får skriftlig godkjenning på å intervju fem voksne personer som gjennom sitt arbeid kommer i kontakt med innsatte som har barn.